

HAASTE

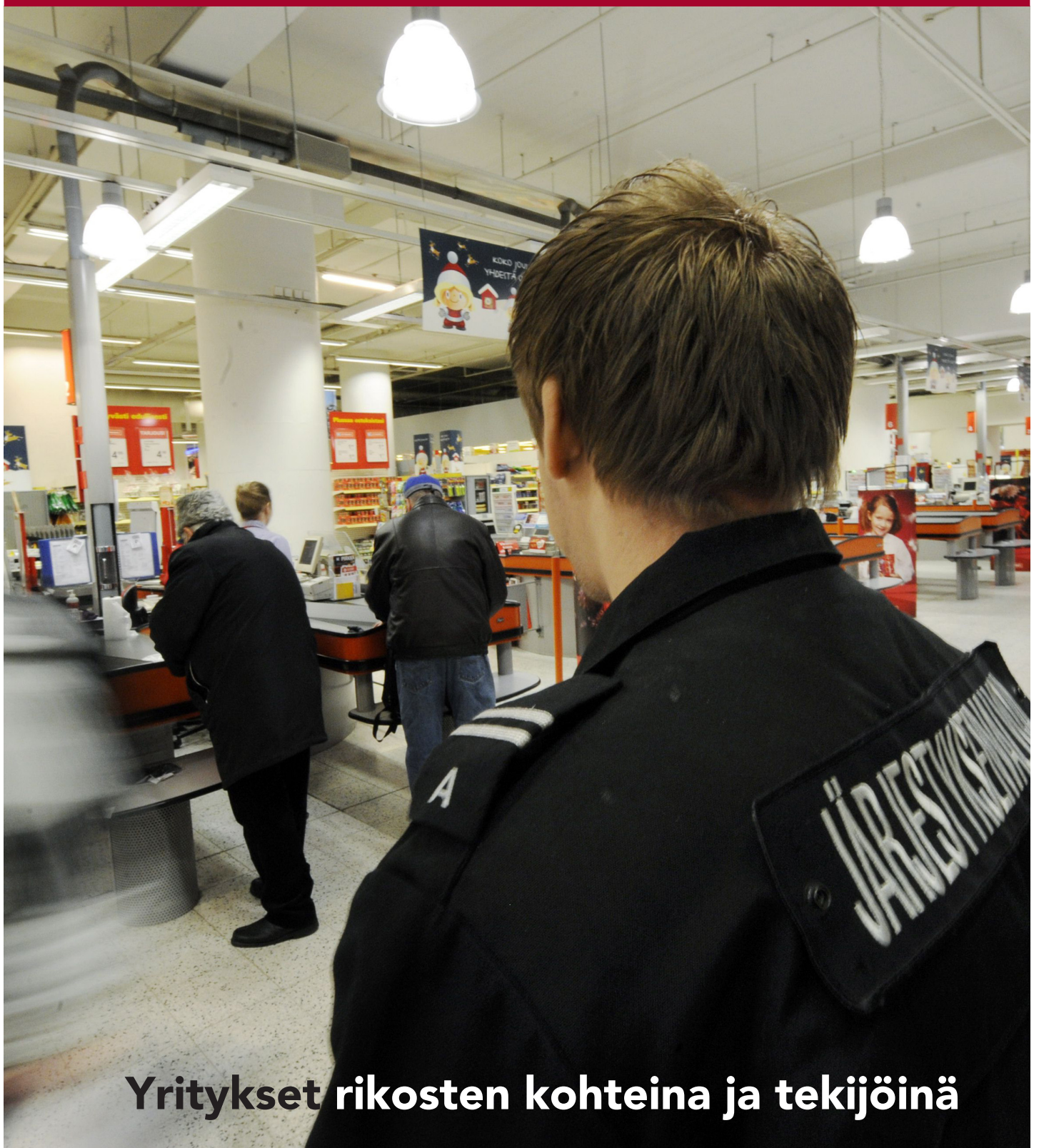
Haastattelussa oikeusministeri **s.4**

Yritysuhritutkimuksen tuloksia **s.7**

Talousrikosten seuranta **s.14**

Ikääntyneet rikosten uhrina **s.28**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Yritykset rikosten kohteina ja tekijöinä

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Syrjäytymisen ehkäisy
kriminaalipolitiikan ytimessä
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on oikeusministeri **Anna-Maja Henriksson** (r.). Hän painottaa, että hyvä sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa. Hän nostaa suomalaisen yhteiskunnan pahimmiksi rikollisuusongelmiksi vakavan väkivallan ja talousrikollisuuden.

7 Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena
Venla Salmi

Ensimmäisen Suomessa toteutetun yritysuhrikyselyn tulokset osoittavat, että vähittäiskaupan ja teollisuuden toimipaikkoihin kohdistuu monenlaista rikollisuutta, joka aiheuttaa merkittäviä kustannuksia. Kaupan toimipaikoista 69 prosenttia ja teollisuustoimipaikoista 26 prosenttia joutui vähintään yhden rikoksen kohteeksi vuoden aikana.

10 Alueelliset tekijät eivät selitä kaupan rikosriskiä
Anssi Keinänen

Kaupan toimipaikan lähialueen sosiodemografiset tekijät, kuten alueen työttömyysaste tai nuorten määrä, eivät selitä kaupan joutumista rikosten kohteeksi. Sen sijaan lähistössä esiintyvällä häiriökäyttäytymisellä on voimakas yhteys kaupan rikoskokemuksiin.

12 Yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden tilannekuva
Tuija Hietaniemi

Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva tarjoaa ajankohtaista tietoa tiiviissä muodossa. Tilannekuva on osa viranomaisten ja elinkeinoelämän rikostorjuntayhteistyötä. Tiedon jakaminen viranomaisten ja elinkeinoelämän kesken on rikostorjunnassa elintärkeää.

14 Talousrikollisuus monipuolisen seurannan kohteena
Vesa Muttilainen & Terhi Kankaanranta

Suomessa on tasokasta tilastotietoa talousrikollisuuden yleiskehityksen seurantaan varten. Talousrikostutkinnan tilan analysointi edellyttää tilastotiedon lisäksi tarkempaa tietoa tutkintakäytännöistä.

16 Korruptiorikollisuuden sääntely ja seuranta murroksessa
Johanna Peurala & Anna Leppänen

Suomalaisen korruptiorajunnon kenttä on ollut rajussa murroksessa 1990-luvulta lähtien. On tärkeää tarkastella korruption ydinaluetta eli lahjontaa sääntelevien instrumenttien viimeaikaista kehitystä.

18 Uusi selvitysyksikkö tukee harmaan talouden torjuntaa
Erja Virta

Uuden Harmaan talouden selvitysyksikön tehtävänä on edistää harmaan talouden torjuntaa tuottamalla ja jakamalla tietoa harmaasta taloudesta ja sen torjunnasta.

20 Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttö ei painotu tutkinnassa
Anne Alvesalo-Kuusi

Keskusrikospoliisin yhteyteen perustettiin 2004 pimeään ulkomaisen työvoiman tutkintaan erikoistunut yksikkö (PUT). Työterveyslaitos selvitti yksikön toimintaa vuosina 2004–2008. Selvityksen mukaan yksikön tutkinta painottui rikoksiin, jossa uhrin asemassa oli verottaja tai muut yritykset eikä suinkaan ulkomaalainen työntekijä.

22 Uudet rikostyypit – vanhat vastaukset
Riikka Kostiainen

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti järjesti 30-vuotisjuhlaseminaarin.

23 Ympäristörikokset yritysten toiminnassa
Heidi Nummela

Kuten suurin osa yksityisten ihmisten toiminnasta, aiheuttaa erilaisten yritystenkin toiminta haittaa ja vaaraa ympäristölle. Niin kauan kuin toiminnassa noudatetaan lakia, ei kysymyksessä ole kuitenkaan rikollinen menettely. Valitettavasti silloin tällöin tulee ilmi muunlaistakin menettelyä.

26 Tutkimus kriminaalipolitiikan perustana
Inkeri Anttila

Inkeri Anttila palkittiin syksyllä työstään eurooppalaisena kriminologina. Lehdesä julkaistaan hänen kiitospuheensa.

28 Ikääntyneiden riski joutua rikoksen uhriksi kasvaa
Mervi Sarimo

Rikoksantorjuntaneuvoston työryhmä on selvittänyt ikääntyneisiin kohdistuvia rikoksia ja niiden ehkäisyä.

31 Rikosuutisoinnin muutokset
Mirka Smolej

Rikoksista ja eritoten väkivallasta uutisointi on lisääntynyt merkittävästi Suomessa kahdenkymmenen vuoden aikana. Myös rikosuutisten sisältöpainotukset ja uutisoinnin tavat ovat muuttuneet.

34 Rangaistuskäytäntö dopingrikoksissa
Heini Kainulainen

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuore tutkimus osoittaa, että rikosoikeudellinen kontrolli on keskittynyt dopingaineen käyttäjien ympärille.

36 Selvä kaista -ohjelmalla saatu lupaavia tuloksia
Mia Kilpeläinen

Rattijuopumuksesta vankeuteen tuomiuille tarkoitettua toimintaohjelmakokeilua on tutkittu.

38 Vaakamalli luo sosiaalista hyvinvointia kouluun
Päivi Hamarus

Vaakamalli on uusi menetelmä, jolla voidaan kehittää yhteisöllisyyttä.

40 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Väistyvä väkivalta

42 RIKOKSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Tilannetorjunta ja rationaalisen valinnan teorian järki

44 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen (PoAMK)

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto

Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Markku Fredman
Helsinki

Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö

Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma

Robin Lardot
Poliisihallitus

Henrik Linderborg
Rikosseuraamuslaitos

Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Olli Salin
Helsingin kaupunki

Leena Suurpää
Nuorisotutkimusverkosto

Jukka-Pekka Takala
Rikksentorjuntaneuvosto

Joona Vuorenpää
Finanssialan Keskusliitto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Lehtikuva / Markku Ulander

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa + ALV 9%
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

11. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkko-
lehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoit-
tajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ J U H A K Ä Ä R I Ä I N E N

Rikoksia taloudessa

Haaste-lehden tämänkertaiseen numeroon olemme koonneet ajankohtaisia artikkeleita ja uutisia, jotka liittyvät tavalla tai toisella talousrikollisuuteen tai yrityksiin kohdistuvaan rikollisuuteen. Talousrikollisuus on teemana aina ajan-
kohtainen ja viime kuukausienkin aikana olemme todistaneet, kuinka julkisuu-
teen on tullut useita epäilyjä laajoista politiikan ja talouselämän vilpillisistä
yhteyksistä.

Suomea on pidetty kansainvälisissä vertailuissa yleisesti ottaen melko vä-
hän korruptoituneena yhteiskuntana mutta viime aikoina julkisuuteen tulleet
tapaukset osoittavat, että tämänkin asian suhteen on oltava hereillä. Asenteet
muuttuvat hitaasti mutta huolestuttavaa on, jos yksityistä eduntavoittelua ko-
rostavat asenteet ajavat vähitellen ja tässä muodossa yhteiskunnallista koko-
naishyötyä tavoittelevan ajattelun rinnalle. Kuten ruotsalainen politiikan tutkija
Bo Rothstein on todennut, korruptiota voidaan pitää aivan keskeisenä julkisen
hallinnon laadun mittarina. Hyvä julkinen hallinto toimii ennen kaikkea julkisesti
asetettujen normien mukaisesti ja tasapuolisesti kaikkia kansalaisia kohtaan.
Näin se tuottaa palveluja tehokkaasti ja vaikuttavasti koko väestölle. Tämä voi-
daan osoittaa kansainvälisissä tutkimuksissa monilla mittareilla, jotka osoittavat
hallinnon korruption ja väestön hyvinvoinnin käänteisen yhteyden. Korruption
vastaisessa taistelussa on siten kyse paitsi moraalista, oikeudenmukaisuudesta
ja demokratiasta myös siitä, kuinka tehokkaasti verovarojamme käytetään hy-
vinvoinnin edistämiseksi.

Talousrikollisuutta esiintyy erilaisen yritystoiminnan sisällä ja yritysten välillä.
Vähemmälle huomiolle on kuitenkin jäänyt se, että yritykset voivat joutua myös
erilaisen rikollisen toiminnan kohteeksi. Tämän lehden sivuilla **Venla Salmi** ja
Anssi Keinänen kertovat uuden yritysuhritutkimuksen tuloksista. Tutkimus on
tehty nyt ensimmäisen kerran ja tuloksilla on siten erityistä uutisarvoa. Tutkimus
kohdistui nyt alkuvaiheessa vain kaupan ja teollisuuden toimipaikkoihin mutta
myöhemmin hanketta on tarkoitus laajentaa muillekin toimialoille. Tutkimus
tuntuu selvästi tulleen suureen tarpeeseen, sillä vastausprosentti yllätti tutkijat
myönteisesti.

Monista yritysuhritutkimuksen kiinnostavista tuloksista voi nostaa esille yh-
den, joka haastaa kehittämään viranomaisten toimintaa: yritykset ovat yllättä-
vän haluttomia ilmoittamaan rikoksista, joissa epäiltyinä olisivat omat työnteki-
jät tai alihankkijat tai joissa on kysymys erilaisista informaatiovuodoista. Tämä
saattaa kertoa siitä, että yrityksissä ei riittävästi luoteta oikeusprosessin kykyyn
käsitellä esiin tuotuja tapauksia niin, että ilmoittamisesta olisi aidosti hyötyä
sekä uhriksi joutuneelle yritykselle että koko yrityselämälle.

Syrjäytymisen ehkäisy kriminaalipolitiikan ytimessä

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson (r.) painottaa hyvän sosiaalipolitiikan olevan parasta kriminaalipolitiikkaa. Hän nostaa suomalaisen yhteiskunnan pahimmiksi rikollisuusongelmiksi vakavan väkivallan ja talousrikollisuuden.

Aнна-Maja Henriksson pääsi eduskuntaan vuonna 2007, jolloin hän oli myös ensimmäistä kertaa ehdokkaana. Kunnallispolitiikassa hän oli toiminut jo pidempään, mm. kahdeksan vuotta Pietarsaaren kaupunginhallituksen puheenjohtajana ja viimeiset pari vuotta valtuuston puheenjohtajana. Ammatiltaan hän on juristi ja toiminut pankkilakimiehenä lähes koko työuransa valmistumisestaan 1987 lähtien.

Henriksson kertoo, että oikeusministerin tehtävässä on ollut suurta hyötyä siitä, että hän sai viime vaalikaudella toimia lakivaliokunnan varapuheenjohtajana. Tehtävässä oppi tuntemaan oikeusministeriön hallinnonalaan liittyvät asiat ja niiden käsittelyn.

– Olin hyvin iloinen siitä, että RKP:lle tuli oikeusminis-

teriö ja itse sain ryhmäni luottamuksen. Muistan silti nukuneeni huonosti sen yön, kun ministerin paikka selvisi ja ajattelin, mitä kaikkea onkaan edessä. Sittenmin uni-vaikeuksia ei ole ollut, sillä alkutaival on sujunut erittäin hyvin. Olen tutustunut ministeriön osastoihin ja ihmisiin sekä hallinnonalan organisaatioihin kuten Rikosseuraamuslaitokseen ja tuomiolaitokseen. Tässä työssä ei tule aika pitkäksi, sillä nämä asiat kiinnostavat niin mediaa kuin kansalaisiakin; aiheitakin on laidasta laitaan, uusi ministeri naurahtaa.

OIKEUSTURVAA ENEMMÄN JA VÄKIVALTA VÄHEMMÄN

Kaudellaan oikeusministeri Anna-Maja Henriksson haluaa edistää erityisesti oikeus-

turvaa ja ihmisoikeuksia ja ylipäätään nostaa oikeudenmukaisuutta esille.

– Toimiva oikeuslaitos on demokratialle tärkeä, joten sen resursseista huolehtiminen on korkea prioriteetti. Jokaiselle suomalaiselle ja Suomessa asuvalle on pysyttävä antamaan riittävästi oikeusturvaa. Tähän liittyvät myös oikeudenkäyntien kestot. Tällä hallituskaudella tavoitteena on saada lyhennettyä pitkiä oikeudenkäyntejä, jotka liittyvät yleensä talousrikollisuuteen.

Ministerin mukaan täytyy pitää huolta, että lainsäädäntömme seuraa yhteiskunnan kehitystä. Tärkeä työ on tarkastella lapsiin kohdistuvien rikosten rangaistusasteikkoja suhteessa muihin rikoksiin. Hallitusohjelmassa on kirjaus myös siitä, että rikoslainsääd-

däntöä pitää kehittää niin, että seksuaalinen itsemääräämisoikeus toteutuu nykyistä paremmin. Siihen liittyy tavoite käydä läpi, onko esimerkiksi raiskausrikosten osalta tarvetta tarkennuksiin ja uudistuksiin; esimerkiksi onko syytä miettiä paitsi rangaistusasteikkoja myös itse tekemuotoja. Hän odottaa työn pohjaksi Oikeuspoliittiselta tutkimuslaitokselta lähiaikoina tulevaa tutkimusta siitä, minkälaisia tuomioita eri tuomioistuimissa tuomitaan ja miten ne suhteutuvat toisiinsa.

Lisäksi Henriksson kantaa erityistä huolta perheväkivalta. Viime hallituskaudella tehtiin siihen liittyviä merkittäviä uudistuksia, mutta edelleen perheväkivalta on Suomessa iso ongelma. Väkivallan taustalla on erilaisia

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson näkee oikeuslaitoksen resursseista huolehtimisen ensisijaiseksi tehtäväksi.

JANNE SUHONEN / VALTIONEUVOSTON KANSLIA

Anna-Maja Henrikssonista tuli oikeusministeri kesäkuussa. Hän kokee saaneensa tehtävään hyvää valmennusta lakivaliokunnan varapuheenjohtajana viime vaalikaudella.

asioita kuten alkoholin runsasta käyttöä ja syrjäytymistä, joskin väkivaltaa esiintyy kaikissa sosiaaliryhmissä.

– Mikään ongelma ei ratkea sillä, että rangaistusasteikkoja muutetaan. Jotta käyttäytyminen muuttuisi, tarvitaan toisenlaisia toimenpiteitä. Silloin puhutaan syrjäytymisen ehkäisystä – siitä, että ih-

misellä on työtä, nuoret pääsevät koulutukseen, koulussa on riittävästi tukihenkilöitä ja että tuetaan ja autetaan perheitä, joissa on päihdeongelmia. Tässä täytyy mennä melkein jokainen sektori läpi. Sosiaali- ja terveysministeriö, sisäasianministeriö, oikeusministeriö ja kaikki yhdessä joutuvat miettimään, miten

toimitaan, jotta tulevaisuudessa suomalaisten arki olisi vielä turvallisempaa ja parempaa kuin tänä päivänä.

HYVINVOINTIYHTEISKUNNASSA OLTAVA SIJAA KAIKILLE

Oikeusministeri Henrikssonin mukaan hyvässä kriminaalipolitiikassa onkin kyse mitä suuremmissa määrin syrjäytymisen ehkäisystä. Hänen mielestään ei voi tarpeeksi korostaa sitä, että hyvä sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa.

– Siksi on tärkeää, että tällä hallituskaudella saadaan korotettua pienimmät työmarkkinatuet ja työttömyyspäivärahat. Paljon on kysymys myös laajasta yhteistyöstä. Ennaltaehkäisevien toimien vaikutuksia on aina hankala nähdä, mutta esimerkiksi lastensuojelussa näkee, mitä tapahtuu, kun ei ole tehty riittävästi. On hälyttävää, että kunnissa tarvitaan tänä päivänä enemmän lastensuojelun toimenpiteitä kuin koskaan aikaisemmin. Kyse voi olla osittain siitä, että toimitaan herkemmin kuin aikaisemmin, mutta huostaan otettujen lasten määrää viittaa siihen, ettei yhteiskunnan tila ole sellainen kuin sen pitäisi olla. Saamme niin kunnissa kuin hallituksessa ja eduskunnassakin katsoa peiliin ja pohtia, millä tavalla voimme edelleen parantaa perheiden hyvinvointia, hän painottaa.

– Ennaltaehkäisyyn liittyy myös oma vastuu ja vanhemmuus; lapsi tarvitsee huolen-

pitoa ja rakkautta. Tässäkään ei auta pelkästään se, että säädetään lakeja, vaan ihmiset täytyy saada välittämään enemmän. Tukea tarvitsevien pitäisi saada sitä aikaisemmassa vaiheessa. Jokin yksittäinen asia voi ajaa lapsen tai nuoren rikollisuuden tielle. Nettimaailma on kokonaan uusi ilmiö, ainakin sillä tavalla, että lapset ovat jo pienestä pitäen siellä mukana ja saavat sieltä paljon ja erilaisia vaikutteita.

Toisentyypinen ongelma on puolestaan järjestäytynyt rikollisuus. Siinä ei välttämättä ole kysymys syrjäytyneistä ihmisistä vaan ammattilaisista, jotka käyttävät ammattitaitoansa päästäkseen rikollisen toiminnan avulla suuriin taloudellisiin päämääriin, ministeri muistuttaa.

HUOMIO KIINNIJÄÄMIS- RISKIIN JA RIKOSHYÖ- DYN POISOTTOON

Myös talousrikollisuuden Henriksson lukee suomalaisen yhteiskunnan isoihin rikollisuusongelmiin. Talousrikollisuuden torjunnassa kiinnijäämisriskin nostaminen on keskeisessä roolissa.

– Tiedämme, että verotajan ohi menee aivan liian paljon. Sen vuoksi hallitus on nostanut yhdeksi kärkihankkeeseen harmaan talouden torjunnan, ja toivottavasti pääsemme näkemään siinä myös tulosta hallituskauden loppupuolella. Konkreettisia toimia on mm. se, että jokaiselle rakennustyömaalla työtätekeväälle tulee verotunnis- ➔

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson toteaa, että olemme hataralla pohjalla, jos haluamme rikoslain kautta lähettää viestejä ja suojattava oikeus jää varjoon.

→ tekortti, jossa on työnantajan veronumero. Näin on myös helpompi tehdä tarkastuksia työmaalla. Olennaista on panna reiluun yrittäjyyteen ja ottaa epäreilut yrittäjät kiinni.

Harmaan talouden torjunnassa tehdään laaja-alaista ja poikkihallinnollista työtä. Henrikssonin mukaan on tärkeää, että niin verottaja, poliisi, syyttäjä, tuomioistuinlaitos kuin ulosottokin toimivat yhdessä mahdollisimman varhain. Mitä parempi viranomaisyhteistyö, sitä parempi mahdollisuus on päästä rikoshyötyyn kiinni ja myös nopeuttaa oikeuskäsittelyä.

– On tärkeää, että poliisi saa riittävästi resursseja, jotta he pystyvät tutkimaan myös uusia juttuja. Myös syyttäjälaitoksessa on oltava voimavaroja viedä juttuja eteenpäin tuomioistuihin ja vastaavasti tuomioistuimissa käsitellä niitä. Joudummekin ministeriössä kohdentamaan enemmän resursseja niihin tuomioistuihin, joissa on suuria talousrikosjuttuja.

Uudet rangaistukset ohjaavat pois rikospolulta

Marraskuun alussa tuli voimaan uusi rikosoikeudellinen seuraamus, valvontarangaistus. Siihen tuomittu saa asua kotonaan, mutta häntä valvotaan teknisin välinein ja muilla tavoin. Valvontarangaistus voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden mittaisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta, kun yh-

dyskuntapalvelun tuomitsemiseen on este. Käytännössä kohderyhmänä ovat lähinnä rattijuopumukseen ja omaisuusrikoksiin syyllistyneet. Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson toivoo, että valvontarangaistus osoittautuu toimivaksi ja käytetyksi seuraamukseksi.

– Pallo on nyt tuomioistuimilla. Toivottavasti he alkavat käyttää valvontarangaistusta, koska siihen sisältyy toimintavelvollisuus, päihenteettämyys ja hyvin tarkka päiväohjelma, mikä voi auttaa tuomittua palaamaan normaaliin elämään. Ruotsista tästä rangaistusmuodosta on saatu erittäin hyviä kokemuksia: valvontarangaistukseen tuomituilla uusintarikollisuus on ollut paljon alhaisempaa kuin vankeusrangaistuksen suorittaneilla. Toivon, että tällä rangaistuksella saadaan Suomessa samanlaisia tuloksia uusintarikollisuuden ehkäisyssä.

Muitakin uudistuksia seuraamusjärjestelmään suunnitellaan. Tällä hetkellä toimikunta miettii yhdyskuntaseuraamusten kokonaisuudistusta. Työn pitäisi valmistua vielä tämän vuoden puolella. Toimikunta selvittää myös sakon muuntorangaistuksen vaihtoehtoa.

– On selvää, ettei nykyinen tilanne ole tyydyttävä, muttei myöskään ole järkevää palata aikaisempaan järjestelmään ja passittaa sakkonsa maksamatta jättäneitä vankilaan. Meidän täytyy nyt löytää joku hyvä välimuoto, jonkinlainen

yhdyskuntaseuraamus, ministeri toteaa.

– Hallitusohjelmassa on myös kirjaus siitä, että selvitetään, voidaanko pitkiin ehdollisiin tuomioihin liittää lyhyt ehdoton vankeusaika. Se ei tarkoita sitä, että kaikkiin pitkiin ehdollisiin tuomioihin tulisi liittää vankeutta – jos se järjestelmän puitteissa onnistui – vaan käräjäoikeuden harkinnan mukaan joillekin rangaistuksen mahdollisimman hyvän vaikuttavuuden saamiseksi. Tämä selvitys on kuitenkin vasta käynnistymässä.

Rikoslaki ei voi olla pelkkä signaali

Myös rikoslainsäädännön puolella on tulossa merkittäviä uudistuksia, oikeusministeri Anna-Maja Henriksson kertoo. Parhaillaan istuu työryhmä, joka miettii vakavimpien rikosten valmistelun kriminalisointia. Toinen tärkeä uudistus koskee jo mainittua seksuaalirikoslainsäädäntöä. Kolmas hallitusohjelmaan kirjattu asia on talousrikosten rangaistusasteikkojen muutostarpeiden pohtiminen tekojen törkeyden mukaan. Myös sananvapautta koskevaan lainsäädäntöön tehdään mahdollisesti tarkistuksia. Tämä taas liittyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön.

Uusia kriminalisointitarpeita tulee esille julkisuudessa esille koko ajan. Ministerin mukaan tässäkin täytyy koko ajan seurata yhteiskunnan kehitystä. Kun ihmisten elämän-

tavat ja toimintatavat muuttuvat, eteen voi tulla sellainen tilanne, jossa toista henkilöä on vahingoitettu jollakin uudella tavalla. Tästä on esimerkki viime hallituskaudella kriminalisoitu ”grooming” eli lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin esimerkiksi internetin kautta.

– Aina kun harkitaan jotain uutta kriminalisointia, pitäisi miettiä, mitä oikeushyvää halutaan suojella. Yleensä pitäisi olla kyseessä sellainen paheksuttava teko, joka koskettaa muuta yhteiskuntaa tai ulkopuolisia henkilöitä. Tähän mennessä on ollut periaatteena, ettei itsensä vahingoittamista ole kriminalisoitu – paitsi huumeidenkäyttö, sen sijaan viinan juonnista tai tupakoinnista ei saa sakkoa. Nyt käydään aivan perusteltua keskustelua rattijuopumuksen promillerajoista. Ensimmäiseksi kuitenkin tässäkin pitää selvittää, onko olemassa selvä tarve kriminalisoida ajaminen esimerkiksi 0,3 promillen alaisena. Olemme hataralla pohjalla, jos haluamme rikoslain kautta lähettää viestejä ja suojattava oikeus jää varjoon. ■

Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena

Ensimmäisen Suomessa toteutetun yritysuhrikyselyn tulokset osoittavat, että vähittäiskaupan ja teollisuuden toimipaikkoihin kohdistuu monenlaista rikollisuutta, joka aiheuttaa merkittäviä kustannuksia. Kaupan toimipaikoista 69 prosenttia ja teollisuustoimipaikoista 26 prosenttia joutui vähintään yhden rikoksen kohteeksi vuoden aikana.

Keväällä 2010 Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos toteutti tutkimushankkeen, jossa karotettiin kaupan ja teollisuuden toimialoihin kohdistuvaa rikollisuutta ja analysoitiin toimipaikkoihin kohdistuvan rikollisuuden riskitekijöitä. Yritysuhrikyselyyn osallistui 2427 kaupan ja teollisuuden toimipaikkaa eri puolilta Suomea. Tutkimuksen esikuvina ovat kehittyneimmät kansainväliset yritysuhritutkimukset, mikä mahdollistaa myös kansainvälisen vertailun.

KAUPAN ALALLA VARKAUDET SUURIN RIKOLLISUUSONGELMA

Kaupan toimipaikkoihin kohdistuvasta rikollisuudesta suurimman osan muodostivat erilaiset varkauudet. Useimmin varkauksen tekijänä oli asiakas – puolet kaupan toimipaikoista ilmoitti, että niihin oli kohdistunut kuluneen vuoden aikana asiakkaan tekemä

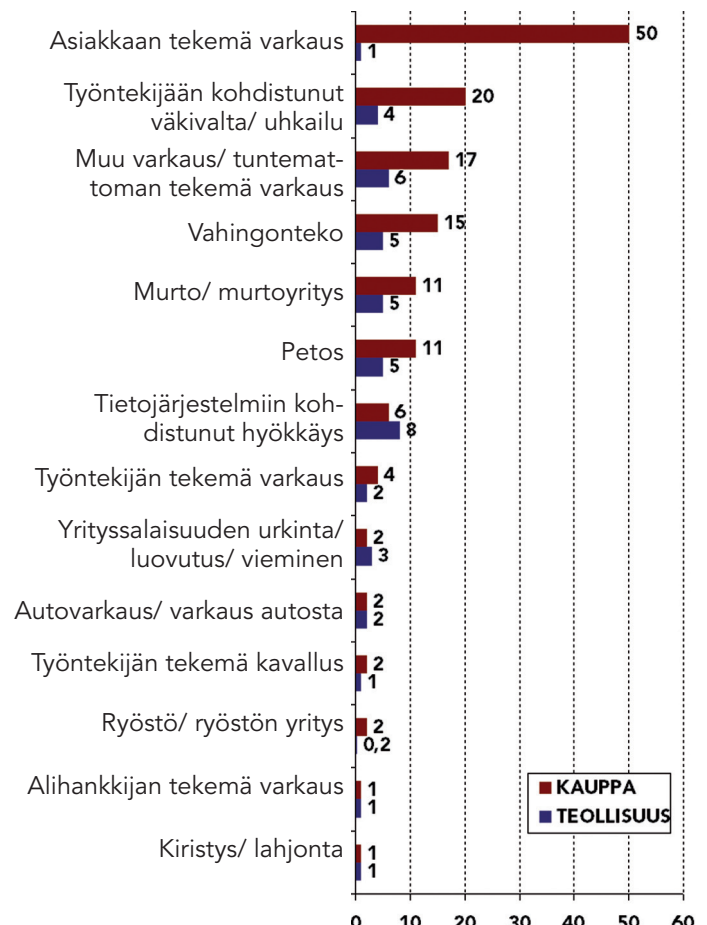
varkaus. Sen sijaan työntekijöiden tai alihankkijoiden tekemät varkauudet olivat tutkimuksen perusteella verrattain harvinaisia. Kauppoihin kohdistui huomattava määrä myös sellaisia varkauksia, joiden tekijää ei koskaan saatu selville.

Varkauksien lisäksi tyypillisiä kaupan toimipaikoissa koettuja tekoja olivat työntekijöihin kohdistunut väkivalta ja uhkailu, jota oli tapahtunut joka viidennessä kaupan toimipaikassa sekä toimipaikkaan kohdistuneet vahingonteot, joita oli koettu 15 prosentissa kaupan toimipaikoista.

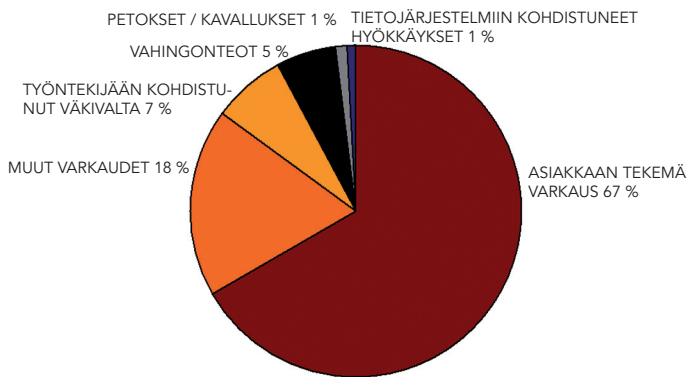
TEOLLISUUDESSA KOETIIN ENITEN TIETOJÄRJESTELMÄHYÖKKÄYSIÄ

Myös teollisuustoimipaikkoihin kohdistui erilaisia varkauksia, mutta kaikkein yleisimmin kohdattu teko oli haittaa aiheuttanut tietojärjestelmiin kohdistunut hyökkäys. Kahdeksan prosenttia

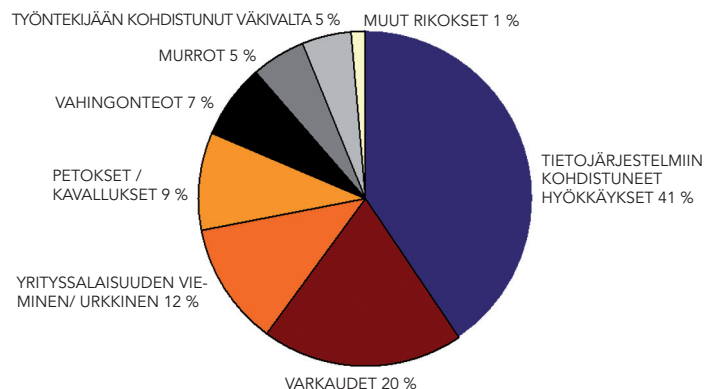
Kuvio 1. Rikosten kohteeksi 12 kuukauden aikana joutuneiden kaupan ja teollisuuden toimipaikkojen osuus, %.

Kuvio 2. Rikollisuuden rakenne vähittäiskaupassa. Eri rikostyyppien osuus kauppaan kohdistuneessa rikollisuudessa, %.

Kuvio 3. Rikollisuuden rakenne teollisuudessa. Eri rikostyyppien osuus teollisuuteen kohdistuneessa rikollisuudessa, %.

→ teollisuustoimipaikoista oli ollut tällaisen teon kohteena. Yksi kolmasosa tapauksista oli sellaisia, joissa tekijä oli suunnannut tekonsa nimenomaan kyseistä toimipaikkaa tai yritystä kohtaan. Tällöin kyseessä oli tyypillisimmin verkkopalveluiden toiminnan häiritseminen tai tietojen varastaminen tai sen yritys. Kaksi kolmasosaa teoista oli joko satunnaisia hyökkäyksiä tai tapauksia, joiden luonne oli jäänyt epäselväksi.

Varkauksien ja tietojärjestelmähyökkäysten lisäksi yleisimpiä teollisuustoimipaikoihin kohdistuneita tekoja olivat petokset, vahingonteot ja murrot. Teollisuuteen kohdistunut rikollisuus jakautui kauppaan tasaisemmin eri rikostyyppihin.

SUURET TOIMIPAIKAT PIENIÄ YLEISEMMIN RIKOSTEN KOHTEENA

Kokonaisuutena tarkastellen suuret toimipaikat olivat kokeneet pieniä todennäköisemmin rikoksia sekä kaupan että teollisuuden toimialoilla. Suurten toimipaikkojen kokemaa rikollisuutta oli myös useammin laaja-alaista eli koostui monen tyyppisistä rikoksista. Toisaalta korkean rikostason toimipaikkoja – eli sellaisia

joissa rikosten määrä oli suuri suhteessa toimipaikan kokoon – löytyi kaiken kokoisista toimipaikoista. Kaupan alalla korkean rikostason toimipaikkoja oli melko tasaisesti kaikissa kokoryhmissä, kun taas teollisuuden puolella korkean rikostason toimipaikat olivat tyypillisesti pieniä.

YMPÄRISTÖN RAUHATTOMUUS LISÄÄ RIKOSRISKIÄ

Yrityksiin kohdistunut rikollisuus näyttää tutkimustulosten perusteella olevan varsin epätasaisesti jakautunutta. Osa toimipaikoista säästyi kokonaan rikoksilta, kun taas joihinkin toimipaikoihin kasautui huomattavia rikosmääriä. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että pieni osa toimipaikoista kokee suurimman osan koko toimialaan kohdistuvasta rikollisuudesta. Mitä enemmän toimipaikan lähiympäristössä esiintyi epäjärjestystä ja rauhattomuutta, sitä todennäköisemmin toimipaikkaan kohdistui runsaasti rikoksia. Epäjärjestystä mitattiin kysymällä, esiintyykö toimipaikan välittömässä läheisyydessä roskaamista, vahingontekoja ja graffiteja, alueella oleskelevaa nuorisoa ja humalaisia, huumekauppaa tai kerjäämistä. Kaupan rikos-

riskiä lisäsivät myös pitkät aukioloajat, aukiolo iltaisin ja suuret asiakasmäärät.

RIKOLLISUUDEN HAITAT PÄÄOSIN AINEELLISIA VAHINKOJA

Rikollisuudesta seurasi toimipaikoille merkittäviä haittoja sekä suorina aineellisina menetyksinä että rikosten selvittelyyn kuluvana aikana. Erityyppiset varkauudet aiheuttivat kaksi kolmasosaa kaupan rikoskustannuksista. Varkauksien jälkeen suurimmat kustannukset koituivat toimipaikoihin kohdistuneista vahingonteoista. Teollisuustoimipaikoilla suurimmat kustannukset aiheutuivat petoksista, jotka muodostivat puolet rikollisuuden kokonaiskustannuksista. Seuraavaksi eniten kustannuksia teollisuustoimipaikoissa aiheuttivat tietojärjestelmiin kohdistuneet hyökkäykset. Yksittäisten rikostapausten keskiarvokustannuksia vertailtaessa kalleimpia rikoksia molemmilla toimialoilla olivat murrot, ulkopuolisten tekemät petokset, työntekijöiden tekemät kavallukset sekä ajoneuvoihin kohdistuneet varkauudet.

Suhteellisen harvat toimipaikat ilmoittivat kokeneensa sellaisia epäsuoria rikollisuus-

desta johtuvia haittoja kuten asiakkaiden menettämistä tai vaikeuksia työvoiman saataavuudessa tai pysyvyydessä. Myös rikollisuudesta johtuva toimipaikan siirtämis- tai lopettamispaaine oli harvinaista. Epäsuorien haittojen kokeminen oli kuitenkin selvässä yhteydessä toimipaikan rikostasoon. Ne toimipaikat, joihin oli kohdistunut runsaasti rikoksia, myös kokivat selvästi muita enemmän myös rikollisuuden epäsuoria haittoja.

RIKOKSENTORJUNTA-MENETELMÄT LAAJASSA KÄYTÖSSÄ

Kokonaisuutena tarkastellen sekä kaupan että teollisuuden toimipaikoissa käytettiin varsin runsaasti erilaisia rikoksilta suojautumisen menetelmiä. Kaikkein laajimmin käytössä olivat erilaiset tietoturvatointimenpiteet. Vain hyvin harvat toimipaikat ilmoittivat, ettei heillä ollut käytössä mitään rikoksilta suojautumisen keinoja. Keinovalikoiman laajuus vaihteli kuitenkin toimipaikan koon mukaan. Rikoksilta suojautuminen oli selvästi aktiivisempaa suurissa toimipaikoissa.

Joka viides kaupan toimipaikka ja lähes joka kymmenes teollisuustoimipaikka il-

moitti, että kuluneen vuoden aikana oli lisätty resursseja rikoksantorjuntaan. Lisäresurssointia rikoksantorjuntaan oli toteutettu erityisesti suurissa toimipaikoissa; kaupan suurista toimipaikoista yli puolet ja teollisuudessa joka viides ilmoitti vuoden kuluessa lisänneensä rikoksantorjunta-toimiaan.

VAIN OSA RIKOKSISTA ILMOITETAAN POLIISILLE

Se, kuinka aktiivisesti yritykset tekivät poliisille ilmoituksia rikostapauksista, vaihteli huomattavasti rikostyyppin mukaan. Esimerkiksi autoihin liittyvät varkauudet, ryöstöt ja murrot ilmoitettiin lähes aina poliisille, kun taas tietojärjestelmiin kohdistuvissa hyökkäyksissä, yrityssalaisuuden urkintatapauksissa sekä lahjonnassa valtaosa tapauksista jäi ilmoittamatta poliisille. Teon vakavuus, aineellisten vahinkojen suuruus ja vahingonkorvauksen hakeminen vakuutusyhtiöltä näyttäisivät olevan ilmeisiä syitä, jotka vaikuttavat ilmoittamisen todennäköisyyteen. Yleisin syy

jättää tapahtuma ilmoittamatta poliisille oli teon arvioiminen vähäpätöiseksi ja ilmoituksen pitäminen siten hyödyttömänä. Poliisille ilmoittamiseen vaikutti myös se, kuinka selkeästä rikostapauksesta oli kysymys ja oliko teon tekijä tiedossa. Etenkin työntekijän tai alihankkijan tekemien rikosten kohdalla asia sovittiin usein tekijän kanssa suoraan ilman poliisia.

KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA MYYMÄLÄVARKAUDET YLEISIÄ

Kansainvälisessä rikoslajikohtaisessa vertailussa havaittiin, että suomalaiset teollisuustoimipaikat joutuivat rikosten kohteeksi harvemmin kuin keskeisessä vertailumaassa, Englannissa. Kaupan toimipaikkoihin taas kohdistui Suomessa vähemmän murtoja, petoksia ja vahingontekoa kuin Englannissa, mutta henkilöstöön kohdistuva väkivalta ja uhkailu oli yhtä yleistä.

Toimipaikkojen oma henkilöstö teki Suomessa vähemmän varkauksia ja kavalluksia kuin Englannissa niin teolli-

suuden kuin kaupankin alalla. Myös lahjontaa ja kiristystä suomalaisiin toimipaikkoihin kohdistui vähän.

Kansainvälisessä vertailussa poikkeuksen muodostivat myymälävarkauudet, joiden taso oli maassamme korkea. Lisäksi Suomessa vähittäiskaupan toimipaikat raportoivat Englantiin verrattuna selvästi useammin lähiympäristön häiriötekijöistä, kuten graffiteista ja humalaisista. Tämä voikin osaltaan selittää myymälävarkauksien korkeaa tasoa maassamme.

TAVOITTEENA KEHITTÄÄ SEURANTAJÄRJESTELMÄ

Yritysuhritutkimukseen osallistui 1197 kaupan ja 1230 teollisuuden toimipaikkaa kaikista toimipaikkakokoryhmistä eri puolilta Suomea. Keväällä 2010 toteutetuissa puhelinhaastatteluissa toimipaikkojen edustajilta kysyttiin yhteensä 16 rikoksen kohdistumisesta toimipaikkaan sekä tarkentavia kysymyksiä rikosten määristä ja piirteistä. Toimipaikoista haastateltiin henkilöä, jolla oli paras mah-

dollinen tieto toimipaikkaan kohdistuneista rikoksista.

Vain pieni osa rikoksista päättyy poliisin tietoon. Yritysuhritutkimuksen kaltaisilla kyselytutkimuksilla pystytään kartoittamaan myös niitä rikoksia, jotka eivät tule poliisin tietoon ja tätä kautta viranomaistilastoihin. Rikollisuustilanteen seuraamiseksi tarvitaankin säännöllisesti toteutettavia kyselytutkimuksia. Yksityishenkilöihin kohdistuvaa rikollisuutta on kyselyillä seurattu Suomessa jo kolmen vuosikymmenen ajan. Toistaiseksi vastaavanlaista seuranta-yrityksiin kohdistuneesta rikollisuudesta ei ole tehty. Nyt toteutettu hanke osoittaa, että yritysuhritutkimukselle on erinomaiset edellytykset suomalaisessa yritys ympäristössä; esimerkiksi kansainväliin esikuviiin verrattuna tutkimuksessa saavutettiin erittäin korkea vastausprosentti. Tavoitteena onkin muodostaa hankkeen pohjalta yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden seurantajärjestelmä, jonka avulla tilannekuva yrityksiin kohdistuvasta rikollisuudesta päivittyisi säännöllisesti. Keskeisenä kehittämiskohteena jatkossa on lisätä tutkimuksen kattavuutta ulottamalla se myös muille toimialoille. ■

Venla Salmi (2010) Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena – Yritysuhritutkimuksen ensiraportti, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 15/2010.

Venla Salmi, Martti Lehti & Anssi Keinänen(2011) Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena. Vuoden 2010 yritysuhritutkimuksen tuloksia: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 254.

Kirjoittaja työskentelee tutkijana Oikeuspoliittisella tutkimuslaitoksella.

LEHTIKUVA / MÄRKKU UJÄNDER

Alueelliset tekijät eivät selitä kaupan rikosriskiä

Kaupan toimipaikan lähialueen sosiodemografiset tekijät, kuten alueen työttömyysaste tai nuorten määrä, eivät selitä kaupan joutumista rikosten kohteeksi. Sen sijaan lähistössä esiintyvällä häiriökäyttäytymisellä on voimakas yhteys kaupan rikoskokemuksiin.

Rikollisuutta selitetään usein yhteiskunnallisilla ja alueellisilla tekijöillä. Esimerkiksi sosiaalisen epäjärjestyksen teorian mukaan rikollisuutta esiintyy enemmän paikoissa, joissa sosiaalinen kontrolli on vähäisempää. Sosiaalisen epäjärjestyksen lähteitä alueella ovat alhainen tulotaso, etninen heterogeisuus, alueellinen muuttoalttius ja epätyypilliset perhesuhteet. Näiden tekijöiden lisääntyminen on yhteydessä alueellisen epäjärjestyksen lisääntymiseen, joka taas johtaa rikollisuuden ja ilkkivallan kasvuun.

AUKIOLOAJOILLA YHTEYS KAUPAN RIKOSRISKIIN

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yritysuhritutkimuksessa tarkasteltiin, mitkä alueelliset tekijät selittävät kaupan toimipaikan joutumista rikoksen kohteeksi viimeisen 12 kuukauden aikana. Erityisen tarkasteltiin lähialueen sosiodemografisten tekijöiden vaikutusta kaupan rikosriskiin. Tutkimusaineistoon

liitettiin tietoja Tilastokeskuksen tuottamasta ”Suomi postinumeroalueittain” -palvelusta. Tällaisia tietoja olivat mm. alueen työttömyysaste, 18–24-vuotiaiden osuus ja vuokra-asutokannan osuus. Lisäksi kerättiin tietoa siitä, paljonko alueella on vähittäiskauppoja ja kioskeja. Toimipaikkoja kuvaavia piirteitä analyysissa olivat päivittäinen asiakasmäärä, työntekijöiden määrä ja aukioloajat.

Tarkastelun kohteena oli kaupan toimipaikan riski joutua murron tai murron yrityksen, vahingonteon, asiakkaan tekemän varkauden, ryöstön tai sen yrityksen kohteeksi sekä toimipaikan työntekijään kohdistuva väkivalta ja uhkailu. Yleisin tarkastelluista rikoksista oli asiakkaan tekemän varkaus. Puolet kaupan toimipaikoista oli joutunut asiakkaan tekemän varkauden uhriksi viimeisen 12 kuukauden aikana. Toiseksi useimmiten toimipaikat olivat kohdanneet työntekijään kohdistunutta väkivaltaa ja uhkailua (20 % toimipaikoista). Vähiten

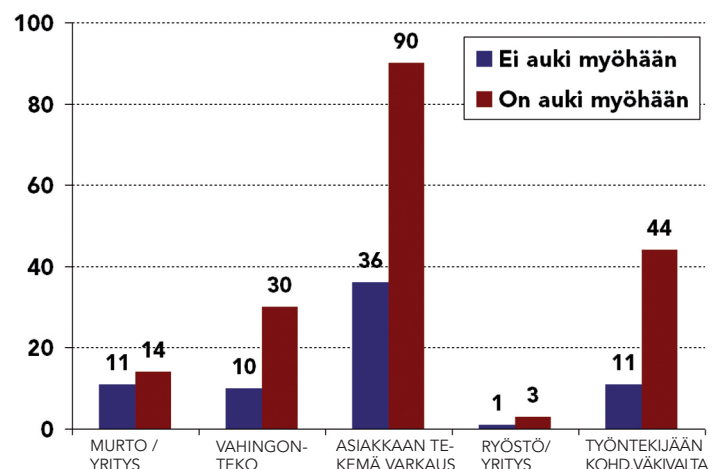
tarkastelluista rikoksista toimipaikat olivat kokeneet ryöstöjä tai ryöstön yrityksiä työaikana tai työtehtävien yhteydessä (2 % toimipaikoista).

Toimipaikan myöhäinen aukioloaika oli yhteydessä toimipaikan kokemaan rikollisuuteen (kuvio 1). Iltaisin tai öisin auki olevista toimipaikoista 90 prosentissa asiakas oli tehnyt varkauden viimeisen 12 kuukauden aikana. Vastaava lukema muilla toimipaikoilla oli 36 prosenttia.

Iltaisin ja öisin auki olevien kauppojen toimipaikoista oli 44 prosentissa esiintynyt työntekijään kohdistunutta väkivaltaa vuoden aikana. Vastaavasti vain päivisin auki olevista toimipaikoista väkivaltaa oli kokenut 11 prosenttia. Ero on nelinkertainen. Kaikkein paras ennustin rikoksen kohteeksi joutumiselle oli siis toimipaikan aukiolo iltaisin ja öisin.

Poikkeuksena olivat toimipaikkaan kohdistuneet

Kuvio 1. Aukioloajan yhteys rikoskokemuksiin. Eri rikostyyppien uhriksi joutuneiden toimipaikkojen osuus, %.

Suomalainen yhteiskunta lienee vielä sosiaalisesti ja kulttuurisesti homogeeninen. Tätä taustaa vasten tulos aluetekijöiden pienestä roolista yrityksen rikoskokemuksissa on ymmärrettävä.

murrot tai niiden yritykset, joihin aukioloajalla ei ollut merkitsevää yhteyttä. Murtoja ja niiden yrityksiä analysoidessa havaittiin, että ainoastaan asiakasmäärällä oli niihin yhteys. Asiakasmäärältään suuret yritykset olivat joutuneet viisi prosenttiyksikköä harvemmin murron tai sen yrityksen kohteeksi kuin asiakasmäärältään keskusuret yritykset. Muilla tekijöillä ei ollut tilastollista yhteyttä murtoihin.

Vahingontekoja puolestaan selittivät myöhäinen aukiolo, henkilöstön määrä ja kioskien lukumäärä alueella. Esimerkiksi myöhäinen aukioloaika kaksinkertaisti vahingonteon riskin. Pienen henkilöstömäärän toimipaikoissa riski vahingonteon uhriksi joutumiselle oli noin kuusi prosenttiyksikköä pienempi kuin keskusuurissa toimipaikoissa.

Useat tekijät olivat yhteydessä toimipaikan työnteki-

jöihin kohdistuvaan väkivaltaan tai uhkailuun. Myöhäinen aukioloaika lisäsi tätä riskiä 20 prosenttiyksikköä. Melkein saman verran vähäisempää väkivallan riski oli asiakasmäärältään pienissä toimipaikoissa verrattuna asiakasmäärältään keskusurien toimipaikkoihin. Alueella vuokralla asuvien osuuden lisääntyminen 10 prosenttiyksiköllä lisäsi väkivallan tai uhkailun kohteeksi joutumista kolme prosenttiyksikköä. Yksinhuoltajien osuuden lisääntyminen 10 prosenttiyksiköllä vastaavasti vähensi toimipaikan väkivaltariskiä 22 prosenttiyksikköä. Työttömyysasteen lisääntyminen 10 prosenttiyksiköllä lisäsi väkivallan kohteeksi joutumisen riskiä yhdeksällä prosenttiyksiköllä.

Tutkimuksessa havaittiin, että sosiodemografiset tekijät eivät selitä systemaattisesti rikosriskiä. Esimerkiksi toimipaikan alueen työttö-

myysaste ei selittänyt joutumista yhdenkään tarkastellun rikoksen kohteeksi (kuvio 2). Esimerkiksi ryöstön tai sen yrityksen kohteeksi joutuneiden yritysten alueella työttömyysaste oli keskimäärin 9,8 prosenttia, kun taas sellaisten toimipaikkojen alueella, jotka eivät olleet joutuneet ryöstön kohteeksi, oli työttömyysaste 8,9 prosenttia. Vahingontekoja ja työntekijään kohdistuneita väkivallantekoja tarkasteltaessa huomataan, että työttömyysaste on korkeampi alueille, joissa yritykset eivät olleet joutuneet näiden rikosten kohteeksi. Myöskään nuorten osuus alueella ei ollut tilastollisessa yhteydessä yrityksen rikosriskiin.

KOHTI TEHOKKAAMPAA RIKOKSENTORJUNTAA

Rikollisuutta selittävät kriminologiset teoriat olettavat, että yhteiskunnan sosiaalinen kontrolli, kontrollin puute sekä rutiinotoimintojen virrat ovat vaikuttamassa rikollisuuden esiintymiseen. Näitä tulkintoja oli mahdollista valottaa yritysuhritutkimuksen aineistolla.

Kauppan toimipaikkoja tutkittaessa huomattiin, että kaupan koko ja etenkin myöhäinen aukioloaika selittivät kaikkein eniten rikoksen kohteeksi joutumista. Alueellisilla tekijöillä ei ollut kuin yksittäisissä tapauksissa yhteys toimipaikkaan kohdistuviin rikoksiin. Vastaavasti kaupan lähiympäristön häiriötekijät olivat voimakkaasti yhteydessä rikoksen kohteeksi joutumisel-

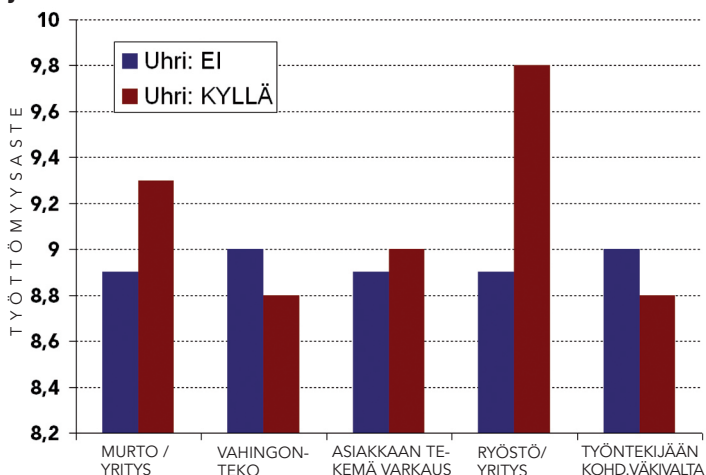
le. Toisaalta se, että kaupan toimipaikan sijaintialueen sosiodemografisilla piirteillä ei juuri näytä olevan vaikutusta yritysten rikosriskiin, on itsessään keskeinen tutkimustulos ja yhteiskunnallisesti kiinnostava. Suomalainen yhteiskunta lienee moniin muihin yhteiskuntiin verrattuna vielä sosiaalisesti ja kulttuurisesti homogeeninen; alueet eivät ole eriytyneet ja segregoituneet samassa määrin kuin monissa muissa maissa. Tätä taustaa vasten tulos aluetekijöiden pienestä roolista on ymmärrettävä.

Tutkimustulokset viittaavat siihen, että yrityksiin kohdistuvien rikosten torjunta on vaikuttavampaa, jos sillä puututaan enemmän kohteen lähiympäristön häiriötekijöihin kuin yleisiin alueellisiin tekijöihin kuten työttömyyden vähentämiseen. Kriminologisesti tulokset tukevat enemmän rutiinotoimintateoriaa kuin sosiaalisen kontrollin tai epäjärjestyksen teorioita rikollisuuden selittäjänä. Vähentämällä toimipaikkojen läheisyydessä olevia häiriötekijöitä, kuten alueella aikaa viettävien nuorten tai hupailaisten määrää, voitaisiin vähentää toimipaikkoihin kohdistuvia rikoksia. ■

Venla Salmi, Martti Lehti & Anssi Keinänen (2011). Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena. Vuoden 2010 yritysuhritutkimuksen tuloksia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 254.

Kirjoittaja on lainsäädäntötutkimuksen professori Itä-Suomen yliopistossa.

Kuvio 2. Alueen työttömyysasteen yhteys toimipaikkojen joutumiseen rikoksen uhriksi.

Yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden tilannekuva

Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva tarjoaa ajankohtaista tietoa tiiviissä muodossa. Tilannekuva on osa viranomaisten ja elinkeinoelämän rikostorjuntayhteistyötä. Ammattimainen rikollisuus on nopealiikkeistä, joustavaa ja kansainvälistä. Siksi tiedon jakaminen viranomaisten ja elinkeinoelämän kesken on rikostorjunnassa elintärkeää.

Rikosten torjumista koskevien päätösten ja toimenpiteiden pohjaksi tarvitaan riittävän kattavaa ja ajankohtaista tietoa rikollisuustilanteen kehityssuunnista ja rikollisuudesta koituvista uhkista. Siksi myös vuonna 2006 hyväksytyt viranomaisten ja elinkeinoelämän rikostorjuntayhteistyötä linjaavan strategian toimenpiteisiin sisällytettiin vuosittain kahdesti laadittava yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden tilannekuva.

Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuvan laatii Keskusrikospoliisi tiiviissä yhteistyössä lukuisten elinkeinoelämän ja viranomaisten rikostorjunta-asiantuntijoiden kanssa. Tilannekuvaan kootaan ajankohtaisinta tietoa yrityksiin kohdistuvista ja niitä hyödyntävistä rikoksista, rikollisuuskehityksestä ja rikosten aiheuttamista kustannuksista. Tilannekuvassa ovat mukana aihepiirin kannalta olennaisimmat viranomaisten ja elinkeinoelämän ajankohtaiset havainnot ja selvitykset sekä tuoreimmat tutkimustulokset. Tilannekuva tarjoaa ajankohtaisen kokonaiskuvan yrityksiin kohdistuvasta rikollisuudesta tiiviissä muodossa.

TILANNETIETOA YRITYKSILLE

Tilannekuva tarjoaa kokonaiskuvan erityisesti yrityksille niihin kohdistuvista lähitulevaisuuden merkittävimmistä rikosuhkista sekä tunnistaa rikostorjunnan prioriteetteja ja toimenpidetarpeita. Tilannekuvan lähdeluettelossa on myös yritysten rikostorjuntaa tukevaan ohjeistukseen ja muihin rikollisuutta koskeviin aineistoihin johtavia verkkolinkejä.

Kun strategisena tavoitteena on haitallisen kehityksen estäminen ennalta, tilannekuvan on ennen kaikkea tunnistettava uusia rikosilmiöitä ja niiden leviämistä helpottavia haavoittuvuuksia sekä arvioitava niistä koituvia riskejä. Tilannekuva arvioi myös jo perinteisten rikoslajien kehitystä ja vaikutuksia vastatoimien pohjaksi. Keskeistä taustatietoa ovat kansalliset ja kansainväliset tilanneanalyysit, kuten Europolin tuottama järjestäytyneen rikollisuuden uhka-arvio ja lainvalvontaviranomaisten yhteistyönä laadittavat kansalliset rikollisuustilannekatsaukset sekä useat viranomaisten ja elinkeinoelämän tuottamat selvitykset. Tilannekuvaan on otettu lisäksi poliisin ja muiden viranomaisten sekä elinkeinoelämän eri sekto-

reiden tuottamia yrityksiin kohdistuvaa rikollisuutta valaisevia tilastoja.

Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva ilmestyy syksyisin laajana yleiskatsauksena. Keväisin julkaistaan teematilannekuva, jonka aihepiirinä on jokin ajankohtainen ja erityisen haastava yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden osa-alue. Tähän mennessä teemoina ovat olleet Schengen-laajentumisen ja vapaan liikkuvuuden vaikutukset rikollisuuteen, tietoverkkoihin ja maksuteknologiaan liittyvä rikollisuus, rakennusalaan kohdistuva rikollisuus sekä ravintola-alaan kohdistuva rikollisuus. Kevään 2012 teemana on kuljetusalaan kohdistuva rikollisuus.

ERI NÄKÖKULMAT TARKENTAVAT KOKONAISKUVAA

Työssä kohdattavaa väkivaltaa ja uhkailua koskevaa tietoa on Suomessa saatavissa ennen kaikkea aika ajoin toteutettavista uhritutkimuksista ja erilaisista yritysten rikosturvallisuutta koskevista selvityksistä. Pääosa työssä kohdattavasta väkivallasta on uhkailua. Kaiken kaikkiaan työssä kohdattava väkivalta on useimpien selvitysten

Myös elinkeinoelämällä on suuri vastuu rikostorjunnasta ja sille kertyy runsaasti sellaistaakin tietoa, jota viranomaisilla ei ole.

mukaan kasvussa. Eri tietolähteiden vertailu tuo kuitenkin esiin huomionarvoisia eroja rikollisuuskehityksessä.

Yrityksiin kohdistuvia rikoksia koskevaa tietoa voidaan poliisin tietojärjestelmistä tilastoida vain rajallisesti, sillä yritysuhritietoa ei merkitä rikosilmoituksiin niin, että sitä voitaisiin käyttää tilastoaineiston poiminnassa. Tilannekuvaan on kuitenkin sisällytetty joitakin tilastoja eri ”teontarkenteilla” koodatuista rikosilmoituksista, jotka kuvaavat poliisin tietoon tulleen rikollisuuden kehitystä myös tietyissä yrityksiin liittyvissä konteksteissa. Poliisin tiedoista on todettavissa muun muassa, että yleisellä paikalla liikekeskuksessa tapahtuneeksi kirjatut poliisin tietoon tulleet pahoinpitelyrikokset ovat työssä kohdatun väkivallan yleisestä kasvusuunnasta huolimatta vähentyneet 2000-luvulla tasaisesti.

Vaikka poliisin tietoon tulleet liiketiloihin kohdistuneet murtovarkaudet ja niiden yritykset ovat vähentyneet voimakkaasti tällä vuosituhannella, myymälävarkaudet ovat kaupalle suuri ongelma. Myymälöihin kohdistuneiden varkaus- ja näpistysrikosten ja niiden yritysten osuus kaikista poliisin tietoon tulleista varkausrikoksista ja niiden yrityksistä on noussut 2000-luvun alun noin 20 prosentista vuosien 2009–2010 36 prosenttiin. Tuore kansallinen yritysuhritutkimus vahvistaa, että vain pieni osa yrityksiin kohdistuneista anastuksista ilmoitetaan poliisille. Vaikka epäiltyjä koskevista poliisin tilastoista on nähtävissä, että suurin osa näpistyksistä epäillyistä on suomalaisia, Suomessa käyvien ulkomaalaisrikollisten vaikutus yrityksiin kohdistuvaan omaisuusrikollisuuteen on huomattava.

VIRANOMAISTEN JA YRITYSTEN TIEDONVAIHTO TORJUU RIKOKSIA

Suuri osa sekä myymälävarkauksista että muistakin yrityksiin kohdistuvista omaisuusrikoksista on suunnitelmallista ja kokonaisuusina suurimittaista sarjarikol-

lisuutta, jota tekevät usein ulkomaalaiset ammattirikollisryhmät. Vaikka poliisin kansalaisuustilastoihin päätyvät vain ne rikokset, joista epäillyt henkilöt on saatu selville, ulkomaalaisten osuus pelkästään kaikista törkeistä varkauksista epäillyistä on noussut 15 prosentin tienoilta vuonna 2007 noin 40 prosenttiin vuosina 2009–2010. Nopealiikkeisen kansainvälisen sarjarikollisuuden torjuminen vaatii erittäin paljon sekä viranomaisilta että yrityksiltä. Suomen lainvalvontaviranomaiset ovat viime aikoina kehittäneet uusia kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön ja tiedonvaihdon toimintamalleja, joilla on jo onnistuttu tehokkaasti ehkäisemään ja torjumaan maasta toiseen liikkuvien rikollisten toimintaa.

Rikosten torjunnan vaikeusastetta nostaa erityisesti se, että tietoverkoista on tullut osa lähes minkä tahansa rikosten toteuttamisympäristöä. Tietoverkon hyödyntäminen on lisännyt olennaisesti rikollisen toiminnan nopeutta ja laajuutta. Tämä on erityisen hyvin nähtävissä petosrikollisuuden kansainvälistymisessä. Kun rikoksen toteuttamiseen kuuluvat osateot tehdään eri maissa, kansainvälisen reaaliaikaisen rikostorjuntayhteistyön tarve kasvaa merkittävästi.

Europolin järjestäytyneen rikollisuuden uhka-arvio 2011 korostaa rikollisuuden ”uutta liiketoimintamallia”, johon kuuluvat tarjolla olevien infrastruktuuriin suunnitelmallinen ja asiantunteva hyödyntäminen, toimintarakenteiden joustavuus sekä maailmanlaajuinen yhteistointa tuottojen ja riskien optimoimiseksi. Suomessakin nämä järjestäytyneen ja ammattimaisen rikollisuuden liiketoimintamaiset piirteet ovat yhä selvemmin todettavissa sekä Suomessa käyvien ulkomaalaisrikollisten että kotimaisten rikollisten toiminnassa. Suomalaisten rikollisryhmiin jäseniä on mukana yritystoiminnassa vastuuhenkilöinä ja heidän merkityksensä harmaassa taloudessa on huomattava.

Yhä useampi rehellisesti toimiva yritys kärsii kilpailua vääristävästä harmaasta taloudesta ja yhteistyökumppaneihin liittyvistä rikosriskeistä. Järjestäytyneiden rikollisten vaikutuksen myötä harmaaseen talouteen ja talousrikollisuuteen liittyvä Suomessakin yhä enemmän väkivaltaa ja sillä uhkaamista. Rikolliset hyödyntävät väkivaltapotentiaaliaan erityisesti perintätoiminnassa.

Tilannekuvatyö on vain yksi niistä lukuisista yksittäisistä foorumeista, joissa on voitu selvästi havaita ne myönteiset vaikutukset, joita viranomaisten ja elinkeinoelämän voimien yhdistäminen tietoa keskinäisesti jakamalla saa aikaan. Myös elinkeinoelämällä on suuri vastuu rikostorjunnasta ja sille kertyy runsaasti sellaistaakin tietoa, jota viranomaisilla ei ole. Uudet nopeasti etenevät rikosuhkat on yhä tärkeämpää tunnistaa hyvissä ajoin ja niihin on yhä tärkeämpää reagoida ripeästi. Europol on vahvasti korostanut, että tiiviillä julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyöllä voidaan vähentää rikollisen toiminnan mahdollisuuksia ja lisätä liiketoiminnan turvallisuutta merkittävästi. Viranomaisten ja elinkeinoelämän rikostorjuntayhteistyön tiivistämiseksi edelleen tarvitaan ennen kaikkea kumppanuussopimuksia operatiivisen tiedonvaihdon perustaksi ja yhteisiä sektorikohtaisia tilannekuvia eri toimialoihin kohdistuvia rikollisuusuhkia koskevan kokonaiskuvan syventämiseksi. ■

Tilannekuvat ovat saatavissa lukuisilta eri verkkosivuilta, muun muassa Sisäasiainministeriön sisäisen turvallisuuden sivustolta (www.intermin.fi/sisainen-turvallisuus), Keskusrikospoliisin (www.poliisi.fi/krp) sekä useiden eri elinkeinoelämän etujärjestöjen ja yhteistyöfoorumien sivustoilta.

Kirjoittaja on erikoistutkija Keskusrikospoliisissa.

Talousrikollisuus monipuolisen seurannan kohteena

Suomessa on tasokasta tilastotietoa talousrikollisuuden yleiskehityksen seurantaan varten. Talousrikostutkinnan tilan analysointi edellyttää tilastotiedon lisäksi tarkempaa tietoa tutkintakäytännöistä. Poliisiammattikorkeakoululla seurataan talousrikollisuuden aluetta näiden molempien välineiden avulla.

Poliisi luokittelee rikosasian talousrikosjutuksi sisäasiainministeriön luokitteluohjeen mukaisesti. Ohjeen mukaan talousrikoksessa on yleensä kysymys laittomasta teosta tai laiminlyönnistä, jolla tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä yrityksen tai muun organisaation toiminnassa. Ohjeessa luetellaan talousrikoksiksi tulkittavat rikosnimikkeet.

Poliisille ilmoitettiin 1 620 talousrikosjuttua vuonna 2010 (kuvio 1). Se on vajaat 10 prosenttia vähemmän kuin edellisvuoden koko 2000-luvun ennätysmäärä. Päätettyjen juttujen määrä puolestaan lisääntyi. Vuoden 2010 lopussa oli avoimena vähemmän talousrikosjuttuja kuin vuotta aiemmin. Kuluvan vuoden tilastot tammi–lokakuulta viittaavat siihen, että uusien talousrikosjuttujen määrä vähenisi noin 1 300–1 400:aan.

Talousrikosjuttujen vahingot olivat ilmoitetuissa

jutuissa 128 miljoonaa ja päätetyissä jutuissa 112 miljoonaa euroa vuonna 2010. Vahinkojen määrä on kehittynyt melko tasaisesti 2000-luvulla. Päätettyä juttua kohden syntyi rikosvahinkoa noin 64 000 euroa. Päätettyjen juttujen rikosvahingot vastaavat noin 0,6 promillea bruttokansantuotteesta. Vuonna 2011 vahinkojen määrän voidaan arvioida kohoavan tammi–lokakuun tietojen perusteella jopa 150 miljoonaan euroon.

Talousrikollisten välittömänä tavoitteena on yleensä taloudellinen hyöty. Viranomaiset puolestaan pyrkivät rajoittamaan tätä hyödyntävoittelua. Sen onnistumista kuvaa muun muassa talousrikostutkinnassa haltuun saadun omaisuuden arvo, joka oli 27 miljoonaa euroa vuonna 2010. Määrä väheni edellisvuodesta ja oli pienimmillään koko 2000-luvulla. Kuitenkin vuoden 2011 osavuositiedot osoittavat, että

haltuun saadun omaisuuden määrä kääntyy kasvuun ja ylittää 30 miljoonaa euroa.

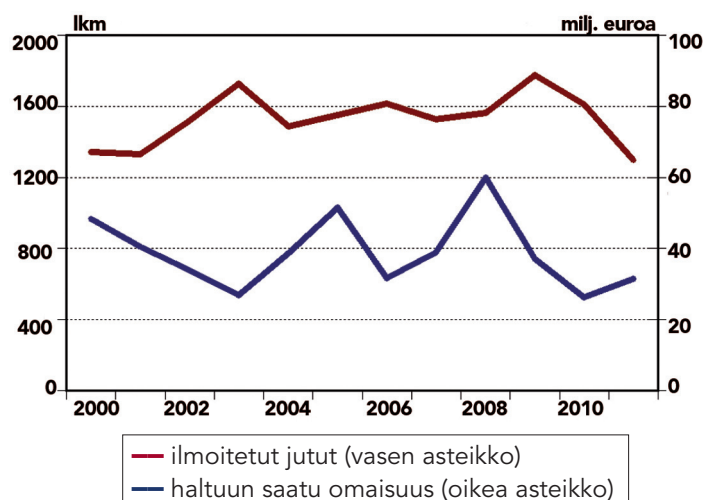
TÖRKEÄT TALOUSRIKOKSET YHÄ YLEISEMPIÄ

Talousrikosjuttuihin sisältyi vuonna 2010 yhteensä noin 3 030 yksittäistä rikosta ja

1 860 talousrikokseksi luokiteltua rikosta. Juttua kohden vastaavat määrät olivat 1,9 ja 1,2. Rikosten määrä talousrikosjutuissa väheni edellisvuodesta ja oli 2000-luvun alun tasolla. Vuonna 2011 talousrikoksiin sisältyvien rikosten määrä näyttää edelleen vähe-

Kuvio 1. Poliisille ilmoitetut talousrikosjutut ja päätetyissä jutuissa haltuun saatu omaisuus vuosina 2000–2011.

(Vuoden 2011 luvut perustuvat arvioon.)

nevän edellisvuodesta.

Vuonna 2010 yleisimpiä talousrikoksia olivat kirjanpitorikokset (n. 680 kpl), velallisen rikokset (n. 410) ja verorikokset (n. 330). Ne muodostivat 47 prosenttia kaikista talousrikosjuttujen rikoksista ja 76 prosenttia juttuihin sisältyneistä talousrikoksista.

Talousrikosjuttuihin sisältyvien rikosten kehityksessä voimakkain muutos parin viime vuoden aikana on ollut verorikosten määrän huomattava väheneminen. Tähän ovat syynä ns. kaksoisrangaistavuuden kieltoa koskevat tulkinnat siitä, että lopullinen hallinnollinen seuraamus estää veropetosyytteen. Vuonna 2011 verorikosten määrä vähenee edelleen jonkin verran. Niin ikään muut yleisimmät talousrikokset eli vero- ja kirjanpitorikokset vähenevät jo toista vuotta peräkkäin.

Toinen ja pidempiaikainen talousrikosten kehityssuunta on ollut törkeiden tekomuu-
tojen suhteellisen osuuden kasvu rikoslajista riippumatta. Talousrikosepäilyjä käsittelevät viranomaiset eivät ehdi puuttua kaikkiin laittomuuksiin vaan joutuvat keskittämään huomionsa törkeimpiin tekoihin.

Muista kuin edellä mainituista talousrikoksista yleisimpiä ovat petosrikokset. Lisäksi talousrikokset kattavat suuren määrän harvinaisempia rikoksen muotoja. Niitä sisältyy esimerkiksi elinkeinorikoksiin, rikoksiin julkista taloutta vastaan, työrikoksiin, ympäristörikoksiin, tieto- ja viestintärikoksiin ja tekijänoikeusrikoksiin. Talousrikostilastot sisältävät lisäksi tietoa muun muassa liiketoimintakieltojen tutkinnasta ja rekisterimerkintärikoksista. Molemmat ovat lisääntyneet 2000-luvulla.

UUSI KYSELY TALOUSRIKOSTUTKINNAN SEURANTAAN

Poliisiammattikorkeakoulussa on parhaillaan valmisteilla talousrikostutkintaa laajasti käsittelevä kyselytutkimus. Aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella, joka lähetettiin kesäkuussa 2011 kaikille poliisin talousrikostutkinnassa työskenteleville henkilöille. Näin ollen tutkimus avaa kentän näkökulmaa talousrikostutkinnan kehittämiseen. Lomakkeen kehittämisessä hyödynnettiin sekä poliisialan että muiden ammattikuntien aloilta julkaistuja aikaisempia tutkimuksia.

Tutkimuksessa selvitetään muun muassa poliisin esitutkinnan organisointitapoja ja prosesseja, talousrikosjuttujen ominaispiirteitä sekä viranomaisyhteistyön laajuutta ja muotoja. Uusien talousrikosilmiöiden tunnistamiseksi vastaajilta pyydettiin arvioita sekä talousrikollisuuden osaluueiden että EU:n määrittelemien vakavien rikosilmiöiden kehityksestä. Lisäksi kartoitetaan talousrikosten parissa työskentelevien henkilöiden koulutustaustaa, työkokemusta, mahdollisuuksia päästä tarvittaessa koulutukseen sekä tyytyväisyyttä nykyiseen työhön.

Vastauksia saatiin 173 henkilöltä (vastausprosentti 37,9). Vastaajista hieman alle 40 prosenttia kuului alipäällystään, runsas kolmannes miehistöön ja runsas viidesnes päällystään. Hieman alle 5 prosenttia vastaajista oli tutkintasihteereitä ja muita talousrikostutkinnassa työskenteleviä henkilöitä.

Monipuolinen tieto talousrikostutkinnasta palvelee tilastotietojen rinnalla useampaa tarkoitusta. Tietoa tarvitaan muun muassa ilmiön

muutosten havainnointiin, strategiseen suunnitteluun, juttumäärien ennakointiin, tutkinnan kehittämiseen ja koulutuksen suunnitteluun. Aihe on ajankohtainen myös siksi, että vuoden 2011 hallitusohjelmassa talousrikos-
torjunta on nostettu yhdeksi kärkihankkeeksi.

KENTÄLTÄ EHDOTUKSIA TUTKINNAN KEHITTÄMISEEN

Esitutkinnan ja koko oikeusprosessin sujuvuuden parantaminen on yksi talousrikostutkinnan tärkeimpiä haasteita. Poliisin tilastojen mukaan vuonna 2010 päättyneet talousrikosjutut viipyivät rikostapahtumasta jutun päättymiseen keskimäärin 790 vuorokautta. Jutut olivat poliisin tutkittavana keskimäärin 326 vuorokautta, mikä on hieman enemmän kuin edellisvuonna. Myös pitkäkestoisten yli kaksi vuotta avoimena olleiden juttujen määrä kasvoi.

Yksittäistapauksissa talousrikosjuttujen käsittely voi ventyä huomattavan pitkäksi. Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT) runsaasti huomautuksia pitkäkestoisista prosesseista rikosasioissa ja erityisesti talousrikosasioiden pitkittyneestä käsittelystä. Pitkittymisen on katsottu vaarantavan yksilöiden oikeusturvaa ja lisäävän oikeusprosessin kustannuksia.

Talousrikostutkinnan kyselyssä tutkintahenkilöstöltä tiedusteltiin kehittämisehdotuksia esitutkinnan ja koko oikeusprosessin sujuvuuden lisäämiseksi. Vastauksissa esille tulleet kehittämisehdotukset käsittelevät tutkintakäytäntöjä useasta eri näkökulmasta. Poliisin ja syyttäjän välisen yhteistyön lisäämistä ehdotettiin laajasti, vaikka yhteistyön todettiin viime vuo-

sina kohentuneen. Syyttäjien aktiivisempi osallistuminen tutkintaan tehostaisi prosessia, mutta voi olla vaikeasti toteutettavissa resurssipulan vuoksi. Tutkintaresurssien niukkuus koettiin ongelmaksi myös poliisin talousrikostutkinnassa. Myös tietotekniikan tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen nostettiin esille, kuten esimerkiksi sähköisten tiedonsaantioikeuksien laajentaminen pankkien tiliotietojen osalta. Kaiken kaikkiaan siirtymistä yhä enenevässä määrin sähköisiin asiakirjoihin kannatettiin.

Tavoitteena on lyhentää talousrikosten esitutkintaa ja oikeusprosessin kestoja ja tehostaa oikeudenkäyttöä esimerkiksi johtamista kehittämällä. Lisäksi työ- ja menettelytapoja halutaan uudistaa prosessin eri vaiheissa.

Tässä raportoitujen, joidenkin alustavien tulosten perusteella voidaan yhteenvetona todeta, että keinovalikoima esitutkinnan tehostamiseksi on laaja ja halukkuutta uusien toimintatapojen ideoimiseen näyttää löytyvän. ■

LÄHTEET:

Vesa Muttilainen & Terhi Kankaanranta: Talousrikollisuuden kehityssuunnat ja toimintaympäristö vuosina 2000–2009. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 91/2011.

Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus (2000–2009). Poliisin tulostietojärjestelmän (Polstat) tietoja talousrikosjutuista ja -nimikkeistä eri vuosilta.

Terhi Kankaanranta & Vesa Muttilainen: Talousrikostutkinnan tila poliisissa vuonna 2011 (käsikirjoitus)

Muttilainen on erikoistutkija ja tutkimusyksikön päällikkö ja Kankaanranta tutkija Poliisiammattikorkeakoulussa.

Korruptiorikollisuuden sääntely ja seuranta murroksessa

Suomalaisen korruptiotorjunnan kenttä on ollut rajussa murroksessa 1990-luvulta lähtien. Täten on tärkeää tarkastella korruption ydinaluetta eli lahjontaa sääntelevien instrumenttien viimeaikaista kehitystä sekä toimenpiteitä, joilla hankitaan lisää tietoa korruptiosta ilmiönä.

Korruptionvastaiset kansainväliset ja alueelliset instrumentit mutta myös Suomen omaehtoinen halu torjua korruptiota ovat muokanneet lahjusrikoslainsäädäntöämme huomattavasti 20 vuoden aikana. Tässä artikkelissa analysoidaan elinkeinonharjoittajia koskevia lahjusrikospykäläitä ja hiljattain muuttunutta lahjusrikoslainsäädäntöä. Artikkelissa kerrotaan myös Poliisiammattikorkeakoulussa rakennetusta korruptiorikollisuuden seurantamenetelmästä, jonka avulla seurataan poliisin tietoon tulevien lahjusrikos- ja korruptioepäilyjen määrää, sisältöä ja laatua.

LAHJUSRIKOSLAIN-SÄÄDÄNNÖN VIIME-AIKAISET MUUTOKSET

Suomen rikoslaissa on määritelty 14 lahjusrikosnimikettä. Lahjusrikoslainsäädäntömme kattaa julkisella sektorilla esiintyvän lahjonnan (RL 16:13–14 ja RL 40:1–4), elinkeinonhar-

joittajien välisessä toiminnassa tapahtuvan lahjomisen eli lahjomisen elinkeinotoiminnassa (RL 30:7–8) sekä vaalilahjonnan (RL 14:2).

Elinkeinonharjoittajien välinen lahjonta on haluttu nimenomaisesti kriminalisoida rikoslaissa. Elinkeinotoiminnassa tapahtuva lahjonta on kahden yksityisen toimijan välinen rikos ja osapuolilla on suuri intressi pitää teko salassa, koska kumpikin osapuoli hyötyy teosta. Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (1061/1978) kriminalisoi lahjonnan elinkeinotoiminnassa jo vuonna 1978, mutta virallisen syytteen alaiseksi se tuli vasta vuonna 2006. Kriminalisoinnin tarkoituksena on elinkeinonharjoittajan ja hänen palveluksessaan olevan välisen luottamussuhteen suojaaminen sekä kilpailevien elinkeinonharjoittajien toimintaedellytysten turvaaminen.

Yksi suurimmista elinkeinotoiminnassa tapahtunutta lahjontaa koskevista

lakimuutoksista tuli voimaan 1.10.2011. Tällöin konvennettiin yksityisen sektorin lahjusrikosten rangaistus-säännöksiä: elinkeinoelämän vakavat lahjusrikokset tulivat rangaistaviksi törkeinä tekoina ja niiden enimmäisrangaistukset nostettiin samalle tasolle julkisen sektorin lahjusrikosten kanssa. Uudet säännökset, törkeä lahjuksen antaminen ja ottaminen elinkeinotoiminnassa, vastaavat nyt julkisen sektorin lahjusrikosten ankaroittamisperusteita. Samalla näiden rikosten enimmäisrangaistukset nousivat kahdesta neljään vuoteen. Muutos helpottaa erityisesti vakavien lahjusrikosten esitutkintaa, koska vanhentumisai-ka on törkeiden tekomuotojen osalta nyt kymmenen vuotta. Lisäksi lahjuksen antaminen elinkeinotoiminnassa tuli rangaistavaksi silloinkin, kun se on tehty valtiossa, jonka lain mukaan se ei ole rikos eli ns. kaksoisrangaistavuuden vaade poistui. Uudistuksen myötä

elinkeinotoiminnan lahjusrikossäännöksiä sovelletaan nyt myös elinkeinonharjoittajien välisiä riitoja ratkaiseviin välimiehiin. Välimies on henkilö, jonka tehtävänä on välityssopimuksen perusteella antaa oikeudellisesti sitova päätös riidassa, jonka osapuolet ovat määränneet hänen ratkaistavakseen.

RL 30 luvun lahjontaa koskevien pykälien lisäksi elinkeinonharjoittaja voi syyllistyä lahjontaan myös RL 16 luvun valossa, jos se lupaa, tarjoaa tai antaa virkamiehelle ”hänen toiminnastaan palvelussuhteessa hänelle tai toiselle tarkoitettun lahjan tai muun edun, jolla vaikutetaan tai pyritään vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa” (RL 16:13). Tällöin voi olla kysymys esimerkiksi ulkomalaisen virkamiehen lahjonnan, kuten esimerkiksi syytteen mukaan Patrian asekaupoissa Egyptissä.

Elinkeinonharjoittaja voi

Poliisin tietoon tulevien lahjusrikosilmoitusten vähäisyys voi selittyä osin yhteisellä intressillä salata saatu hyöty.

syllistyä myös kansanedustajan lahjomiseen (RL 16:14a–b). Vuonna 2002 voimaan tulleita kansanedustajan lahjomispykälä ei ole juuri sovellettu. Lokakuun 2011 lakimuutoksessa kansanedustajia koskevia lahjusrikossäännöksiä täsmennettiin sekä tiukennettiin, mm. törkeät tekemuodot kriminalisoitiin. Tärkein muutos on se, että kansanedustajaa voidaan nyt rangaista lahjuksen ottamisesta, vaikkei siihen liity lupausta toimia jonkin eduskunnassa käsiteltävänä olevan tai käsiteltäväksi tulevan asian päättämiseksi tietyllä tavalla, vaan ”rangaistavuuden edellytyksenä on, että teko on omiaan selvästi horjuttamaan luottamusta edustajantoimen hoitamisen riippumattomuuteen”.

Huomionarvoista on myös se, että vaalilahjontaa koskevan RL 14:2 lisäksi rikoslakiin otettiin säännös, jonka mukaan lahjuksen antamisena kansanedustajalle ei pidetä ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain (273/2009) mukaista vaalirahoitusta, ellei sen tarkoituksena ole lahjusrikospykälien kiertäminen. Tämä selventää sekä yksityishenkilöiden että elinkeinonharjoittajien harjoittamaa vaalirahoitusta.

SEURANTAMENETELMÄ KOTIMAISEEN KORRUPTIO-RIKOLLISUUTEEN

Poliisiammattikorkeakoulun ja Keskusrikospoliisin yhteishankkeessa kartoitettiin pari vuotta sitten suomalaista korruptiota (Juslén & Muttilainen 2009). Tutkimuksen

lähtökohtana oli tarve tarkastella korruptiota laajempaan ilmiönä kuin lahjusrikollisuus. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että korruption ydinalueen, lahjusrikollisuuden, ulkopuolelle jää monia rikosnimikkeitä, jotka voivat sisältää korruptiivisia piirteitä. Erityisesti loput virkarikokset (RL 40:5–10), luottamusaseman väärinkäyttö (RL 36:5), yrityssalaisuuden rikkominen (RL 30:5), yrityssalaisuuden väärinkäyttö (RL 30:6), sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:1) sekä kavallus (RL 28:4) ja petos (RL 36:1) ovat potentiaalisia korruptioon viittaavia rikosnimikkeitä.

Vuoden 2011 aikana Poliisiammattikorkeakoulussa on toteutettu tutkimushanke, jonka tarkoituksena on ollut luoda esitutkimuksen ehdotama, poliisin rikosilmoitusrekisteriin kohdistuva korruptiorikollisuuden seurantamenetelmä. Menetelmä perustuu rikosilmoitusten paikantamiseen ja sisällön luokitteluun. Rikosilmoitukset on paikannettu rikosnimikkeiden ja sanahakujen avulla. Sen jälkeen ne on luettu läpi. Jokaisesta rikosilmoituksesta on arvioitu, onko siinä kuvattu tapaus korruptiota eli vallan väärinkäyttöä yksityiseksi eduksi. Määritelmän täyttävät ilmoitukset on luokiteltu korruptioon viittaaviksi rikosilmoituksiksi. Haku kohdistettiin rikosilmoituksiin, joiden sisältämät rikokset tapahtuivat vuosien 2007–2010 välillä ja joiden tutkinta oli päättynyt poiminta-ajankohtana. Tut-

kimus on tarkoitus toistaa määrävuosin.

ELINKEINONHARJOITTAJIEN LAHJUSRIKOKSET SEURANNASSA

Korruptiorikollisuuden seurantamenetelmä mahdollistaa aineiston tarkastelun myös erikseen lahjusrikosten osalta. Aineistoon kuuluu 15 lahjusrikosilmoitusta, joissa elinkeinonharjoittaja on vähintään yhtenä osapuolena. Osapuolen asema ei tarkoita tässä, että elinkeinonharjoittajaa epäiltäisiin rikoksesta. Elinkeinonharjoittajan näkökulmasta tyypillisimmin kyse oli virkamiehelle tarjotusta edusta, jonka epäiltiin täyttävän lahjuksen antamisen (RL 16:13) tai lahjusrikkomuksen (RL 40:3) tunnusmerkistön. Lahjusrikkomuksesta voidaan epäillä ainoastaan viranhaltijaa tai siihen rinnastettavaa henkilöä. Elinkeinoimintaan liittyviä lahjusrikosnimikkeitä (RL 30:7–8) esiintyi neljässä rikosilmoituksessa.

Poliisin tietoon tulevien lahjusrikosilmoitusten vähäisyys voi selittyä osin yhteisellä intressillä salata saatu hyöty, kuten tässä artikkelissa jo aiemmin todettiin. Sitä tukee myös havainto, että rikosilmoituksista vain yksi oli lähtenyt liikkeelle lahjuksen antajan toimesta. Siinäkin tapauksessa oli kyse alkavasta lahjuskierrosta, josta ilmoittaja halusi irti. Lisäksi poliisin tietoon tullessa, elinkeinonelämään liittyvissä lahjusrikosepäilyissä vastavuoroisuus toteutui vain kahdeksassa lah-

jusrikosepäilyssä viidestätoista. Käytännössä se tarkoittaa, että toinen osapuoli kieltäytyi lahjuksesta, jolloin yhteinen etu jäi saavuttamatta. Saattoi jopa käydä niin, että lahjuksesta kieltäytyneen uskoi joutuneensa heikompaan asemaan sopimusneuvotteluissa, jolloin tutkintapyyntöön tekeminen poliisille oli perusteltua. ■

Juslén, J. & Muttilainen, V. (2009), Korruption ydinalueet 2000-luvun Suomessa. Havaintoja sääntelystä, piilorikollisuudesta ja poliisin tietoon tulleista rikoksista. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 84/2009.

Leppänen, A. & Muttilainen, V., Korruptiorikollisuus Suomessa 2007–2010: Seurantamenetelmän kehittäminen ja rikosepäilyjen ominaispiirteet. (Käsikirjoitus)

Peurala, J. (2011), Assessing the Corruption Prevention Measures and the Bribery Criminalisations in the Finnish Anti-Corruption Framework. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol. 19, issue 4, p. 319–362.

Peurala on tohtorikoulutettava Helsingin yliopistossa/Poliisiammattikorkeakoulussa ja Leppänen tutkija Poliisiammattikorkeakoulussa.

Uusi selvitysyksikkö tukee harmaan talouden torjuntaa

Tämän vuoden alussa Verohallintoon perustettiin uusi toimija, Harmaan talouden selvitysyksikkö. Selvitysyksikön tehtävänä on edistää harmaan talouden torjuntaa tuottamalla ja jakamalla tietoa harmaasta taloudesta ja sen torjunnasta.

Selvitysyksikön perustamisen yhteydessä myös harmaa talous määriteltiin ensimmäisen kerran lainsäädännössä. Laissa harmaa talous on määritelty jonkin verran suppeammin kuin yleensä, ja määritelmä on rajattu käsittämään vain yrityksen tai organisaation toimintaan liittyvät ilmenemismuodot.

Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä määrittelee harmaan talouden siten, että se tarkoittaa organisaation sellaista toimintaa, josta aiheutuvia lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään verojen, lakisääteisten eläke-, tapaturma- tai työttömyysvakuutusmaksujen tai tullin perimien maksujen suorittamisen välttämiseksi tai perusteettoman palautuksen saamiseksi. Selvitysyksikkö ei tarkastele esimerkiksi yksityishenkilönä tehtyihin sosiaalietuuksien väärinkäytöksiin liittyviä asioita eikä laadi selvityksiä yksityisten tahojen pyynnöstä.

Vuosittain yhteiskunnalle on arvioitu aiheutuvan miljardien eurojen vahingot

harmaasta taloudesta ja talousrikollisuudesta¹. Selvitysyksikön tavoitteena on yhdessä muiden viranomaisten kanssa pienentää näiden vahinkojen määrää tehostamalla tiedon tuottamista ja jakamista.

Selvitysyksikölle laissa säädettyä tavoitetta tiedon tuottamiseen ja jakamiseen toteutetaan kahdella tavalla. Toisaalta tietoa tuotetaan ja jaetaan laajalle kohderyhmälle selvitysten, julkaisujen ja tietoverkkojen kautta ja toisaalta laaditaan yksittäistapauksia koskevia velvoitteidenhoitoselvityksiä tietyille, laissa määritellyille, viranomaisille. Näiden toimintojen mukaisesti yksikössä on kaksi toimintaryhmää; tiedontuottamisryhmä ja velvoitteidenhoitoselvitysyryhmä.

ILMIÖSELVITYKSIÄ TEHDÄÄN ERI OSA-ALUEISTA

Tiedontuottamistehtävä luo selvitysyksikölle velvollisuuden aktiivisesti tuottaa ja jakaa tietoa harmaasta taloudesta. Yksikkö laatii erilaisia selvityksiä ja tutkimuksia, antaa pyydettyä lausumia esimerkiksi

lainsäädäntöesityksiin sekä julkaisee artikkeleita ja kirjoituksia harmaasta taloudesta ja sen torjunnasta.

Tiedontuottamistehtävän tueksi selvitysyksikkö laatii ns. ilmiöselvityksiä harmaan talouden eri osa-alueista. Yksikön laajat tiedonsaantioikeudet viranomaisilta on kytketty juuri ilmiöselvitykseen. Selvityksissä kuvataan erilaisia yhteiskunnassa esiintyviä verojen ja julkisoikeudellisten maksujen välttämiseen tähtäviä menettelytapoja ja niiden laajuutta sekä vaikutuksia. Selvitykset koskevat esimerkiksi tietyn toimialan harmaan talouden laajuuden ja toimintatapojen arviointia. Raportit sisältävät myös toimenpideehdotuksia käsiteltävän ilmiön ennaltaehkäisyyn. Selvitys voi koskea myös harmaan talouden tapauksista ilmeneviä erilaisia tekotapoja.

Kustakin ilmiöselvityksestä laaditaan raportti, jota käytetään tiedontuottamistehtävän tukena. Lain mukaan ilmiöselvityksissä ei saa olla sellaisia tietoja, joista yksittäinen

henkilö taikka organisaatio voitaisiin tunnistaa.

Ilmiöselvityksen kohteena voi esimerkiksi olla sellainen yritystoiminta, josta annetaan puutteellisia tai vääriä tietoja veroviranomaiselle, jossa haetaan perusteetonta arvonlisäveron palautusta, käytetään tekaistuja kuitteja pimeiden palkkojen maksamiseen ja osakkaiden peiteltyjen osingon nostamiseen, jätetään osatuloista ilmoittamatta verotukseen, maksetaan työntekeijöille ns. pimeitä palkkoja tai sosiaalivakuuttamisen velvoitteet jätetään kokonaan hoitamatta tai ne hoidetaan vain osittain.

Ilmiöselvityksessä kuvataan myös sellaisia toimintatapoja, joissa liiketoiminnan rakenteita käytetään hyväksi harmaan talouden toiminnassa. Tällaista on esimerkiksi ns. saattohoitotoiminta, jossa alkuperäiset omistajat siirtävät maksuhäiriöiden takia yrityksen erilaisille bulvaaneille harmaan talouden toimien peittelemiseksi. Liiketoimintaa voidaan myös harjoittaa ns.

lyhyen elinkaaren yrityksillä julkisoikeudellisten maksujen välttämiseksi. Myös erityyppiset kansainväliset veroparatiisijärjestelyt ja ulkomaisten organisaatioiden käyttäminen julkisoikeudellisten maksujen välttämiseksi ja harmaan talouden tuottojen kätkemiseksi voivat olla ilmiöselvityksen kohteena.

Harmaan talouden torjuntaa ja sen vaikutuksia arvioidaan esimerkiksi kuvaamalla toimenpiteitä, joilla viranomaiset ja muut julkista tehtävää hoitavat organisaatiot torjuvat harmaata taloutta. Torjunnan vaikutuksia arvioidaan esimerkiksi verojen ja maksujen määrän kehityksellä. Vaikuttavuuden arviointiin liittyy aktiivinen yhteistyö eri viranomaisten kesken. Harmaan talouden ilmiöt näkyvät erilaisina riippuen siitä, minkä valvontaviranomaisen kannalta asiaa tarkastellaan. Ilmiöselvityksissä harmaan talouden tekotavat ja eri vi-

ranomaisten näkemykset niistä on mahdollista yhdistää kokonaisuudeksi.

Harmaaseen talouteen voidaan pyrkiä vaikuttamaan myös yritysten toimintaa ohjaavilla suosituksilla ja säännöksillä. Selvityksissä voidaan arvioida lainsäädännön kehittämistarpeita tai viranomaisten tietojenvaihtosäännösten toimivuutta harmaan talouden torjunnan kannalta.

TILANNEKUVA JULKAIS- TAAAN NELJÄSTI VUODESSA

Yksikkö jakaa tuottamaansa tietoa monella tavalla, mutta säännönmukaisimmin tietoa jaetaan yksikön neljännesvuosittain toimittaman Harmaan talouden tilannekuva-julkaisun kautta. Tilannekuvaraportit ovat julkisia asiakirjoja ja ne ovat saatavilla vero.fi -sivustolla.

Vuoden 2011 ensimmäinen tilannekuva kokoaa yhteen eri viranomaisten harmaan talouden valvontaa sivuavia tilastoja. Verohallinnon

verotarkastus- ja rikosilmoitustietojen lisäksi julkaisuun on koottu mm. konkurssiasiamiehen toimiston, työsuojeluhallinnon tilaajavastuulain ja ulkomaalaisvalvonnan tilastoja sekä työlupayksiköiden valvontatilastoja. Mukaan on otettu myös työttömyysvakuutusrahaston ja Eläketurvakeskuksen sosiaalivakuuttamisen valvonnan tietoja sekä alkoholivalvonnan ja rikostorjuntaviranomaisten tilastoja.

Tilannekuvaraporteissa on käsitelty mm. harmaan talouden toiminnan kannalta merkittävimpiä toimialoja, viimeaikaisia uudistuksia, uudistustarpeita ja lainsäädäntömuutoksia. Raporteissa seurataan myös kansainvälistä kehitystä ja arvioidaan muissa maissa tehtyjen uudistusten toimintaa ja vaikutuksia. Lähivaltioista saatuja kokemuksia on esitelty mm. pakollisen tilintarkastuksen poistamisen, kuukausiperusteisten työnantajasuoritusten sekä kääntyn arvonnalisäverojärjestelmän toimivuuden kannalta.

Julkaisuissa esitellään viranomaisyhteistyönä suoritettuja harmaan talouden torjuntahankkeita, juttukuvauksia sekä yksikön omien ilmiöselvitysten tuloksia. Mielenkiinnon kohteina ovat olleet mm. yritysryppäät, ulkomaisten yritysten toiminta Suomessa, julkisten tukien valvonta, liiketoimintakielto ja veronkierron ehkäisemiseen tähdänneen väilyhteisölain vaikutukset.

Vuoden viimeinen tilannekuvaraportti on yleisesitys harmaasta taloudesta ja pyrkii vastaamaan mm. seuraaviin kysymyksiin: Mitä on harmaa talous? Miten se liittyy rikollisuuteen? Ketkä sitä torjuvat? Mitä vahinkoja harmaa talous aiheuttaa? Keihin vahingot kohdistuvat?

VELVOITTEIDENHOITO- SELVITYKSIÄ PYYNNÖSTÄ

Selvitysyksikön toisena laissa säädettyinä tehtävänä on laatia viranomaisten pyynnöstä velvoitteidenhoitoselvityksiä. Tätä tehtävää koskevat säännökset tulivat voimaan 1.7.2011. Selvitysyksikkö on laatinut noin 2 500 velvoitteidenhoitoselvitystä eri viranomaisten harmaan talouden torjunnan tueksi 1.7.–15.11.2011.

Selvitysyksikkö toimii tukitoimintona muille viranomaisille tuottamalla velvoitteidenhoitoselvityksiä mm. Verohallinnon, tullihallinnon, poliisin, Eläketurvakeskuksen ja ulosottohallinnon tehtäviä varten. Velvoitteidenhoitoselvityksessä kuvataan organisaatioiden tai organisaatiohenkilöiden toimintaa, taloutta sekä veroihin ja lakisääteisiin eläke-, tapaturma- ja työttömyysvakuutusmaksuihin ja tullin perimiin maksuihin liittyvien velvoitteiden hoitamista. Selvitykset ovat pyytäjälleen maksuttomia ja niissä käytettävät tiedot, kuten myös esitetty velvoitteidenhoitoselvityspyyntö, ovat selvitysyksikössä salassa pidettäviä.

Vakinaisen Verohallinnon henkilöstön lisäksi selvitysyksiköllä on eri viranomaisten edustajista koostuva yhdyshenkilöverkosto, joka huolehtii selvitysyksikön palveluiden toimivuudesta omassa organisaatiossaan. Yhdyshenkilöt toimivat myös oman viranomaisensa luovuttaman tiedon asiantuntijoina selvitysyksikössä. ■

¹ Ks. esim. Markku Hirvonen, Pekka Lith ja Risto Walden (2010) Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010.

Kirjoittaja on ylitarkastaja Harmaan talouden selvitysyksikössä.

Ulkomaisten työvoiman hyväksikäyttö ei painotu tutkinnassa

Keskusrikospoliisin yhteyteen perustettiin 2004 pimeän ulkomaisten työvoiman tutkintaan erikoistunut yksikkö (PUT). Työterveyslaitos selvitti yksikön toimintaa vuosina 2004–2008. Selvityksen mukaan yksikön tutkinta painottui rikoksiin, jossa uhrin asemassa oli verottaja tai muut yritykset eikä suinkaan ulkomaalainen työntekijä.

Suomessa on viime vuosina käyty vilkasta keskustelua ulkomailta palkattavan työvoiman tarpeesta. Maahanmuuttajien määrä suomalaisessa työelämässä on kasvanut 2000-luvulla. Myös vierastyöläisten osuus on kasvanut mm. EU:n laajentumisen myötä. Tilapäinen tai määräaikainen ulkomaalaisten työskentely on lisääntynyt Suomessa nopeasti.

Työelämän tutkijat ovat tuoneet esiin, että ulkomaisten työvoiman kasvun myötä on ollut nähtävissä merkkejä työelämän eriarvoistumisen lisääntymisestä Suomessa (Wrede 2010, 7). Ihmiskaupparaportoin mukaan ulkomaisten työvoiman käyttöön liittyy Suomessa työperäiseen ihmiskauppaan viittaavia piirteitä. Kansallinen ihmiskaupparaportointi pitää todennäköisenä, että ulkomaisten työvoiman käyttöön liittyvät ongelmat kasvavat ja pahenevat, ellei ilmiöön pikaisesti kohdisteta riittävää huomiota ja viranomaisvalvontaa. Raportissa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että talousrikollisuuden lisäksi esitutkinnassa tulisi panostaa myös yksittäisiin työntekijöihin kohdistuviin oikeudenloukkauksiin. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 130)

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutissa (HEUNI) tehdyn tutkimuksen mukaan

ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttötapauksien määrä on kasvanut Suomessa viime vuosina. Tutkimuksessa havaittiin, että vakavia ulkomaisten työvoiman hyväksikäyttötapauksia on ollut, ja että näissä tapauksissa on ollut ihmiskauppaan ja pakkotyöhön viittaavia elementtejä. Työperäisen ihmiskaupan tunnistamisessa on ongelmia, eikä hyväksikäytettyjen työntekijöiden tilannetta ei arvioida kokonaisvaltaisesti. (Jokinen ym. 2011)

LAITTOMAN TYÖN TEETTÄMISEN MUODOT

Keskusteluissa ”laittomasta” ulkomaista työvoimasta viitataan usein tilanteisiin, joissa ulkomaalainen oleskelee tai työskentelee Suomessa laittomasti tai ilman työlupaa. Tässä tarkastelun keskiössä ovat laittomuudet, joihin työnantaja syyllistyy. Ulkomaisten työvoiman käyttöön liittyy kolmenlaisia ongelmia:

1. Ulkomaalaisen työntekijän palkasta ei makseta Suomeen veroja eikä työnantajamaksuja (pimeä työ).
2. Ulkomaalaisen työntekijän kohdalla poiketaan hyväksytyistä työsuhteen ehtoista (mm. palkka, työaika).
3. Ulkomaalaisen työntekijän kohdalla ei noudateta muita työsuhdetta koskevia

velvoitteita (työolosuhteet, työturvallisuus, työterveyshuolto).

Laiton työn teettäminen uhkaa uhrin terveyttä ja turvallisuutta sekä loukkaa hänen taloudellisia oikeuksiaan, ihmisarvoaan ja vapauttaan. Laiton työn teettäminen aiheuttaa paitsi valtiolle verotulojen menetyksiä myös lukuisia haittoja yrityksille ja markkinoille. Fiskaalisten haittojen lisäksi epäasianmukaiset työn tuotantorakenteet, yritysten velvoitteiden laiminlyönnit ja normien noudattamisesta tinkiminen vaikeuttavat alalla toimivien muiden yritysten mahdollisuuksia toimia rehellisesti sekä vääristävät kilpailua. Pimeän tai alipalkatun työvoiman käyttö vaikuttaa maksettaviin palkkoihin ja saattaa houkuttaa toimimaan harmaalla alueella. Pimeän työvoiman käyttö aiheuttaa menetyksiä myös vakuutusyhtiöille, kun lakisääteiset vakuutukset laiminlyödään järjestelmällisesti.

VALVONTAYKSIKÖN PERUSTAMINEN

Suomessa päätöksentekijät reagoivat jo 2000-luvun alussa ulkomaisten työvoiman käyttöön liittyviin ongelmiin. Tulopoliittisessa sopimuksessa vuosille 2003–2004 osapuolet esittivät, että ulkomaalaisten

työntekijöiden työsuhteiden valvontaa kehitetään mm. tehostamalla valvontaviranomaisten välistä yhteistoimintaa ja lisäämällä työsuojelu- ja poliisiviranomaisten yhteistyötä. Keskusrikospoliisiin perustettiin vuonna 2004 pimeän ulkomaisen työvoiman tutkintaan keskittynyt yksikkö (PUT). Hankkeeseen palkatun henkilöstön kokonaismäärä oli yhteensä 25. Yksikkö toimi hankerahoituksella vuosina 2004–2007. Vuoden 2007 alussa projektityksikön rahoitus siirrettiin Keskusrikospoliisin kehukseen ja yksikön henkilöstön virat vakinaistettiin.

Projektityksikköä valmistellut työryhmä esitti vuonna 2003, että ”projektityksikön ei tule kohdistaa valvontaa ja tutkintaa yksinomaan ulkomaisten työntekijöiden työehtojen valvontaan eli työsuohdevalvontaan eikä myöskään työluvan olemassaoloon. Valvonnan ja tutkinnan kohteeksi tulee ottaa työvoiman käyttöön liittyvät väärinkäytökset ja laiminlyönnit kokonaisuudessaan”. Tällä tarkoitettiin, että yksikön tulee selvittää työntekijöihin kohdistuneiden väärinkäytösten lisäksi puhtaasti taloudelliset ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset, esimerkiksi verorikokset.

Työterveyslaitoksessa toteutetussa tutkimuksessa (2010) raportoitiin yksikön toimintaa esitutkimateriaaliin kirjattujen havaintojen perusteella. Tutkimuksessa tarkastelun kohteena olivat Keskusrikospoliisin PUT-yksikön tutkimat tapaukset 1.1.2004–15.5.2008.

KESKEISET TULOKSET

Tutkimusajanjaksolla PUT-yksikössä kirjattiin yhteensä 147 rikosilmoitusta ja esitutkimamateriaalista löytyi tietoja yhteensä 52 yrityksestä, joista puolet toimi rakennusalalla. Juttuihin liittyi todennäköisesti paljon muitakin yrityksiä, mutta niistä ei ollut kirjattu tietoja. PUT-yksikön kirjamiin rikosilmoituksiin liittyy myös sellaisia tapauksia, joiden tutkinta suoritettiin muissa yksiköissä. Vaikka aineisto on tässä mielessä puutteellista, antoi se kuitenkin kuvan siitä, minkälaisiin yrityksiin PUT-yksikön tutkinta painottui.

Kaikkia yrityksiä tarkasteltaessa yleisimpiä tutkittuja rikoksia olivat törkeät veropetokset (34 %), törkeät kirjanpitorikokset (18 %), rekisterimerkintärikokset (12 %) ja kirjanpitorikokset (7 %). Tutkintoja liiketoimintakieltoon määräämiseksi oli

nimikkeistä 5 %. Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttöä oli tutkituista rikosnimikkeistä kuusi kappaletta (3 %), kiskonnantapaisia työsyryntöjä viisi, ulkomaalaisrikkomuksia kaksi ja työnantajan ulkomaalaisrikkomuksia kaksi.

Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyviä rikosepäilyjä oli kirjattu vain viiden yrityksen osalta: kahdessa rakennusalan yrityksessä, yhdessä teollisuuden toimialan, yhdessä työvoiman hankintaan ja välitykseen keskittyneessä yrityksessä sekä yhdessä ravintolatoimintaa harjoittavassa yrityksessä. Kolmessa näistä yrityksistä oli käytetty sekä pimeää että ulkomaista työvoimaa. Työvoiman hankintaa ja välitystä harjoittavaa yritystä epäiltiin ulkomaisen työvoiman luvattomasta käytöstä ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Ravintolayrityksen epäiltiin käyttäneen ulkomaista työvoimaa laittomasti.

Rikosilmoituksia oli aineistoissa siis 147. Rikosnimikkeitä oli yhteensä 381 ja osatekoja 450. Ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuneisiin oikeudenloukkauksia tai luvattoman työvoiman käyttöön liittyviä rikosnimikkeitä oli kirjattu rikosilmoituksiin vähän. Tällaisia havaintoja esiintyi rikosilmoituksista 4 %:ssa, ilmoituksiin kirjatuista rikosnimikkeistä 6 %:ssa ja ilmoituksiin kirjatuista osateoista 14, 6 %:ssa. PUT-yksikön tutkimista yrityksistä vain puolet (29/52) käytti ulkomaista työvoimaa ja ainoastaan joka kymmenenteen yritykseen liittyi hyväksikäyttöä tai luvattomaa käyttöä koskeva rikosepäily.

POHDINTAA

PUT-yksikön tutkimat tapaukset eivät tulosten valossa poikkeaa kovin paljon perustalousrikostutkinnasta. Vaikka yksikkö suoriutui näiden rikosten tutkinnasta odotusten mukaisesti, ei se näytä onnistuneen toteuttamaan ulkomaiseen työvoimaan liittyviä tavoitteitaan. Yksikön tarvettahan perusteltiin erityisesti ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön estämisellä.

Vaikka aineistoon sisältyy rajoitteita, eikä se kerro koko totuutta PUT-yksikön selvittämien tapausten laajuudesta, kertovat luvut kuitenkin tutkinnan painottumisesta. Rikoksia, joissa oikeudenloukkauksen kohteena oli ulkomaalainen työntekijä, tutkittiin vähän. Tutkinta painottui rikoksiin, jossa uhrin asemassa oli verottaja tai muut yritykset. Aineiston perusteella ei ole

mahdollista päätellä, jätettiinkö ulkomaalaisiin työntekijöihin liittyvät väärinkäytöt tapaukset tutkimatta vai olivatko tapaukset sellaisia, että niissä ei ollut laittomaan hyväksikäyttöön viittaavaa toimintaa. Aikaisemmat havainnot poliisien suhtautumisesta työrikosten tutkintaan (Alvesalo ja Jauhiainen 2006) antavat viitteitä siitä, että työntekijöiden kohtaamia oikeudenloukkauksia ei pidetä ”oikeina” rikoksina eikä niiden tutkinta ole poliisin arvoasteikossa kovinkaan korkealla.

PUT ei toimi enää erillisenä yksikkönä. Vuonna 2007 toteutettiin Keskusrikospoliisin pääosaston toimintojen uudelleenorganisointi ja PUT-yksikkö sulautettiin osaksi pääosaston talousrikoslinjaa. PUTin lakkauttamisesta ja uudelleen perustamisesta käytiin eduskunnassa viime vuonna kiivasta keskustelua, mutta median huomio kiinnittyi entisen ja silloisen sisäministerin riitaan ja värikkääseen kielenkäyttöön, ei itse riidan sisältöön.

Nykyisen hallitusohjelman mukaan talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaa tehostetaan merkittävästi. Suunnitteilla on mm. pääkaupunkiseudun yksiköiden vahvistaminen. Lisävirkojen tehtävät kohdentuisivat erityisesti päivittäiseen rakennus- ja ravintola-alan harmaan talouden torjuntaan, laitonta ulkomaalaista työvoimaa käyttävien yritysten paljastamiseen ja sekä työsuojelutarkastusten ja tilaajavastuutarkastusten tukemiseen. Toivottavasti talousrikostutkinnassa osataan vastaisuudessa huomioida ja tunnistaa aikaisempaa paremmin myös työntekijöihin kohdistuneet rikokset. ■

Alvesalo Anne & Nuutila Ari-Matti (2006) Rangaistava työn turvattomuus. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 13. Edita, Helsinki.

Eskola, Kaisa & Alvesalo, Anne (2010) Ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset – poliisin tutkimat tapaukset. Työterveyslaitoksen tutkimusraportti. www.ttl.fi/fi/verkkokirjat

Jokinen, Ollus & Viuhko (2011) Ehdolla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNI Report series No. 67. www.heuni.fi.

Vähemmistövaltuutettu (2010) Kansallisen ihmiskaupparaportin kertomus 2010 – Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. www.vahemmistovaltuutettu.fi.

Kirjoittaja on professori Turun yliopistossa.

Uudet rikostyypit – vanhat vastaukset

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) täytti 30 vuotta. Kansainvälisessä juhlaseminaarissa lokakuussa Helsingissä käsiteltiin ihmiskauppaa, korruptiota ja talousrikollisuutta sekä rikollisuutta koskevaa tiedon keruuta.

Seminaarin alkuosa pureutui ihmiskauppaan. **Roger Plant**, ILO:n pakkotyön vastaisen ohjelman entinen johtaja, arvioi työperäisen ihmiskaupan torjunnan toimenpiteitä. Työperäisestä ihmiskaupasta nostettiin viime vuonna koko Euroopassa noin 50 syytettä ja tuomioita tuli noin 30. Hänen mielestään nämä ovat pieniä lukuja, kun lähes kaikissa maissa ilmiötä vastaan on tehty lakeja ja toimintaohjelmia. Kuitenkaan tutkintaan tällä harmaalla alueella ei helposti lähdetä, koska se on kallista ja tulosta pidetään epävarmana. Hän neuvoi ottamaan ulkomaisen työvoiman tilanteen avoimesti esiin.

Kommenttipuheenvuoroissa **Jon Spencer** Manchesterin yliopistosta näki kriminologian yhteistyön useiden eri tieteenalojen kanssa välttämättömäksi ilmiön tutkimuksessa. **Anniina Jokinen** HEUNInsta otti puolestaan käytännöllisemmän näkökulman ja pohti, ovatko ulkomaalaiset marjanpoimijat pakotettua työvoimaa. Ongelma tiivistyy kysymykseen työsuhteen olemassaolosta. Viime aikoina on vahvistunut käsitys sen olevan työtä, koska marjayritykset tarjoavat poimijoille mm. työvälineet. Silloin matka- ja majoituskulut eivät saisi jäädä poimijoiden omaksi riskiksi, vaan heidät kutsuvien yritysten pitäisi kattaa niitä.

Vähemmistövaltuutettu **Eva Biaudet** puhui ihmiskaupan valvontajärjestelmistä ja uhrien auttamisjärjestelmistä. Hän korosti, ettei ihmiskaupan vastainen työ saa jäädä tiedon keräämiseen, vaan sen pohjalta on tehtävä johtopäätöksiä ja toimenpiteitä. **Niina Antunovic** Monikanaisista kertoi ihmiskaupan uhrien auttamisesta ruohonjuuritasolla. Järjestön

tietoon tuli viime vuonna 16 tapausta (ja 2007–2009 yht. 19). Uhreista 25–40% on ohjattu auttamisjärjestelmän piiriin; osa ei halua mennä pelkojen tai muiden syiden takia. Ongelmia auttamistyön kannalta ovat mm. oleskeluluvan saanti, poliisitutkinnan pituus, näytön osoittamisen ongelmat, tilanteen vähättely, eri viranomaisten erilaiset tulkinnat ja uhrin kokemus turvattomuus tutkinnan aikana. **Florence Hol** toi tietoon Hollannin ihmiskaupparaporttoijan havaintoja elinkaupasta. Siellä on ollut muutamissa tapauksissa epäilyjä elinten luovuttamisen aidosta vapaaehtoisuudesta, mutta näyttö on jäänyt puuttumaan.

KORRUPTIO VUOSISADAN ONGELMA

Professori **Jay Albanese** Virginian yliopistosta näki korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttaneen tai pahentaneen kaikkia maailman pahimpia ongelmia nälänhädästä ja saastumisesta naisten huonoon asemaan. Nämä aiheet ovat hallinneet aiheellisestikin YK:n rikollisuusagenda viime vuosikymmeninä. Käytännön korruption vastaisesta työstä kuultiin esimerkkejä Ruotsista, Unkarista ja Kiinasta.

Professori **Michael Levi** Cardiffin yliopistosta puhui puolestaan globaalin ja ylikansallisen rikollisuuden tutkimuksen haasteista. Hän kritisoi poliitikkojen ja median huomion kiinnittymistä suuriin lukuihin preventiotoimien sijaan. Esimerkiksi vuonna 2005 Isossa-Britanniassa petosten kustannuksiksi arvioitiin 12,9 ja viime vuonna 30,5 biljoonaa puntaa, mikä on saanut suurta huomiota. Luvut ovat kuitenkin puhtaita arvioita, ja kertovat vain siitä, mitä on mitattu.

Seminaarin yhteydessä juhlittiin HEUNIn johtajan **Kauko Aromaan** eläkkeelle jäämistä. Aromaa sai äskettäin myös Amerikan kriminologiyhdistyksen kansainvälisen jaoston 2011 **Freda Adler** -palkinnon. Se on tunnustus ei-amerikkalaiselle kriminologille, joka on vaikuttanut merkittäväällä panoksella vertailevan kriminologian ja rikosoikeuden kehitykseen.

TIEDON KÄYTTÖ POLITIIKASSA

Loppupäivä käytettiin tiedon keruun ongelmiin. Seminaarin päätti HEUNIn johtajan **Kauko Aromaan** esitys rikollisuustiedon poliittisesta merkityksestä. Hallinnollinen rekisteritieto heijastelee viranomaisten toimintaa ja on vanhentunut nykytilanteen ongelmien kannalta. Kyselyillä saatu tieto viittaa myös menneisyyteen eikä ole rekisteritiedon kanssa vertailukelpoista. Käytettävissä oleva tieto ei myöskään kohdistu riittävästi rikoksen peruselementteihin. Aromaa ehdotti uhrin ja rikoksesta aiheutuneita kuluja koskevien perustietojen lisäämistä tilastoihin. Esimerkiksi poliisin väkivaltarikoskirjauksiin voitaisiin lisätä tieto tilanteen osapuolista ja heidän välisestä suhteesta, tekotavasta ja aiheutuneista vammoista. Tämä parantaisi tiedon informaatioarvoa. Lisäksi yhtenäinen kirjaus eri maissa mahdollistaisi rikollisuustilanteiden paremman vertailtavuuden. ■

■ HEIDI NUMMELA

Ympäristörikokset yritysten toiminnassa

Kuten suurin osa yksityisten ihmisten toiminnasta, aiheuttaa erilaisten yritystenkin toiminta haittaa ja vaaraa ympäristölle. Niin kauan kuin toiminnassa noudatetaan lakia, ei kysymyksessä ole kuitenkaan rikollinen menettely. Valitettavasti silloin tällöin tulee ilmi muunlaistakin menettelyä, kuten rakennusjätteiden laitonta hävittämistä, jätteiden laitonta varastointia, luvanvaraista toimintaa luvattomasti tai lupaehtojen vastaisesti tai sellaisia rakenteita ja toimintatapoja, jotka aiheuttavat tarpeettomia ympäristöriskejä.

Muutamina tyypillisinä esimerkkeinä ympäristörikoksista yritystoiminnan yhteydessä voidaan mainita seuraavat tapaukset: 1) Jätehuollon järjestämisvelvollisuus oli yhtiön ja toiminimen toiminnassa lai-

minlyöty siten, että kahdelle eri kiinteistölle oli toimitettu sekalaista rakennusjätettä ja ongelmajätteeksi luokiteltavaa asbestijätettä. Asbestijätettä oli varastoitu paljaalle maalle osittain rikkiinäsissä jätessäkeissä. Kunnan terveystoimintainen

oli puuttunut toimintaan, mutta siitä huolimatta lainvastainen toiminta oli jatkunut. Käräjäoikeus tuomitsi yhtiön ja toiminimen puolesta toimineista toisen yhdestä ja toisen kahdesta ympäristön turmelamisesta 60 päiväsakon suurui-

siin sakkorangaistuksiin sekä yhtiön ja toimintaa suorittaneen henkilön menettämään valtiolle taloudellisena hyötynä yhteensä 2 800 euroa.

2) Vastaja oli kerännyt käytöstä poistettuja ajoneuvoja ja muuta romua ja säilyttänyt →

Motiivi on yleensä taloudellinen: kustannusten säästämisen tavoittelussa ympäristövelvoitteiden noudattaminen laiminlyödään ympäristöriskejä tiedostamatta tai niistä välittämättä.

→ sekä käsitellyt niitä hallitsemillaan kiinteistöillä. Kiinteistöillä oli ympäristöviranomaisen tarkastuksilla todettu säilytettävän mm. romuautoja, autonrenkaita, romumetallia ja kemikaalilynnnyreitä sekä poltettavaa jätettä. Esineiden ja aineiden varastointi olisi vaatinut ympäristöluvun, jota ei ollut myönnetty. Sitä vastoin vastaajaa oli useita kertoja kehoitettu lopettamaan toimintansa. Toiminta oli aiheuttanut maaperän ja pohjaveden konkreettista pilaantumista mm. raskasmetallien ja öljyn vaikutuksesta. Vastaajan toiminta oli jatkunut kaiken kaikkiaan noin kymmenen vuoden ajan. Käräjäoikeus piti erittäin moitittavana sitä, että vastaaja ei ollut hakenut toiminnalleen asianmukaisia lupia, eikä saattanut kiinteistöä sellaiseen kuntoon, että sille olisi voitu myöntää lupa. Lisäksi käräjäoikeus otti huomioon menettelyn ympäristövaikutukset ja yleisen lainkuuliaisuuden ja tuomitsi vastaajan kahdesta ympäristön turmelemisesta kuuden kuukauden pituiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Vastaaja tuomittiin menettämään valtiolle rikoksella saavutettuna hyötynä noin 70 000 euroa.

3) Vastaajan edustamalta yhtiöltä oli tilattu ponttoonilaturin ruoppaustyö. Vastaaja oli ruoppattuaan alueen kuljettanut ainakin 15 lastillista ruoppausmassaa ruoppauspaikalta ja läjittänyt kokonaisuudessaan noin 750 kuutiota ruoppausmassaa luvatta mereen. Ruoppausmassan sijoittaminen oli tapahtunut hyl-

käämistarkoituksessa Suomen aluevesillä eikä sen määrää voitu pitää vähäisenä. Käräjäoikeus totesi vastaajan saaneen toiminnastaan taloudellista hyötyä säästyneiden polttoaine- ja läjityskustannusten muodossa. Hänet tuomittiin ympäristörikkomuksesta 30 päiväsakkoon ja menettämään rikoksella saatuna taloudellisenä hyötynä 2 100 euroa.

YMPÄRISTÖRIKOSTEN ILMITULOSSA JA SELVITÄMISESSÄ ONGELMIA

Ympäristölainsäädäntömme antaa varsin tiukat rajat ympäristöä vaarantavalle toiminnalle. Ympäristönsuojelulaisissa toiminnanharjoittajalle on asetettu selvittämisvelvollisuus toiminnan ympäristövaikutuksista ja -riskeistä. Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheutetaan toimintaan vaaditaan käytännössä aina lupa. Lyhykäisydessään lupamenettelyssä selvitetään toiminnan aiheuttamat ympäristövaikutukset, ja selvityksen perusteella lupa myönnetään tai ollaan myöntämättä. Ympäristöviranomaiset, joista lähinnä arkea lienevät kunnalliset ympäristönsuojeluviranomaiset, ovat avainasemassa väärinkäytösten ja lainvastaisuuksien havaitsemisessa. Tämä voi välillä olla todella haastavaa, sillä moni seuranta perustuu yritysten omiin selvityksiin eikä tarkastuskäynneillekään yleensä mennä ilman etukäteisilmoitusta.

Toiminnanharjoittajan vastuuta pohditaan tuomioistuimessa siinä vaiheessa, kun on kysymys ympäristörikkosten

tunnusmerkistöjen toteutumisesta. Normaalin tapahtumainkulun selvittämisen lisäksi on yleensä käytävä erityistä keskustelua siitä, onko yrityksen toiminta ollut rikoslain 48 luvun ympäristörikkosten (1 ja 2 §§) tunnusmerkistöjen vaatimaa tahallista tai törkeän huolimaton. Perinteiseen tahallisuuteen liittyviin rikoksiin tuskin törmääkään – allekirjoittaneelle ei ole sattunut eteen tapausta, jossa tekijän pääasiallinen tarkoitus olisi ollut nimenomaan saastuttaa ilmaa, tuhota joku ekosysteemi tai roskata tietty alue. Motiivi on yleensä taloudellinen: kustannusten säästämisen tavoittelussa ympäristövelvoitteiden noudattaminen laiminlyödään ympäristöriskejä tiedostamatta tai niistä välittämättä. Oikeuskäytännössämme on myös rikosoikeuden puolella hyväksytty pääsääntöisesti ympäristölainsäädännön yleiset periaatteet. Ei auta, ettei tiedä, jos olisi kuulunut ottaa selvää. Ei myöskään enää – onneksi – auta sekään, että maantapa oli aikanaan toinen. Tahallisuuden tai törkeän huolimattomuuden aste täytyy jo varsin alhaisessa vaiheessa, erityisesti silloin kun toimija on suuri ja ammattimainen.

YHTEISÖSAKOLLA TAVOITTELLAAN VAIKUTTAVUUTTA

Yhtenä erityispiirteenä yritystoiminnassa tapahtuneiden ympäristörikkosten selvittämisessä on oikeiden vastuuhenkilöiden löytäminen. Kuten muissakin talousrikoksissa (joiksi ympäristörikkokset mielestäni voidaan laskea) ja

esimerkiksi työrikoksissa, voi joskus olla haastavaa selvittää, kenen velvollisuuksiin ja vastuisiin menettelyn lainmukaisuuden huolehtiminen olisi kuulunut. Viime kädessä vastuu voi perustua pitkälle melko muodollisiin seikkoihin. Rikoslain 48 luvun 7 §:ssä vastuun kohdentamisesta todetaan, että ”..menettelystä tuomitaan rangaistukseen se, jonka velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on. Tätä arvioitaessa on otettava huomioon asianomaisen asema, hänen tehtäviensä ja toimivaltuuksiensa laatu ja laajuus sekä muutenkin hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen.” Mikäli vastuuhenkilöä tai yrityksessä rikolliseen menettelyyn syyllistynyttä ei saada selvitettyä, voidaan yhtiö tuomita rikoslain 9 luvun mukaiseen yhteisösakkoon. Tämä on jo harvinaisempaa, sillä oikeuskäytäntömme pääsääntöisesti lähtee siitä ajatuksesta, että rikos vaatii tekijän (luonnollisen henkilön) ja jos tekijää ei voida osoittaa, on vaikeampaa osoittaa menettelyssä tahallisuutta tai muuta rikosvastuuta perustavaa olosuhdetta. Yhteisösakko onkin usein tuomittu yhtiölle sen lisäksi, että joku luonnollinen henkilö tuomitaan rangaistukseen.

Yhteisösakolla tavoitellaan vaikuttavuutta yhtiön toimintaan, koska yksityishenkilöiden saamat sakkorangaistukset ovat yhtiöiden mittapuussa varsin vähäisiä. Yhteisösakkojen määrät ovat meillä pysyneet mallillisina. Yhteisösakkojen määrä

on vaihdellut muutamasta sadasta muutamaan kymmeneen tuhanteen euroon. Ainoastaan yhden kerran on tuomittu merkittävä 500 000 euron yhteisösakko vakavasta onnettomuudesta, joka rikosoikeudellisesti arvioitiin rikoslain 48 luvun 4 §:n mukaisesti tuottamukselliseksi ympäristön turmelemiseksi. Yhteisösakon saajana oli yksi maan suurimmista yrityksistä. Yhteisösakkoa voidaan enimmillään tuomita 850 000 euroa.

HUOMIO RIKOSHYÖTYYN JA RANGAISTUKSEN MITTAAMISEEN

Suurin osa yrityksistä pyrkii noudattamaan niin ympäristökuin muunkin lainsäädännön asettamia velvoitteita. Rikoksiin syyllistyville usein ainoa tavoite on liikevoiton saaminen, mikä ohjaa toimintaa kautta linjan. Koska ympäris-

tövelvoitteet ovat kustannuskysymys, niitä ei täydetä edes minimitasolla. Yhä enemmän rikosvastuun toteuttamisessa korostuu se, että rikoksella saatu hyöty tulisi aina tuomita valtiolle. Esitutkintaviranomaiselle lausuntoja antavat ympäristöviranomaiset ja kunnan valvontaviranomaiset ovat hyviä asiantuntijoita siinä, minkälaisia investointeja olisi pitänyt tehdä ja mitä niiden tekemättä jättämisellä on säästetty. Varsinaisen voiton laskeminen voi olla monimutkaisempi laskutehtävä, eikä näissä ainakaan syyttäjien taholta ole pyritty absoluuttisen tarkkoihin määriin. Prosessin tarkoituksenmukaisuus ja nopeus ovat olleet johtavia periaatteita, mikä usein on johtanut myös vastaajaystävälliseen laskentatapaan. Tarkoitus ei ole ollut tehdä rikoshyödyn käsittelemisestä pääasiaa. Ri-

koshyödyn poisottamiseen on kuitenkin syytä panostaa vielä enemmän.

Ympäristörikoksista tuomittavien rangaistusten mittaamisessa otetaan huomioon ”vain” juuri nyt näkyvissä oleva aiheutettu ympäristövahinko tai sen vaara. En pitäisi kovin vääränä rangaistustasoa yleisesti määriteltäessä sitä, että otettaisiin huomioon ympäristövahinkojen pitkäaikaisuus, laaja-alaisuus ja niiden aiheuttamien terveystarkkien ennalta arvaamattomuus ja tuntemattomuus. Rangaistuskäytäntö on verrattavissa työrikoksiin: teoista tuomitaan pääasiassa sakkoja. Yksityiselle ihmiselle sakkorangaistukset laskennallisine rikoshyötyineen voivat oikeasti olla tuntuva ja riittävä seuraamus rikoksesta. Rangaistusten mittaamisella on merkitystä ympäristörikoksissa erityisesti silloin, kun on

kysymys yritystoiminnassa tapahtuneesta menettelystä. Vaarana on nimittäin, että tulee kannattavammaksi kokeilla laitonta tietä, jos kiinnijääminen johtaa korkeintaan niiden kustannusten korvaamiseen, jotka on säästetty lainvastaisella menettelyllä, ja lievään sakkorangaistukseen. Lähes varmaa on, ettei kaikesta jää kiinni kuitenkaan. ■

TAPAUKSET:

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeus, 6.9.2010, tuomio 10/1667, asianro R 10/636

Helsingin hovioikeus 4.3.2011, nro 666, dnro R 10/506

Itä-Uudenmaan kärjäoikeus 19.4.2011, tuomio 11/426, asianro R 11/221 (ei lainvoimainen)

Kirjoittaja on kihlakunnansyyttäjä Itä-Uudenmaan syyttäjänvirastossa ja ympäristörikosten avainsyyttäjä.

Ympäristörikosten torjuntaan toivotaan yhteistä strategiaa

Kansallinen ympäristörikosten seurantaryhmä on laatinut vuosia 2009 ja 2010 koskevan katsauksen ympäristörikostilanteesta. Suomessa on selvästi vähemmän poliisin tietoon tulleita ympäristörikoksia kuin muissa Pohjoismaissa. Vain osa ympäristörikoksista tulee poliisin tietoon.

Rikoslaisissa mainittuja ympäristörikoksia poliisi kirjasi 515 kappaletta vuonna 2009 ja 460 kappaletta vuonna 2010. Taso on pysynyt samana useita vuosia. Ympäristön turmeleminen ja ympäristörikkomus muodostavat valtaosan poliisille ilmoitettujen rikoslain ympäristörikosten määrästä. Ympäristöä koskevia rangaistussäännöksiä on muuallakin kuin rikoslaisissa.

Tieto ympäristörikoksesta tulee poliisille useimmiten yksityisiltä kansalaisilta, melko usein valvontaviranomaisen

ilmoituksena ja joskus myös poliisin omina havaintona. Poliisin tietoon tulleista ympäristörikoksista noin kolmannes selviää. Poliisin kirjaamat ympäristörikokset kertovat lähinnä poliisilta pyydettyjen tutkintapalvelujen määrästä eivätkä esimerkiksi heijasta ympäristön tilaa.

Tehokkaan ympäristörikostorjunnan ja yhtenäisten menettelyjen varmistamiseksi seurantaryhmän suosituksena on, että kaikille ympäristörikosten torjuntaan osallistuville viranomaisille laadittaisiin yhteinen kansallinen ympäristörikostorjunnan strategia. Lisäksi viranomaisten valmiuksia ympäristörikosten tiedusteluun ja paljastamiseen tulisi kehittää koulutuksella. Myös lupamääräyksiä tulisi muuttaa yksiselitteisemmiksi.

Seurantaraportissa käsitellään ympäristörikosten tilannetta viranomaisten tilastojen ja käytännön esimerkkien valos-

sa. Esimerkiksi dumpaamalla jätteitä maastoon laittoman toiminnan harjoittaja säästää jätehuoltokustannuksissa tai ympäristönsuojeluinvestoinneissa. Laiton toiminta vääristää kilpailua elinkeinoelämässä, jolloin laittomasti toimivilla on paremmat mahdollisuudet saada voittoa liiketoiminnastaan kuin niillä, jotka noudattavat lainsäädäntöä. Ympäristön pilaantuminen on tällöin vain yksi laittoman toiminnan vaikutus.

Ympäristörikosten seurantaryhmässä ovat mukana Poliisihallitus, Keskusrikospoliisi, ympäristöministeriö, Tullihallitus, sisäasiainministeriön rajavartio-osasto ja Valtakunnansyyttäjänvirasto. **/RK**

Ympäristörikosten seurantaraportti vuosilta 2009–2010 on saatavilla poliisin verkkosivulla www.poliisi.fi – tietoa poliisista – kansallisen ympäristörikosten seurantaryhmä.

ESC (European Society of Criminology) myönsi syyskuun vuosikonferenssissa kriminologin elämäntyöpalkinnon Inkeri Anttilalle. Anttila toimi urallaan mm. rikosoikeuden professorina sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) ensimmäisenä johtajana. Ohessa julkaistaan hänen kiitospuheensa suomennos.

■ I N K E R I A N T T I L A

Tutkimus kriminaalipolitiikan perustana

Kiitän Euroopan kriminologiyhdistystä lämpimästi minulle myönnetystä kunnianosoituksesta. Tuon tässä yhteydessä esille huomioitani kriminologisen tutkimuksen kehityksestä Suomessa, muissa Pohjoismaissa ja Euroopassa viimeksi kuluneiden noin 60 vuoden aikana. Olen saanut monien onnekkaiden yhteensattumien ansiosta nähdä, miten kriminologisen tutkimuksen tuloksia on sovellettu kansallisten kriminaalipoliittisten linjausten tueksi.

Aloitin ammatillisen urani 1940-luvun lopulla juristina ja rikosoikeustieteen opettajana Helsingin yliopistossa. Tuolloin monilla kriminologeilla oli samankaltainen lakimiestausta. 1950-luvulla työskentelin Vankeinhoidon koulutuskeskuksessa – aikana jolloin vankeinhoitojärjestelmä oli paitsi kova myös vahingollinen monille vangeille. Tällaisella taustalla tutkimuksen yhdistäminen käytännön uudistustyöhön oli itsestään selvää.

Kriminologia, sellaisena kuin me sen nykyisin tunnemme, tuli Pohjoismaihin 1950- ja 1960-luvuilla. Tuon ajan tutkimus sai paljon virikkeitä seuraamusjärjestelmästä ja rikollisten kohtelusta. Näillä teemoilla oli myös keskeinen rooli jokapäiväisessä rangaistus- ja täytäntöönpanokäytännössä.

Kriminologit eivät eristäytyneet muusta yhteiskunnasta. Monilla heistä oli myös näkyvä asema poliittisessa elämässä ja virkamieskunnassa. Teimme paljon työtä saadaksemme argumentaatiotamme tunnetuksi, eikä vain muille tutkijoille vaan myös virkamiehille, poliitikoille ja suu-

relle yleisölle. Olin silloin sitä mieltä, että tämä oli oikea suunta – ja ajattelen niin tänäkin päivänä.

Meillä oli myös menestystä. Pohjoismaisten ystäviemme tuen avulla pystyimme ajamaan läpi kriittisiä huomautuksia Suomen rangaistuskäytännöistä. Haluan erityisesti painottaa sitä, että toimimme tässä asiassa yhteistyössä laajan ystäväpiirin kanssa; ystäväistä monet tulivat yliopistoista, tuomioistuimista ja ministeriöistä niin Suomesta kuin Euroopasta ja muualtakin. Yhteydet ja suhteet, jotka silloin luotiin, ovat edelleenkin olemassa. Vaikka on myönnettävä, että jotkut meistä ovat jo melko iäkkäitä.

Tutkimusyhteisön vaikutus ei rajoittunut seuraamusjärjestelmän uudistamiseen. Kriminologian kasvu ja uuden tutkimuksen tuottama todistusaineisto muutti myös yleistä keskusteluilmapiiriä silloin kun käsiteltiin rikollisuusongelman luonnetta ja laajuutta samoin kuin perusteltuja tapoja puuttua näihin asioihin.

Noina aikoina poliisin tietoon tulleet rikokset käsiteltiin keskeiseksi – ellei peräti ainoaksi – lähteeksi jonka perusteella kriminaalipolitiikkaa tuli analysoida. Tämä näkemys alkoi muuttua, kun ensimmäiset itse ilmoitettua rikollisuutta koskevat tutkimustulokset julkaistiin 1960-luvun alkuvuosina. Monien mielestä tulokset olivat shokeeraavia. Ensi reaktio oli paniikki: niin paljon enemmän rikoksia kuin olimme koskaan kuvitelleet!

Julkinen keskustelu sai kuitenkin pian uuden suunnan. Rikoksiin syyllistyviä ei enää nähty epänormaaleina ja hoidon tar-

peessa olevina; he olivat samanlaisia ihmisiä kuin mekin. Sen sijaan että yrittäisimme löytää rikollisuuden syyt henkilökohtaisista patologioista, meidän tulisi paneutua sosiaalisiin, olosuhteisiin liittyviin ja ympäristötekijöihin. Olimme vakuuttuneita siitä, että hyvät yhteiskuntapoliittiset käytännöt tuottavat parasta kriminaalipolitiikkaa. Näin ajattelen tänäkin päivänä.

Tämä oivallus sai meidät myös ehdottamaan, että samankaltaisia tutkimuksia olisi tehtävä myös täydentävästä näkökulmasta. Jos itse ilmoitettua rikollisuutta koskevat tutkimukset paljastivat, että rikollinen käyttäytyminen on yleistä, mitä mahtaisi käydä ilmi, jos mahdollisilta rikosten uhreilta kysyttäisiin heidän kokemuksistaan? Tämä idea innoitti muita vaikutusvaltaisia kollegoita, ja jälleen seurauksena oli yleinen epäusko ja kauhistus: miten paljon enemmän uhriksi joutumista kuin olimme koskaan kuvitelleet!

Tämäkin julkinen keskustelu kääntyi pian myönteisten tulkintojen suuntaan: jos uhriksi joutumista voitiin mitata ja arvioida, näillä keinoin voitaisiin varmaan saada uusia oivalluksia myös siitä, miten rikoksia voitaisiin ehkäistä ja uhrien asemaa parantaa.

Monet meistä ovat taipuvaisia näkemään median välttämättömänä pahana, joka kalastelee sensaatioita ja luo paniikkeja, joiden seurauksena voidaan ajautua yksinkertaistaviin ja populistisiin kriminaalipoliittisiin päätöksiin.

Oma käsitykseni on toisenlainen. Näen

Professori Inkeri Anttila palkittiin syksyllä elämäntyöstään eurooppalaisena kriminologina. Hän täytti marraskuussa 95 vuotta.

median asiantuntijoiden ja tutkijoiden välttämättömänä ja arvokkaana kumppanina, jonka välityksellä he voivat saattaa oivalluksensa ja argumenttinsa päätöksentekijöiden, muiden asiantuntijoiden ja suuren yleisön ulottuville. Minulla itselläni on ollut käytettävissäni melko lailla media-aikaa, koska olin Suomen ensimmäinen naispuolinen oikeustieteen tohtori ja ensimmäinen nainen, joka nimitettiin oikeustieteen professoriksi. Saattaa olla, että minulle oli helpompaa tulla kuulluksi kuin mitä se oli tuolloin, tai tänäänkin, monille muille.

Olen joka tapauksessa vakuuttunut siitä, että median rooli päätöksenteossa nyky-yhteiskunnassa on erittäin tärkeä, ja että ne, joilla on asiantuntijatietoa kriminaalipolitiikasta, eivät saa kieltäytyä osallistumasta julkiseen debattiin.

Keskustelua on tietenkin käyty myös kansainvälisellä tasolla. Minun aikanani tärkeimmät kansainväliset keskustelufoorumit olivat toisaalta kansainväliset tieteelliset yhdistykset ja toisaalta Euroopan Neuvosto ja Yhdistyneet Kansakunnat. Keskeisiä yhdistyksiä olivat *Défense Sociale*, *the International Society of Criminology*, AIDP sekä Pohjoismainen kriminalistiyhdistys.

Käytin paljon aikaa näiden elimien toimintaan osallistumiseen, koska näin ne hedelmällisinä debatin ja edistyksen kanavana. Tuolloin ei vielä ollut Euroopan kriminologiyhdistystä.

Pohjoismainen kriminalistiyhdistys oli ensimmäinen pohjoismainen foorumi, jolla voitiin käydä tieteellistä keskustelua kriminologisista ja kriminaalipoliittisista aiheista. Se onnistui yhdistämään alan pohjoismaiset asiantuntijat ja tarjoamaan intellektuaaliset puitteet, joissa kriittistä keskustelua kriminaalipoliittisista kysymyksistä voitiin käydä. Yhdistyksessä käytännön, päätöksenteon, akateemisen työn ja tutkimuksen edustajat saattoivat kohdata ja keskustella uusista ideoista.

Kansainvälisistä yhteistyöelimistä Euroopan Neuvostolla ja Yhdistyneillä Kansakunnilla oli keskeiset roolit. Siihen aikaan ei ollut Euroopan Unionia, ja Euroopan Neuvoston kriminologiset kollokviot ja tutkimuskonferenssit olivat hyvin merkittäviä tapahtumia alan ammattilaisille. Näillä foorumeilla oli myös nimenomaisesti kriminaalipoliittinen näkökulma vahvasti esillä. Tuolloin Suomi ei vielä ollut Euroopan Neuvoston jäsen, mutta myös ei-jäsenillä oli oikeus osallistua, ja Suomi oli aktiivinen myös noissa piireissä. YK:lla oli samantapainen rooli

kansainvälisellä tasolla. Eri kansainvälisillä foorumeilla luotujen yhteyksien avulla tuli mahdolliseksi saavuttaa aktiivisen toimijan rooli myös tällä tasolla.

Nämä yhteydet tekivät mahdolliseksi kaksi tärkeää toimintalinjaa. Ensiksikin pystyimme tekemään ajattelutapaamme tunnetuksi kaikilla näillä näyttämöillä. Ja toiseksi saatoimme tuoda monia kansainvälisiä virtauksia Pohjoismaihin. On tärkeää muistaa, että niihin aikoihin oli tarjolla hyvin vähän luontevia tilaisuuksia käytännön päätöksentekijöiden, lainkäyttäjien ja asiantuntijoiden väliseen ajatus-tenvaihtoon. Eri maat elivät suhteellisen eristyksissä, ja rajojen ylittäminen vaati suurta vaivaa.

Mikä merkitys kaikella tällä tiedolla sitten oli? Käytännön kriminaalipolitiikan näkökulmasta olennaista oli, että tutkimus onnistui tuomaan esiin vakuuttavia argumentteja, jotka koskivat muun muassa vankeuden suhteellista tehottomuutta, yhteiskunnallisten ja olosuhdetekijöiden merkitystä rikollisuuden taustatekijöinä sekä rikosoikeusjärjestelmän voimakkaasti valikoivaa luonnetta. Niin päättäjillä kuin suurella yleisölläkin näyttää olevan pysyvä taipumus unohtaa tällaiset perustavanlaatuiset tosiasiat, ja niistä on muistutettava kerta toisensa jälkeen. Näin voidaan saada aikaan myös käytännössä vaikuttavia tuloksia. Tutkimuksen yhden painoalueen tulisi pysyvästi kohdistua tällaisiin perusasioihin.

Kaikki eivät ehkä ole yhtä mieltä siitä, mitä olen sanonut. Jotkut saattavat myös ajatella, että todella kriittisen kriminologin tulisi pitää tuntuva etäisyys viralliseen kriminaalipolitiikkaan. Mutta kriittisyys, rakentavuus ja käytännöllisyys eivät ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja. Rikosoikeusjärjestelmän uudistamiseen osallistuminen ei sulje pois tilaisuutta kriittiseen tutkimukseen, pikemminkin päinvastoin.

Ei ole olemassa täydellisiä rikosoikeuskäytäntöjä; monesti ne ovat jopa kamalia. Joihinkin niistä voidaan tehdä parannuksia, mutta ilmeisestikään ei kaikkiin. Mutta yhtäkään niistä ei korjata, ellei vallitsevien käytäntöjen epäkohtia paljasteta, raportoida ja tehdä tunnetuksi suuralle yleisölle ja päätöksentekijöille. ■

■ M E R V I S A R I M O

Ikääntyneiden riski joutua rikoksen uhriksi voi kasvaa

Toimittaja Ritva Liisa Snellman maalaili Helsingin Sanomissa (23.10.2011) tulevaisuuden näkymiä siitä, millaiseksi suomalainen yhteiskunta muuttuu väestön ikääntyessä. Artikkelissa kuvatussa "vanhusten valtakunnassa" turvallisuusasiat olivat niin hyvällä mallilla, että rikoksia ei mainittu lainkaan. Jotta tällainen visio voisi toteutua, ikääntyneiden turvallisuustarpeisiin pitäisi alkaa kiinnittää enenevässä määrin huomiota myös rikosten ehkäisyn näkökulmasta. Tieto ikääntyneistä uhreista ja heidän kokemistaan rikoksista on kuitenkin puutteellista ja vaikeasti saatavilla. Tämän havaitsi rikosentorjuntaneuvoston työryhmä, joka selvitti ikääntyneisiin kohdistuvia rikoksia ja niiden ehkäisyä.

Mediassa uutisoidaan silloin tällöin rikoksista, jotka ovat kohdistuneet iäkkäisiin. Pelkän mediauutisoinnin perusteella voi saada sen vaikutelman, että ikääntyneet joutuvat rikosten uhriksi yllättävän usein. Poliisitilastojen ja kansallisten uhritutkimusten mukaan yli 65-vuotiaisiin kohdistuva väkivalta ja muu rikollisuus on kuitenkin harvinaista muuhun väestöön verrattuna. On silti muistettava, että vain pieni osa rikoksista tulee ilmi ja näkyy tilastoissa ja uhritutkimuksissa. Etenkin lähisuhteissa tapahtunut rikos jää helposti piiloon eikä siitä kerrota. Ikääntyneen ilmoitusalttiutta voi heikentää uhrin riippuvuus rikoksen tekijästä, seurausten pelko sekä hoivan ja huolenpidon tarve. Heikko fyysinen tai psyykinen kunto asettaa rajoituksensa. Perinteisissä uhritutkimuksissa ikääntyneet saattavat paljastaa uhrikokemuksiaan muita harvemmin.

VÄKIVALTA KOETAAN ERITYISESTI LÄHISUHITEISSA

Ikääntyneisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai muuta rikollisuutta on erikseen tutkittu Suomessa vähän. Parikymmentä vuotta sitten toteutetun alueellisesti suppean kyselytutkimuksen mukaan perheväkivaltaa 65 ikävuoden jälkeen oli kokenut naisista 7–9 % ja miehistä 2,5–3 %. Iäkkäät naiset näyttävät joutuvan lähisuuhdeväkivallan uhriksi useammin kuin miehet. Suurin osa naisiin kohdistuvasta väkivallasta tapahtui parisuhteessa. Kansallisen väkivallan vähentämishankkeen pilottihankkeessa Järvenpäässä havaittiin ikäihmisten kokealle väkivallalle tyypillisiä piirteitä: Ikäihmisiin kohdistuvaa väkivaltaa tulee viranomaisien tietoon vähän ja tapaukset ovat yksittäisiä. Väkivalta koh-

distuu yleisimmin yksinäisiin ja syrjäytymisvaarassa oleviin vanhuksiin. Uhri on tavallisesti iäkäs nainen, joka joutuu alkoholisoituneen aikuisen poikansa pahoinpitelemäksi tai taloudellisesti hyväksikäytetyksi. Kotona tapahtuvan väkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen koetaan vaikeaksi.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Poliisiammattikorkeakoulun ylläpitämän henkirikollisuuden seurantarjestelmän mukaan ikääntyneen joutuminen henkirikoksen uhriksi on harvinaista ja riski kuolla väkivaltarikoksen uhrina on yli puolet pienempi kuin koko väestöllä. Henkirikoksen uhreja on viime vuosina ollut yhteensä keskimäärin 125 vuodessa, yli 65-vuotiaita surmattuja on ollut kymmenkunta. Ikääntyneiden miesten yleisin surmaaja oli tuttava, naiset joutuivat useimmiten puolisonsa surmaamiksi. Vuosina 2003–2009 yli 70-vuotiaiden naisten toiseksi yleisin surmaaja oli yllättävää kyllä ammattihoitaja. Vuonna 2009 ilmi tullut ”sarjamurhatapaus” jätti jälkensä tilastoihin. Helsinkiläistä perushoitajaa epäillään viiden hoidettavanaan olleen vanhuksen surmaamisesta ja kuudesta vanhuspotilaisiin kohdistuneesta murhan yrityksestä. Tekojen epäillään tapahtuneen sairaaloissa, hoitokodissa ja kotihoidossa vuosina 2004–2009. Käräjäoikeus on antanut asiassa tuomionsa ja jutun käsittely jatkuu hovioikeudessa.

Se, että hoitohenkilöstöön kuuluva saattaa surmata hoitovastuullaan olevan, on nostanut esiin kysymyksen sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön valvonnan tehostamistarpeista. Iäkkäiden henkilöiden kotiin annettavissa palveluissa sekä terveyskeskusten, palvelutalojen ja

vanhainkotien osastoilla työnantajan ja muun työntekijän mahdollisuudet kontrolloida sosiaali- tai terveydenhuollon työntekijän toimintaa ovat käytännössä hyvin heikot. Valviraan tullessa yhteydenotossa on toivottu, että työnantajilla olisi nykyistä paremmat mahdollisuudet saada tietoja työnhakijan tai työntekijän mahdollisesta rikostaustasta ja taloudellisesta luotettavuudesta. Rikosten ennalta ehkäisyn ja oikeusturvan kannalta on tärkeää, että rikosten ilmitulon todennäköisyyttä lisätään sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön toiminnan valvontaa kehittämällä ja tiedonvaihdon esteitä poistamalla. Lakiuudistuksia on tästä vireillä.

PETOSRIKOKSET SAATTAVAT YLEISTYÄ

Tarkastelujaksolla 2005–2010 poliisitilastoissa on nähtävissä ikääntyneiden asianomistajien ikäluokassa kasvua muutamassa rikostyyppissä (mm. petos, vakuutus- ja maksuvälinepetos, pahoinpitelyt ja lievät pahoinpitelyt). Petosrikosten uhriksi joutuminen on lisääntynyt erityisesti yli 65-vuotiailla naisilla. Mielenkiintoista vertailutietoa saadaan Australiasta, jossa ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ja kaltoinkohtelun ilmiön tutkimiseen ja ehkäisyyn on panostettu pidempään. Australian rikosuhritutkimuksen mukaan 65 vuotta täyttäneistä 3,9 prosenttia joutui vuoden aikana petoksen uhriksi kulluttajana. Osuus on pienempi kuin keski-ikäisillä, mutta petos oli kuitenkin yleisin yksittäinen rikostyyppi, jonka uhriksi iäkkäät tutkimuksen mukaan joutuivat. Se oli yli kaksi kertaa yleisempi kuin heihin kohdistunut pahoinpitelyrikos tai henkilökohtainen varkaus ja vain vähän harvi-

naisempi kuin murtovarkaudet ja -rytykset yhteensä. Australian kriminologisen instituutin trendiennusteessa arvioidaan, että 65 vuotta täyttäneet joutuvat todennäköisemmin pankki- ja luotokorttipetoksen kuin jonkin muun rikoksen uhriksi ja että petosten seuraukset saattavat olla ikääntyneille tuhoisia. Ennusteen pohjana on malli, jossa arvioidaan petosten suhteellista kasvua seuraavan 25 vuoden aikana ja iäkkäiden uhrien määrän lisäystä.

Poliisi on tuonut osittain ulkomaisiin esimerkkeihin viitaten esiin arvioita siitä, että vanhuksiin suunnattuja rikoksia voi alkaa ilmetä meillä aikaisempaa enemmän. Huomiota on julkisuudessa kiinnitetty etenkin rahan ja omaisuuden anastamisketuihin, kuten maksukorttirikollisuuteen, huijauksiin ja vanhusten asuntoihin pyrkimiseen tekaistuina perusteina. Myös muutokset asuntomurroissa ovat herättäneet huolta. Vuonna 2010 murtojen määrässä oli kasvua, leimallista oli ulkomaisten rikosentekijöiden aiempaa suurempi osuus, tekojen suunnitelmallisuus ja ammattimaisuus.

IÄKKÄILLE TIETOA RIKOSTEN TORJUNTAKEINOISTA

Monissa maissa huolehdi-taan siitä, että ikääntyneille tarjotaan tietoa ja käytännön neuvoja henkilökohtaisen turvallisuuden parantamiseksi ja omaisuuden suojelemiseksi. Etenkin Australiassa ja Isossa-Britanniassa on tässä edetty pitkälle. Senioreille suunnatut ohjekirjaset, oppaat, esitteet ja tietosivut löytyvät myös internetistä. Britanniassa tuotetaan muutenkin paljon tietoa kansalaisille ja verkkoon rikosten torjumiseksi ja edistetään asukkaiden omaan aktiiviseen →

Rikksentorjuntaneuvoston työryhmän arvion mukaan tietoa rikksentorjunnan hyvistä käytännöistä puuttuu sekä senioreilta, heidän omaisiltaan että ikäihmisten kanssa työskenteleviltä.

→ toimintaan ja kumppanuuteen perustuvia rikollisuuden ehkäisyn toimintamuotoja (mm. naapurivalvonta). Meillä rikksentorjunnan tiedon välittämistä on osittain leimannut ehkä liiallinenkin varovaisuus. On pelätty, että väärin toteutettulla tiedottamisella lietsottaisiin turhaa pelkoa ja saataisiin aikaan enemmän haittaa kuin hyötyä. Britanniassa toteutetun kyselyn mukaan iäkkäät ovat kiinnostuneita ja halukkaita saamaan enemmän neuvoja rikosten ehkäisemisestä. Tiedon jakamista voidaan käyttää myös yhtenä keinona rikollisuutta koskevan pelon hallitsemiseksi ja vähentämiseksi.

Rikksentorjuntaneuvoston työryhmän arvion mukaan tietoa rikksentorjunnan hyvistä käytännöistä puuttuu sekä senioreilta, heidän omaisiltaan että ikäihmisten kanssa työskenteleviltä. Tällaista tietoa olisi syytä jakaa – tietämättömyyttään ei kenenkään pitäisi joutua rikoksen uhriksi. Työryhmä on ulkomaisia malleja hyväksi käyttäen luonnostellut senioreille turvaohjeet, joissa neuvotaan konkreettisesti, miten toimimalla voi itse vähentää rikoksen uhriksi joutumisen riskiä. Rikksentorjuntaneuvosto on suhtautunut alustavan myönteisesti ehdotukseen ohjeiden julkaisemisesta ja jakamisesta yhteistyössä muiden tahojen kanssa tiedoksi ikääntyneille. Tiedottaminen tulee hoitaa sellaisella tavalla, ettei rikosten pelkoa ja turvattomuuden tunnetta lisätä.

Rikksentorjuntaneuvosto

otti työryhmän antamien väliaikatiетоjen pohjalta ikääntyneisiin kohdistuvan rikollisuuden ehkäisyn yhdeksi painopisteeksi toiminnassaan jo tänä vuonna. Rikksentorjuntaneuvosto priorisoi valtion-apujärjestelmässä ikääntyneisiin kohdistuvan rikollisuuden ehkäisyn hankkeita, ja oikeusministeriö myönsi Suomen Vanhusten turvakotiyhdistys ry:lle 22 000 euroa SUVAN-TO-linjaan (tuki- ja neuvontapuhelin kaltoinkohtelua, hyväksikäyttöä ja väkivaltaa tai niiden uhkaa kokeneille ikääntyneille). Neuvosto on painottanut oikeusministeriölle antamassaan rikksentorjuntakatsauksessa, että on tärkeää ja ajankohtaista viritellä senioreiden turvallisuutta parantavaa ja rikoksien pelkoa vähentävää paikallista rikksentorjuntatoimintaa laajemmin.

Malleja hyvistä käytännöistä löytyy. ”Lapsenlapsi”-pestopien vähentämiseen tähännyt puolalaisyhanke *Safe Senior* voitti vuoden 2010 Euroopan rikksentorjuntapalkinnon. Ikääntyneet voisivat hyötyä naapuriaputoiminnasta, joka on käytössä esim. Iossa-Britanniassa, Ruotsissa ja Virossa. Hyvänä esimerkkinä voidaan mainita myös Helsingin Karhupuiston kummit -toiminta. Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisesta on kehitetty Suomessa toimintamalleja ja auttamispolkuja. Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ja muun kaltoinkohtelun ehkäisemisen tuloksellisuudesta on tutkittua tietoa verraten vähän. Lupaaviksi interventioksi

tuoreehkossa brittitutkimuksessa nostetaan terveysalan ammattihenkilöstön koulutus, kaltoinkohtelun seulonta, omaishoitajien tuki sekä kaltoinkohtelutilanteita varten kehitetyt sosiaalipalvelut.

KOTIHOIDON RISKIT TULEE TIEDOSTAA

Yhteiskunnassa toteutetaan väestön ikääntymiseen liittyvien ratkaisuja, jotka heijastuvat iäkkäiden turvallisuuteen. Lisääntyvä vanhusten kotihoito voi sisältää rakenteellisia turvallisuuden riskitekijöitä, joita ei ole riittävästi tiedostettu. Riskit joutua kotona rikoksen uhriksi saattavat kasvaa, kun kotiin tuotettavat erilaiset palvelut tulevat entisestään lisääntymään. Ikääntyvän väestöryhmän turvallisuustarpeisiin ja rikksentorjunnan näkökulmaan tulisi kiinnittää huomiota paikallisia turvallisuustoimia ja palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa. Kotihoito ja vanhukselle kotiin tarjottavat palvelut tulee pystyä toteuttamaan tavalla, ettei samalla lisätä riskiä joutua rikosten kohteeksi. Iäkkäiden arjen turvallisuutta olisi tarkasteltava kokonaisuutena, jossa riksriskit otetaan huomioon muiden turvallisuusriskien, kuten terveys-, tapaturma- ja paloturvallisuusriskien, ohella. Laajennettu turvallisuusajattelu pitäisi jalkauttaa käytännön työhön, kuten kotihoidon hoito- ja palvelusuunnitelmiin liittyviin kotona pärjäämisen riskinarviointeihin – tämä ”pienellä” haasteena sisäisen

turvallisuuden ohjelman osana valmisteilla olevalle ikääntyneiden toimintaohjelmalle.

Tietoa ikääntyneisiin kohdistuvista rikoksista ja heidän uhrikokemuksistaan tarvitaan väestön ikääntyessä ilman muuta lisää, ja uhritutkimukset pitäisi räätälöidä ikääntyneille vastaajille paremmin sopiviksi. Tähän tarpeeseen jossain määrin vastaa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen käynnistämä hanke, jossa etsitään vastauksia myös siihen, kuinka ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyttä saataisiin mitattua entistä luotettavammin.

Väestön ikääntyessä olisi tärkeä kiinnittää huomiota ikäsensitiivisiin palveluihin. Ilmoituskynnystä poliisille tulisi madaltaa kehittämällä ikääntyneille sopivia menetelmiä. Uhrien tukipalveluja tulisi kehittää nykyisten rakenteiden puitteissa järjestämällä turvakotipaikkoja esimerkiksi vanhusten huoltolaitoksiin. Nyt tilanne on ikävä kyllä se, että iäkkäitä huomioon ottavia keinovalikoimia ei käytetä tai niitä ei ole edes olemassa. ■

Rikksentorjuntaneuvosto asetti v. 2009 laajan asiantuntijatyöryhmän tekemään selvitystä tarkoituksenmukaisista tavoista vähentää senioriväestön riskejä joutua rikosten kohteeksi. Työryhmä kartoitti olemassa olevaa tietoa ikääntyneiden riksriskeistä ja toteutetuista turvallisuustoimista. Selvitys ”Ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset ja niiden ehkäiseminen” on ilmestynyt oikeusministeriön verkkosivustolla 4/2011, www.om.fi.

Kirjoittaja toimi työryhmän sihteerinä.

Lööppejä vuodelta 2005.

■ MIRKA SMOLEJ

Rikosuutisoinnin muutokset

Rikoksista ja eritoten väkivallasta uutisointi on lisääntynyt merkittävästi Suomessa kahdenkymmenen vuoden aikana. Myös rikosuutisten sisältöpainotukset ja uutisoinnin tavat ovat muuttuneet. Yksittäistä rikostapausta seurataan nyt aikaisempaa pidempään ja huomio on alkanut kohdistua yhä enemmän rikosten uhriin.

Tasaisin väliajoin julkisessa keskustelussa nousee pinnalle huoli siitä, että rikosuutisointi on alati muuttumassa raaempaan ja sensaatiohakuiseen suuntaan. Samoin huolta aiheuttaa rikosuutisoinnin ja mediäväkivallan mahdolliset haitalliset vaikutukset. Riko-

suutisoinnin nähdään usein lietsovan turhia pelkoja, väärin ymmärtävien ihmisten käsityksiä rikollisuudesta ja seuraamusjärjestelmästä, koventavan asenteita, aiheuttavan aggressiivista tai rikollista käyttäytymistä (eritoten nuorisossa) ja lietsovan yleistä pelon ilmiötä. Myös kriminologista

rikosuutisoinnin tutkimusta ohjaa tavallisesti lähtöoletus, että uutisointi on vaikutuksiltaan haitallista.

Rikosuutisointia käsitelleen väitöskirjatutkimuksen lähtökohdat perustuivat paitsi tähän perinteiseen kriminologian näkökulmaan myös kansallisissa rikosuutitutki-

muksissa tehtyihin ristiriitaisiin havaintoihin. Niiden mukaan suomalaisten kokema väkivallan pelko lisääntyi voimakkaasti ajanjaksolla 1988–1997, vaikka väkivallan uhriksi joutumisessa ei samojen lähteiden mukaan tapahtunut muutoksia. Jokin muu tekijä kuin tosiasialliset rikosuuhri- →

Rikosuutisoinnin kasvuun vaikuttivat mediamarkkinoiden uudelleen järjestäytyminen, internetin yleistyminen, oikeusjournalismin ammattimaistuminen sekä tehostunut viranomaistiedotus.

→ kokemukset näyttivät aiheutaneen pelkojen voimakkaan lisääntymisen. Samanaikaisesti sekä kriminologit että viestintän tutkijat raportoivat tutkimustuloksia, joiden mukaan rikoksista uutisointi kasvoi massiivisesti Suomessa. Tutkimuksessani halusinkin pureutua rikosuutisoinnin ja rikoksen pelon välisen suhteen tarkasteluun.

NELJÄ SYYTÄ KASVUUN

Yksi keskeinen syy rikosuutisoinnin nopeaan kasvuun oli Suomen mediamarkkinoiden myllerrys 1990-luvulla. Televisiokanavien mediaomistus oli pitkään jakautunut valtiomisteisen Yleisradion ja yksityisen Mainos-TV:n kesken. Kilpailu kiristyi nopeasti ja kilpistyi vuoden 1993 televisiokanavareformiin, jonka seurauksena MTV Oy ja Aamulehti-yhtymä fuusioituivat. Muutosten myötä suomalainen mediakenttä monipuolistui ja laajeni.

Suomen oikeustoimittajat ry perustettiin vuonna 1988. Aikaisemmin pieni rikos- ja oikeustoimittajien joukko alkoi ammattimaistua ja laajeta nopeasti. 1990-luvun kuluessa myös moni suuri sanomalehti ja televisiokanava – esimerkiksi Yleisradio ja MTV3 – perusti erillisiä rikos- ja oikeusasioihin erikoistuneita uutistoimittajia. Nytemmin kaikilla suurilla tiedotusvälineillä on omat rikostoimittajansa, mikä on osaltaan lisännyt rikosten saamaa huomiota ja uutisjut-

tujen määrää mediassa.

Rikokset ovat paitsi suosittu myös nopeasti tuotettavissa oleva uutisaihe. Siksi ei ole yllättävää, että internetin yleistyessä vuosituhannen vaihteessa sekä televisio että sanomalehdet kiinnostuivat nopeasti mahdollisuudesta laajentaa uutistuotantoaan sähköiseen mediaan. Internet mahdollisti lyhyiden, reaaliaikaisten, visuaalisesti näyttävien rikosjuttujen massatuotannon ennennäkemättömällä tavalla. Samaan aikaan kaksi ilmaisjakelulehteä, Metro ja Utislehti 100, rantautui Suomeen, mikä kiristi sähköisen ja painetun median välistä uutiskilpailua entisestään.

Neljäs merkittävä rikosuutisoinnin kasvua pohjustanut muutos liittyy rikostoimittajien ja viranomaisten yhteistyön tiivistymiseen. 1990-luvun kuluessa viranomaiset alkoivat vastata kasvavaan rikosuutisten kysyntään vahvistamalla ulkoista tiedotustaan. Rikostoimittajien perinteiset soittokierrokset poliisilaitoksille uutisjuttujen toivossa korvautuivat pikkuhiljaa poliisin uutiskirjeillä ja aikaisempaa tiheimmin järjestettävillä tiedotustilaisuuksilla. Myös tuomioistuimet alkoivat panostaa uudella tavalla viestintäänsä. Rikos- ja siviilioikeudellisten juttujen käsittely mediassa ja oikeudenkäyntejä koskevan uutisoinnin lisääntyminen ovat konkreettisia esimerkkejä kehityksestä.

Kaikki nämä muutokset

– mediamarkkinoiden uudelleen järjestäytyminen, internetin yleistyminen, rikos- ja oikeusjournalismin ammattimaistuminen sekä tehostunut viranomaistiedotus – vaikuttivat paitsi rikosuutisten määrän nopeaan kasvuun 1990-luvulla myös siihen, että median potentiaalisia haitallisia vaikutuksia käsittelevä julkinen keskustelu lisääntyi. Vähitellen myös suomalaiset tutkijat kiinnostuivat rikosuutisoinnista ilmiönä.

RIKOSUUTISISSA KOROSTUVAT TUNTEET

Muutokset väkivallan uutisoinnissa eivät olleet pelkästään määrällisiä; myös uutisoinnin tavat ja sisällöt ovat erilaistuneet merkittävästi kahdessakymmenessä vuodessa. Olennaista on ollut siirtyminen aikaisempaa pitkäkestoisempaan, tunnepitoisempaan ja uhrikeskeisempään uutisointiin.

Rikosjutuissa näkyy sama viihteellistymiseksi tai tabloidisaatioksi nimetty ilmiö, minkä on nähty leimanneen joukkoviestintää viime vuosina yhä enenevässä määrin. Käytännössä viihteellistymisen näkyy siten, että yksittäisessä uutisessa vedotaan yhä useammin yleisön tunteisiin ja keskitytään kertomaan yksittäisen ihmisen kokemuksista sen sijaan, että tapahtunutta tai siihen johtaneita syitä taustoitettaisiin laajemmin. Tunteisiin vedotaan myös visuaalisin keinoin, esimerkiksi liittämällä juttuun kollektiivi-

sesta suremisesta viestivää kuvamateriaalia. Kuvat rikospaikalle tuoduista kynttilöistä tai rikoksen uhrin vanhat valokuvat ovat nykyrikosuutiselle tyypillistä kuvitusta.

Yksittäistä rikostapausta tai -epäilyä seurataan mediassa pidempään kuin ennen. Esimerkiksi Karoliina Kestin viimekesäistä katoamistapausta seurattiin tiiviisti viikkokausia lähes päivittäin, jopa silloin kuin mitään kiinnostavaa uutisoitavaa ei ollut.

Kolmas olennainen muutos on uutisoinnin keskittyminen entistä enemmän asianosaisen, erityisesti rikosten uhrin tai uhrin läheisten, kokemusten kuvaamiseen rikoksen tekijöiden sijasta. Poliisia ja muita viranomaisia puolestaan haastatellaan uutisjutuissa yhä harvemmin. Heidän paikkansa ovat ottaneet paitsi rikoksen uhrin myös rikoksen silminnäkijät, naapurit ja muut tavalliset kadunmiehet, jotka haluavat kertoa julkisesti omista kokemuksistaan ja tunteistaan ja joiden näkökulman media haluaa nostaa esille.

UHREJA ON NYT KAIKKIALLA

Suomen rikosuutisoinnissa tapahtuneet muutokset heijastavat laajempaa yhteiskunnallista kehitystä, jossa uhrista on tullut aikaisempaa keskeisempi ja näkyvämpi hahmo. Kehityksestä voi löytää viitteitä paitsi muuttuneista mediasäällöistä myös lainsäädännöstä, erilaisista uhriliikkeistä ja turvateollisuudesta.

Työttömyys näyttää lisäävän rikoksen pelkoa siksi, että ihmiset kanavoivat taloudellisen epävarmuuden aiheuttamaa ahdistustaan muihin ilmiöihin.

Toisin kuin aikaisemmin, monissa rikosoikeudellisissa uudistuksissa ei ole enää keskeistä rikoksen tekijän rankaiseminen vaan rikoksen uhrin suojaaminen ja/tai hänen kokemansa kärsimyksen hyvittäminen. Esimerkiksi rikosasioiden sovittelu ja perheen sisäinen lähestymiskielto perustuvat vastaavaan lähestymistavan muutokseen. Uhrin roolin korostumisessa on kyse yleiseurooppalaisesta ilmiöstä; esimerkiksi Ruotsissa rikosuhreihin liittyvä poliittinen puhe on lisääntynyt merkittävästi viidentoista vuoden aikana. Ilmiö ei kuitenkaan rajoitu vain rikosten uhreihin vaan kattaa lukuisia erilaisten vastoinkäymisten kohteeksi joutuneita ihmisiä ja ryhmiä.

Erilaisten uhrien järjestäytyminen on lisääntynyt Suomessa valtavasti parinkymmenen vuoden aikana. Muun muassa narsistien ja uskontojen uhrit ovat perustaneet omat tukijärjestönsä lukuisista muista uhreista puhumatakaan. Samanaikaisesti tosiasiallisesta ja potentiaalisesta uhrista on tullut kuluttajia, joille markkinoidaan erilaisia turvateollisuuden tuotteita. Uhrin arkipäiväistyminen on edennyt niin pitkälle, ettei uhriksi joutuminen tai sellaisena esiintyminen ole välttämättä enää hävettävä tai peiteltävä asia. Joissakin tapauksissa uhri on jopa itse valittu status, jollaiseksi julistautumalla voi saada muun muassa mediahuomiota.

LISÄÄKÖ VÄKIVALLASTA UUTISOINTI PELKOJA?

Vastaus on varovainen kylä. Erityisesti ihmiset, jotka lukevat säännöllisesti iltapäivälehtiä, ovat muita pelokkaampia. Iltapäivälehtien ja pelon välinen yhteys säilyy, vaikka useiden taustamuuttujien vaikutukset vakioitaisiin. Vaikuttaa siltä, että iltapäivälehtiin ajoittain liittyvä voimakas moraalinen kritiikki ei ole täysin tuulesta temmattua, vaan että sensaatiohakuilla ja väkivaltaa korostavilla lööpeillä on negatiivisia vaikutuksia. Toisaalta yhteys pelon ja rikosuutisoinnin välillä on todennäköisesti kaksisuuntainen siten, että jo entuudestaan pelokkaat ihmiset kuluttavat ”pelottavaa” uutismateriaalia. Muun muassa äänestyskäyttäytymistä tarkastelleet tutkijat ovat havainneet, että ihmiset hakeutuvat omaa poliittista ideologiaansa tukevien tiedotusvälineiden ja mediasisältöjen äärelle silloinkin kun vaihtoehtoisia näkemyksiä olisi tarjolla. Suoran kausaalisuhteen vetäminen median ja rikospelkojen välille olisi siis liioiteltua.

Työttömyydellä on erittäin voimakas yhteys ilmaistuihin rikoksen pelon tunteisiin. Työttömyys näyttää lisäävän rikoksen pelkoa siksi, että ihmiset kanavoivat taloudellisen epävarmuuden aiheuttamaa ahdistustaan muihin ilmiöihin. Tulkinta saa tukea tuoreimmista rikosuhritutkimusten havainnoista, joiden mukaan suomalaisten rikos-

pelot ovat jatkuvasti laskeneet 2000-luvulla. Tuorein globaali talouskriisi ei ole nostanut pelkoja, sillä se ei ole aiheuttanut samankaltaista massatyöttömyyttä Suomessa kuin 1990-luvun lama.

Rikosuutisoinnilla ja rikoksen pelolla on toisin sanoen yhteys, joskin monimutkainen ja monitulkintainen. Kuten rikosuutisoinnin kasvuun, myös pelkotasojen muutokseen vaikutti 1990-luvulla oletettavasti lukuisia erilaisia tekijöitä. Tiivistetysti kyseistä vuosikymmentä voisi kuvailla valtaviin sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten muutosten aikakaudeksi. Oletettavasti nämä mullistukset vaikuttivat merkittävästi kansalliseen mielipideilmastoon ja mielialaan.

SUOMALAINEN RIKOSUUTISOINTI MALTILLISTA

Suomalaiset tiedotusvälineet eivät korosta väkivallasta uutisoidessaan heikkojen ja haavoittuvien uhrien kokemuksia vaan keskittyvät usein hyvin tavallisten, keskiluokkaisten ja keski-ikäisten ihmisten uhrikokemuksista kertomiseen. Laajoja henkilöreportaaseja, joissa väkivallan uhrina olisi pieni lapsi, ei Suomessa juurikaan nähdä toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Voikin todeta, ettei suomalainen rikosuutisointi ole erityisen sensaatiohakuista tai raakaa vaan joitakin yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta asiallista. Osasyä maltillisuuteen piille

suomalaisessa yleisössä, joka tyyppillisesti reagoi hyvin nopeasti median ylilyönteihin. Suomalaiset tiedotusvälineet tapaavatkin hanakasti korjata toimintaansa yleisöpalautteen perusteella. Esimerkiksi iltapäivälehdet siistivät taannoin rikoslöppejään vastauksena yleisön äänekkääseen kritiikkiin liian raa’asta uutisoinnista. Myös Jokelan koulusurmien jälkeinen kritiikki toimittajien ammattietiikkaa kohtaan heijastui uutisoitintyylin muutoksena Kauhajoen koulusurmien uutisoinnissa. ■

Kirjoittaja työskentelee suunnittelijana oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla. Teksti perustuu hänen 16.9.2011 Helsingin yliopistossa tarkastettuun sosiologian väitöskirjaan *News Media, Crime and Fear of Violence*, joka on julkaistu Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Tutkimuksia-sarjassa. Saatavilla www.optula.om.fi.

■ HEINI KAINULAINEN

Rangaistuskäytäntö dopingrikoksissa

Dopingrikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettiin syksyllä 2002. Uudistuksen ensisijaisena tarkoituksena oli puuttua dopingaineiden levittämiseen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuore tutkimus kuitenkin osoittaa, että rikosoikeudellinen kontrolli on keskittynyt dopingaineen käyttäjien ympärille. Dopingaineiden käyttämistä ei ole kriminalisoitu rikoslainsäädännössä, mutta he tulevat rangaistuiksi tuotuaan maahan pienen määrän dopingainetta omaa käyttöönsä varten.

Dopingrikoksena on kriminalisoitu dopingaineiden laiton valmistus, maahantuonti, levittäminen ja hallussapito levittämistarkoituksessa. Rikoslain 44 luvussa dopingrikokset on porrastettu kolmeen

törkeysasteeseen. Lievästä dopingrikoksesta voi seurata vain sakkoa, kun taas törkeässä dopingrikoksessa rangaistusasteikko ulottuu aina neljään vuoteen vankeutta asti. Perustunnusmerkistön mukaisesti dopingrikoksesta voidaan

tuomita sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta.

Dopingaineen käytön tarkoituksena on parantaa fyysistä suorituskykyä tai kasvattaa lihasmassaa. Valtaosa dopingaineista on lääketieteessä kehitettyjä lääkeaineita, joita

käytetään yleensä laillisesti lääkkeenä. Jos henkilöllä ei ole laillista oikeutta aineeseen, hän voi syyllistyä dopingrikokseen. Mutta mikä sitten on dopingaine? Rikoslain mukaan kysymys on 1) synteettisistä anabolisista steroideista ja niiden johdan-

naisista, 2) testosteronista ja sen johdannaisista, 3) kasvuhormonista ja 4) kemiallisista aineista, jotka lisäävät testosteronin, sen johdannaisten tai kasvuhormonin tuotantoa ihmiskehossa. Tämän lisäksi Valtioneuvosto on asetuksensa (705/2002) tarkentanut aineluetteloa listaamalla yli 40 ainetta.

KÄYTTÖÄ EI OLE KRIMINALISOITU

Säädettäessä dopingrikoksia koskevia rangaistussäännöksiä pohdittiin, pitäisikö dopingaineen käyttäminen kriminalisoida. Hallituksen esityksessä (17/2001) tuotiin useissa kohti esille, että kysymys on terveydelle vaarallisesta toiminnasta. Rikosoikeudelliset periaatteet painoivat kuitenkin punninnassa, eikä käytön kriminalisointia pidetty tarpeellisena. Eri asia on, että kilpaurheilussa dopingaineiden käyttäminen on kiellettyä. Kilpaurheilijoille määrättävät seuraamukset perustuvat urheilun kansainvälisiin ja kansallisiin sääntöihin. Kiellettyjen aineiden lista on myös pidempi kuin rikoslaissa ja siihen on tehty herkemmin muutoksia.

Dopingrikossäännöksillä ei ole kriminalisoitu dopingaineen käyttämistä tai hallussapitoa omaa käyttöä varten. Tästä syystä tätä rangaistussäännöstä ei ole yleensä sovellettu pienten dopingmäärien hallussapitoon, mutta joissakin tapauksissa henkilöitä on tuomittu laittomaan tuontitavaraan ryhtymisestä (RL 46:6). Tämän säännöksen soveltamisesta vallitsee erimielisyys oikeudellisten toimijoiden keskuudessa. Tilanteeseen saadaan tulevaisuudessa toivottavasti selvyttä, sillä korkein oikeus antoi vuonna 2010 valitusluvan asiasta.

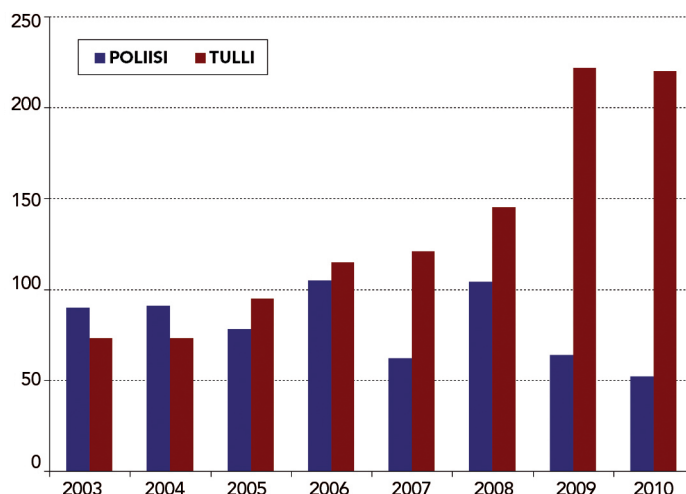
TILASTOITU DOPINGRIKOLLISUUS KASVUSSA

Dopingrikokset tulevat ilmi ennen muuta poliisin ja tullin oman toiminnan ansiosta, sillä dopingrikoksista puuttuu uhri, joka tekisi ilmoituksen häneen kohdistuneesta rikoksesta. Suurin osa dopingrikollisuudesta jääkin piiloon. Tilastoidun rikollisuuden määrä ja rakenne vaihtelevat pitkälti kontrollin tehon ja kohdentamisen mukaisesti. Tästä syystä ilmi saadun rikollisuuden kasvu ei välttämättä kerro rikosten määrän lisääntymisestä, sillä se voi olla seurausta kontrollikoneiston intensiteetin muutoksesta. Dopingrikoksia tutkivat sekä poliisi että tulli.

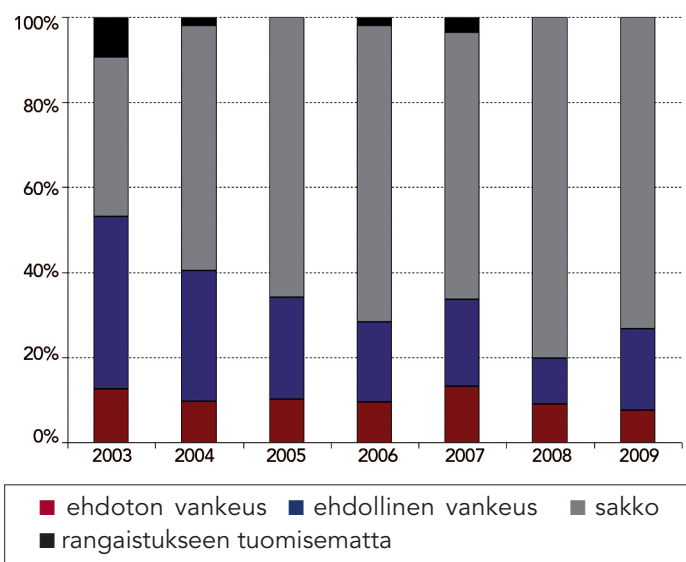
Tilastoitu dopingrikollisuus on ollut kasvussa, mikä on tullin toiminnan ansiota. Kun vuonna 2010 poliisi tilastoi 52 dopingrikosta, tullilla niitä oli nelinkertainen määrä (N=220). Myös tunnusmerkkien valinnassa on eroa. Viimeisen viiden vuoden aikana poliisin tutkimista dopingrikoksista lähes joka viides oli lievä, kun taas tullilla vastaava luku oli vain viisi prosenttia. Kysymys ei välttämättä ole eroista rikosten piirteisissä, vaan siitä, että postilähetysten takavarikoiminen ei pakkokeinonlain mukaan onnistuisi lievistä dopingrikoksista.

Takavarikoidun dopingaineen määrä on vaihdellut voimakkaasti eri vuosina. Vuonna 2006 tulli takavarikoi yli 11 miljoonaa tablettia tai ampullia. Määrä selittyi yhdellä Itäisen tullipiirin tekemällä erittäin suurella takavarikolla. Vuonna 2010 poliisi ja tulli takavarikoivat yhteensä 140 000 tablettia tai ampullia, joista suurin osa oli synteettisiä anabolisia steroideja ja niiden johdannaisista. Tulli tekee takavarikot yleensä postiliikenteessä, mutta aineita löytyy jonkin

Kuvio 1. Poliisin ja tullin tietoon tulleet dopingrikokset vuosina 2003–2010.

Kuvio 2 Käräjäoikeuksissa dopingrikoksista (RL 44:6–8) annetut seuraamukset vuosina 2003–2009 (päärikosperusteiset tiedot).

verran myös matkustajaliikenteessä. Laittomilta markkinoilta on saatu pois muutamia salakuljetuksen kohteena olleita suurempia lasteja, mutta varsin suuri osa takavarikoista muodostuu useista pienistä yksittäisistä lähetyksistä. Tullin arvion mukaan dopingaineiden tilaaminen internetin kautta on yleistynyt ja valikoima laajentunut. Tulli on ilmaissut huolensa siitä, että valmisteet

eivät välttämättä sisällä etiketin mukaisia aineita.

TAVALLISESTI TUOMITTAAN SAKKOA

Dopingrikoksesta seuraa tavallisesti sakkorangaistus. Vuosina 2005–2009 tuomittiin 71 prosentissa tapauksista sakkoa (päärikosperusteiset tiedot). Ehdollista vankeutta tuomittiin lähes joka viidennessä tuomiossa (18,1 %) ja ehdo-

→ tonta joka kymmenennessä tuomioissa (9,7 %). Vuosina 2005–2009 käräjäoikeuksissa tuomittujen sakkojen suuruus oli keskimäärin 27 päiväsakkoa, kun rangaistuksessa oli yksi rikos. Seuraamusten lievyys kertoo siitä, että käräjäoikeuksien käsiteltävänä on ollut verrattain vähäisiä dopingrikoksia.

Tutkimuksessa kerättiin erillinen empiirinen aineisto käräjäoikeuksissa vuosina 2007–2008 annetuista dopingtuomioista, joita kertyi yhteensä 200. Suurin osa oli perustunnusmerkistön mukaisia dopingrikoksia (85 %). Törkeitä dopingrikoksia oli yhdeksän ja lieviä seitsemän prosenttia. Tutkimusaineiston perusteella oli mahdollista saada hyvä kokonaiskuva ilmsaadun rikollisuuden piirteistä.

KEHONRAKENTAJISTA DIILEREIHIN

Dopingrikokset olivat ennen muuta nuorten miesten tekemiä rikoksia, sillä suuri osa tuomituista oli rikosentekohetkellä 21–30-vuotiaita ja naisia oli vain kahdeksan prosenttia tuomituista.

Suurimmassa osassa dopingtuomioita oli kysymys dopingaineiden maahantuonnista tai sen yrittämisestä. Toiseksi eniten esiintyi dopingaineiden levittämistä tai sen yrittämistä. Kolmanneksi eniten oli aineiden hallussapitoa levitystarkoituksessa. Tässä aineistossa ketään ei tuomittu dopingaineiden valmistamisesta tai sen yrittämisestä.

Dopingvalmisteita oli paljon, sillä 200 tuomiosta löytyi yhteensä noin 170 erilaista nimikettä. Dopingrikoksia koskevia tunnusmerkistöky-symyksiä ratkaistaessa on oikeudellisesti pystyttävä arvioimaan rikoksen kohteena olevaa dopingaineen määrää, ja

rangaistuskäytännön yhtenäisyyden nimissä eri valmisteita pitäisi pystyä suhteuttamaan toisiinsa. Tämä tehtävä oli aineiston perusteella lainsoveltajille haastava, ja rangaistuskäytännössä ilmeni jonkin verran epäyhtenäisyyttä.

Dopingtuomioissa rikoksen kohteena oli yleensä synteettisiä anabolisia steroideja tai niiden johdannaisia (167). Toiseksi eniten esiintyi testosteronia tai sen johdannaisia (90). Kolmantena löytyi sellaisia kemiallisia aineita, jotka lisäävät testosteronin, sen johdannaisten tai kasvuhormonin tuotantoa ihmiskehossa (58). Kasvuhormonia oli vain kahdeksassa rikoksessa. Törkeissä dopingrikoksissa rikoksen kohteena oli keskimäärin yli 10 000 tablettia tai ampullia dopingainetta. Lievissä dopingrikoksissa oli keskimäärin kyse alle 50 tabletista tai ampullista.

Noin neljäsosa käräjäoikeuden dopingtuomioista annettiin dopingaineiden levittämistä tai hallussapidosta levitystarkoituksessa. Dopingaineiden levitystapaukset vaihtelivat varsin pienistä teoista isomman mittakaavan kuvioihin. Toisinaan dopingrikoksesta tuomittu henkilö oli vasta tehnyt tunnusteluja pienen dopingainemäärän myymiseksi, kun taas toisinaan aineiden levittäminen vaikutti ammattitaitoiselta ja pitkäkestoiselta toiminnalta. Mittavammasta dopingaineiden levittämisestä kiinni jääneet henkilöt tuntuivat usein olevan lainvalvontaviranomaisille entuudestaan tuttuja henkilöitä, sillä samat henkilöt liikuttelivat laittomilla markkinoilla paitsi dopingaineita myös huumausaineita. Salakuljettajien käsien kautta kuljetettiin niin ikään alkoholia ja savukkeita. Dopingaineen

levittämisestä seurasi tavallisesti vankeusrangaistus.

MAAHANTUONTI TYYPILLISIN RIKOS

Suurimmassa osassa käräjäoikeuden käsittelemistä dopingrikoksista oli kysymys dopingaineiden maahantuonnista. Tyypillisimmässä tapauksessa miespuolinen henkilö oli tilannut dopingaineita itselleen ulkomailta internetin kautta ja ne lähetettiin hänelle postitse. Tullin takavarikoitua postilähetyksen rikoksesta epäilty yleensä myönsi syylistyneensä rikokseen ja hänet tuomittiin käräjäoikeudessa maksamaan pieni sakkorangaistus. Aineita tilattiin paitsi dopingainekäyttöä varten myös luontaistuotteeksi ja lääkinnälliseen käyttöön. Kertalähetysmäärät olivat tyypillisesti vaatimattomia.

Rikosoikeudellinen kontrolli onkin keskittynyt dopingaineen käyttäjien ympärille. Vaikka käyttöä ei ole kriminalisoitu rikoslaisissa, he saavat lievän sakkorangaistuksen tuotuaan maahan pienen määrän dopingainetta omaa käyttöönsä varten. ■

Kainulainen, Heini (2011). Rangaistuskäytäntö dopingrikoksissa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 110. Saatavilla www.optula.om.fi.

Kirjoittaja on tutkija Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksessa.

Selvä kaista

Selvä kaista -toimintaohjelma toimi kokeiluna Naarajärven vankilassa vuodesta 2009 lähtien. Myllyhoitoyhdistys ry:n toteuttama kokeilu päättyi lokakuussa 2011, jolloin viimeiset toimintaohjelman läpikäyneet vangit lopettivat kahdeksan viikkoa kestäneen ohjelman. Toimintaohjelmassa pyrittiin vaikuttamaan vangin asenteisiin päihteiden käyttöä kohtaan sekä auttamaan päihdeongelmaisia vankeja ja antamaan tietoa kemiallisen riippuvuuden sairaudesta. Auttamalla päihdeongelmaisia vankeja voidaan parantaa liikenneturvallisuutta. Lisäksi ohjelma tähtäsi yksittäisen vangin vankilakierteen katkaisuun.

TUTKIMUSTULOKSET POSITIIVISIA MUTTA SUUNTAA ANTAVIA

Toimintaohjelman välittömiä vaikutuksia vangeille selvitetiin tutkimuksessa, jonka aineisto koostui helmikuun 2011 loppuun mennessä toimintaohjelman läpikäyneistä vangeista (96 kpl). Tutkimuksessa vankien taustatietoja (mm. vankikertaisuus, ikä ja tuomion pituus) verrattiin vangeille ennen toimintaohjelmaa ja toimintaohjelman jälkeen tehtyjen testien (mm. Sokrates -muutosvalmiustesti ja Rosenbergin itsetuntoasteikko) muutoskeskiarvoihin.

-toimintaohjelmalla saatu lupaavia tuloksia

Rosenberg- ja Sokrates -testien tulosten mukaan suurimmat positiiviset muutokset olivat havaittavissa niillä vangeilla, jotka olivat olleet vankilassa kahdeksan kertaa tai sitä useammin. Myös ikä vaikutti sekä vangin muutosvalmiusasteeseen että itse-tuntoon. Toimintaohjelman myötä yli 50-vuotiaat olivat valmiimpia elämän muutokseen kuin esimerkiksi 20–29-vuotiaat. Sen sijaan toimintaohjelma paransi eniten juuri nuorten itsetuntoa.

Tuloksista käy ilmi, että lyhyttä tuomiota (1–3 kk) suorittavilla muutokset muutosvalmiutta mittaavassa testissä olivat suurimmat. Suurin muutos itsetuntoa mittaavassa Rosenbergin testissä oli havaittavissa 4–6 kuukauden tuomiota suorittavien kohdalla. Huolimatta siitä, että vahvoja tilastollisia merkitsevyyksiä ei saavutettu, tuloksia voidaan pitää suuntaa antavina.

Toimintaohjelman todellisten vaikutusten havaitsemiseksi tärkeää olisi tehdä seuranta tutkimus samalla tutkimusjoukolla. Tämän perusteella pystyttäisiin varmuudella osoittamaan esimerkiksi, kuinka moni Selvä kaista-ohjelman läpikäyneistä on syyllistynyt uusiin rattijuopumustuomioihin esimerkiksi kahden vuoden kuluessa vapautumisestaan.

TARVITAANKO UUTTA TOIMINTAOHJELMAA?

Toimintaohjelmaa on kommentoitu Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatoimintojen ohjausryhmässä, jonka lausunnon mukaan tarve vastaavanlaiselle keskeyttömälle ohjelmalle olisi olemassa. Tutkimuksen havainnot tukevat ohjausryhmän näkemystä. Naarajärvellä toimintaohjelmaa toteutettiin non stop -periaatteella, joka mahdollisti lyhyttäkin tuomiota suorittavien osallistumisen ohjelmaan. Tämä heijastui myös vankien kokonaismäärässä (n. 130), jonka toimintaohjelma projektivaiheessaan tavoitti. Rattijuopumus voidaan nähdä ryhmää yhdistäväksi tekijäksi. Kun ryhmä muodostuu saman rikoksen tehneistä, vankilan arjessa merkityksellisen vankihierarkian aiheuttamat konfliktit voidaan minimoida ja estää ennalta.

Rikosseuraamusalan ohjelmatoiminnan linjausten mukaan pitäisi huolehtia siitä, että asiakkaat valikoituvat oikeisiin ohjelmiin ja että osallistuminen yhtäältä perustuu riski- ja tarvearvioon ja toisaalta muodostaa osan rangaistusajansuunnitelman toteuttamista. Tavoitteena on myös tukea asiakasta niin, että hän suorittaa ohjelman loppuun. Jatkossa vahvistetaan asiakkaan oppimia taitoja ja huolehditaan jatkumoista

ohjelman suorittamisen jälkeen. Nämä linjaukset näkyivät erittäin hyvin Selvä kaista-toimintaohjelmassa ja ohjelmatoiminnan linjaukset heijastuivat äärimmäisen hyvin tutkimustuloksissakin. Selvä kaistan asiakkaat olivat valikoituneet asianmukaisesti ohjelmaan. Noin 90 prosentilla toimintaohjelman läpikäyneistä vangeista alkoholiriippuvuutta mittaavasta Mast-testistä saatu tulos viittasi alkoholismiin ja erittäin suurella osalla ohjelman läpikäyneistä vangeista päärivoksi oli rattijuopumus tai törkeä rattijuopumus.

Pohdittaessa toimintaohjelmaa vasteena rangaistusajansuunnitelmalle on kiistatonta, että ohjelma on ollut tarpeellinen lisä päihdetyössä Naarajärven vankilassa. Päihdetyö on pääasiassa ollut yksilötyötä, jonka lisäksi on ollut tarjolla tuntimäärällisesti lyhyempää ohjelmatoimintaa. Muita ohjelmia tarjotaan kahdesta kolmeen kertaa vuodessa, jolloin ohjelma voi olla niiden ulottumattomissa, jotka sitä kaikista kipeimmin tarvitsisivat. Lisäksi yksi päihdetyön erityisohjaaja ei pysty tarjoamaan yksilötyötä niin paljoa kuin todellisuudessa tarvittaisiin. Molemmat vaihtoehdot ovat ongelmallisia erityisesti lyhyitä tuomioita suorittavien näkökulmasta tarkasteltuna. Lisäksi toimin-

taohjelmassa olevaa vankia on pystytty tukemaan niin, että hän on pystynyt suorittamaan toimintaohjelman loppuun saakka. Tästä kertoo toimintaohjelman erittäin alhainen keskeyttäneiden lukumäärä, joka helmikuun 2011 loppuun mennessä oli kuusi (n. 6 % toimintaohjelman läpikäyneistä).

Vapautumisen ajankohta ja hoitojatkumon turvaaminen muodostaa kriittisen pisteen Selvä kaista-toimintaohjelman onnistumisessa. Mahdollisuus ohjelman vaikutusten häviämiseen kasvaa, jos vapautuminen hoidetaan huonosti tai jätetään kokonaan hoitamatta eikä hoitojatkumoa siviilielämän puolelle suunnitella tai se jätetään vangin oman aktiivisuuden varaan. Tätä kautta vaarannetaan mahdollisesti alkanut toipumisprosessi ja ohjelman vaikuttavuus. ■

Artikkeli perustuu Selvä kaista-toimintaohjelmasta tehtyyn tutkimukseen "Muista aina liikenteessä, Selvä kaista ompi eessä" – Selvä kaista-toimintaohjelman vaikutusarvio. Kirjoittaja toimii tutkijana Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitoksella.

Vaakamalli luo sosiaalista hyvinvointia kouluun

Kouluyhteisöjen hyvinvointi on monestakin syystä tullut yhä ajankohtaisemmiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsauksen mukaan hyvinvointia tulee vahvistaa uusin keinoin ja hyvinvoinnin tekijöitä arvioida uudella tavalla. Vaakamalli® on uusi menetelmä, jonka avulla yhteisöllisyyttä ja yhteisön sosiaalista hyvinvointia voidaan kehittää. Mallin yhteyteen on rakennettu myös sosiaalisen hyvinvoinnin mittari.

Jokelan ja Kauhajoen traagisten tapahtumien jälkeen julkisessa keskustelussa nousivat esille yhteisöllisyyden puute, psyykkinen pahoinvointi ja ampuma-aseet. Lindströmin ym. tutkimuksen (2010) mukaan turmat johtuivat internetin ja tietoverkkojen käytön lisääntymisestä, yhteisöllisyyden puutteesta ja terveyspalveluiden karsimisesta. Tapahtumia seuranneet toimenpiteet kohdistuivat aselainsäädännön uudistamiseen, verkkorikollisuuteen puuttumiseen, kontaktien lisäämiseen nuoriin verkossa ja oppilashuollon tehostamiseen sekä viranomaisyhteistyöhön. Vaikka yhteisöllisyys nousi julkisessa keskustelussa voimakkaasti esille, yhteisöllisyyden lisäämiseen ei suunnattu erityisiä toimenpiteitä.

Hyvinvointia luovan ohjelman kehittämisessä on tärkeää, että 1) ohjelman sisältö on tutkimusperusteinen, 2) interventio on laaja-alainen ja luo yhteiset tavoitteet, 3) toteuttamisprosessi on tutkimusperusteinen ja pohjautuu asiantuntijuuden ja kouluyhteisön kehittymiseen ja kehittämiseen ja 4) interventio-ohjelmaa tarkastellaan vaikuttavuuden näkökulmasta, oppilastasolla ja koulun aikuisten yhteisössä moniammatillisesti.

Vaakamalli® on uusi näkemys hyvinvoinnin rakentamisesta ja yhteisöllisyyden luomisesta. Malli on syntynyt tutkimukseni pohjalta, joka koskee kiusaamista ilmiönä yhteisössä: millainen yhteisö ruokkii pahoinvointia ja miten yhteisön toimintakulttuuri voi tuottaa hyvinvointia. Vaakamalli ei kilpaile muiden mallien kanssa, vaan se sitoo koko yhteisön osaamisen ja eri menetelmien tuntemisen osaksi tavoitteellista hyvinvointityötä.

VAAKAMALLI ANTAA TAVOITTEET, YHTEISÖ LUO KEINOT

Vaakamalli® pohjautuu siihen, että kouluyhteisö on mukana hyvinvoinnin kehittämisessä. Silloin koulun henkilöstö saa tukea toisiltaan; he yhdessä sitoutuvat yhteiseen toimintaan ja toimivat samojen tavoitteiden suuntaisesti. Malli nivoo yhteisön moniammatilliset toimijat yhteiseen päämäärään ja antaa heille yhteisen kielen. Malli ei ole arjesta irrallinen projekti. Yhdessä sovitut vastuut ja toimintamenetelmät integroidaan arjen normaaliin työhön.

Malli toteutuu kunkin yhteisön lähtökohdista käsin. Jokaisella yhteisöllä on

omat resurssinsa, sosiaalisten suhteiden verkostonsa, osaamisensa, haasteensa ja kehittämiskohteensa.

Vaakamalli arvostaa toimijoiden asiantuntemusta ja prosessin aikana pyritään yhteisen ymmärryksen syntymiseen hyvinvoinnin ja kiusaamisen määritelmistä, ilmiön dynamiikasta ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Yhteinen ymmärrys muuttaa toimintatapoja ja toimintakulttuuria. Yhteistyö koulun ulkopuolelle on tärkeää. Prosessissa etsitään kodin ja koulun yhteistyölle uusia muotoja. Lisäksi malli on syklinen. Sitä voidaan toteuttaa vuodesta toiseen, koska se toimii arviointikehikkona, jota vasten yhteisö tarkastelee omaa toimintaansa ja suunnittelee seuraavia kehittämiskohteita.

MALLIN TOTEUTTAMINEN ARJESSA

Yhteisö käy yhdessä läpi hyvinvointiin vaikuttavat tavoitteet Vaakamallin® teoreettisen kuvauksen pohjalta. Opettaja-oppilassuhde, koti-koulusuhde, kaverien väliset suhteet, hyvä ilmapiiri, luottamus ja tavoitteellisuus ovat muutamia esimerkkejä sosiaalisen hyvinvoinnin tekijöistä. Yhteisön jäsenet miettivät keinot,

Vaakamalli ei anna ylhäältä valmista mallia tai pikatempua vaan etenee yhteisössä yhtä nopeasti kuin yhteisö itse on siihen valmis.

miten he pääsevät tavoitteisiin ja sitoutuvat niihin.

Yksi mallin tekijä on tavoitteellisuus. Yhteisön jäsenet arvioivat omaa toimintaansa tavoitteiden suhteen. Jossain yhteisössä voidaan todeta, että tämä tavoite ei toteudu, koska monet oppilaat eivät arvosta koulua ja heidän sitoutumisensa ja tulevaisuusorientaationsa ovat heikkoja. Yhteisön jäsenet keskusteleval tästä haasteesta yhdessä ja päättävät, mitä he ryhtyvät yhdessä tekemään oppilaiden motivoitumisen eteen. Eri yhteisöissä on erilaista osaamista, joten toimintakin ovat erilaista.

Vastaavasti yhteisö käy yhdessä prosessoiden läpi kiusaamisen menettelytavat. Hyvinvointiin vaikuttavat tekijät puretaan ja yhteisön moniammatilliset jäsenet miettivät yhdessä, mi-

ten he pääsevät näihin tavoitteisiin, millaista osaamista itse kullakin on, miten työnjako tapahtuu ja millä tavalla hyvinvointityötä tehdään juuri siinä yhteisössä.

YHTEINEN YMMÄRRYS EDELLYTYS YHTEISILLE TOIMINTAVOILLE

Oleellista on saavuttaa yhteinen ymmärrys ja yhteinen kieli. Esimerkiksi kiusaamisesta kaikilla yhteisön jäsenillä on oma näkemys. Ellei yhteistä keskustelua käydä, jokaisen oma erityinen näkemys ohjaa kiusaamisen havaitsemista ja siihen puuttumista arjessa. Jos jollain on suppea ymmärrys kiusaamisesta, hän havaitsee kiusaamista harvoin ja puuttuu siihen vain harvoin. Yhteinen ymmärrys vaikuttaa yhteiseen toimintalinjaukseen. Moniammatillisessa yhteisössä keskustellaan kiusaamisen määritelmästä ja

käydään läpi, mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Valmis ylhäältä annettu määritelmä ei sitouta, yhteiseen näkemykseen tarvitaan yhteinen keskustelu. Aikuiset ottavat keskusteluun mukaan myös oppilaat ja vanhemmat.

PÄÄMÄÄRÄNÄ HYVINVOINTIA RAKENTAVA TOIMINTAKULTTUURI

Tällainen prosessi vie aikaa. Vaakamalli ei anna ylhäältä valmista mallia tai pikatempua vaan etenee yhteisössä yhtä nopeasti kuin yhteisö itse on siihen valmis. Ehkei tärkeää olekaan nopeus vaan päämäärä. Oleellista on saavuttaa yhteinen ymmärrys ja tavoitteellinen kokonaisnäkemys hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä, synnyttää yhteinen tahtotila ja sitouttaa siihen. Se on alku hyvinvointia luovalle toimintakulttuurille.

Vaakamallin koulutusprosessiin liittyy tutkimusta. Mallia on testattu kouluissa ja sen yhteyteen on myös kehitetty sosiaalisen hyvinvoinnin mittari oppilaille, Yhteisöllisyyspuntari. ■

Lisätietoa nettisivuilta <http://ktl.jyu.fi/ktl/kouluhyvinvointi/vaakamalli>.

Kirjoittaja työskentelee erikoissuunnittelijana Keski-Suomen ELY-keskuksessa. Hän on väitellyt koulukiusaamisesta ilmiönä yhteisössä ja sen rakentumisesta yhteisön sosiaalisissa suhteissa.

LÄHTEITÄ:

Hamarus, P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoululaisten kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto.

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Hamarus, P. 2011. Vaakamalli® sosiaalisen hyvinvoinnin rakentamisessa. Painossa.

Lindström, K. & Nurmi, J. & Oksanen, A. & Räsänen, P. (2010): Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden arviot koulusurmien yhteiskunnallisista syistä. Sosiologia 47:4, 270–285.

Vaakamalli® ja yhteisön hyvinvointi

Kiusaaminen nähdään, siihen puututaan ja se loppuu

Yhteisö toimii hyvinvointia rakentavasti

Kiusaamisen havaitseminen (miten)

Kiusaamiseen puuttuminen (kuka, miten)

Kiusaamisen seuranta (kuka, milloin, miten)

Jälkihoito (keskustelu kiusatun ja kiusaajan kanssa)

Johdon ja yhteisön sitoutuminen

Eettinen tietoisuus

Luottamuksen luominen

Tavoitteellisuus

Yhteisön jäsenten välisiin suhteisiin vaikuttaminen

Yksilön tunnustettu ja arvostettu asema yhteisössä

Kodin ja oppilaitoksen yhteys

Epäviralliset normit

Kulttuuriset arvostukset

Hyvä, kiva, rento

Yhteinen ymmärrys kiusaamisesta ja hyvinvoinnista

©KT Päivi Hamarus

Kirjoittaja on yliopettaja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa.

Väistyvä väkivalta

Arkiajattelussa aikakautemme näyttäytyy erityisen väkivaltaisena. Tällöin usein viitataan 1900-lukuun kaksine maailmansotineen ja lukuisine muine konflikteineen. On syytä kuitenkin muistaa, että kyse oli hyvin paljon sotaan ja muuhun tappamiseen liittyvästä teknologiasta. Jos 30-vuotisessa sodassa olisi ollut nykyinen teknologia käytössä, Keski-Euroopasta olisi tuskin jäänyt sitäkään vähää tuhoamatta, mitä siitä silloisen sodankäynnin jälkeen jäi.

Teknologian lisäksi myös median kehitys tuottaa harhaa väkivallan laajuudesta. Arkkiveisut saattoivat ennen levittää tietoa, mutta nykyisin saamme välittömästi tiedon Amerikassa tapahtuneista sarja- tai joukkomurhista. Vaikka menneisyyden tilastot eivät aina ole kovinkaan luotettavia, arvioita väkivallan määrästä voidaan silti tehdä. Kriminologiassa on viime aikoina pyritty yhdistämään ihmisen evoluutioon liittyvä väkivaltatutkimus historialliseen henkiriikos- ja väkivaltatutkimukseen (mm. British Journal of Criminology, teemanumero 3/2011). Myös kuuluisa Harvardin psykologi **Steven Pinker** käsittelee aihetta uudessa kirjassaan. Tässä keskustelussa on tuotu mm. esiin, että suuret ajalliset tai paikalliset erot väkivallassa (esim. kahden suurkaupungin välillä) eivät ole millään tavalla ristiriidassa evoluutioteorian tai biologian kanssa.

Aiheeseen liittyvässä keskustelussa joudutaan välttämättä viittaamaan saksalaisen sosiologin **Norbert Eliaksen** sivilisaatioteoriaan, jonka hän esitti jo vuonna 1939. Teorian mukaan keskiajalta lähtien tapahtunut valtion ja ihmisten välisten riippuvuuksien kasvu on kasvattanut itsehillintää ja vähentänyt väkivaltaa. Tämä pitkäkestoinen sivilisaatioprosessi alkoi eliitin (aateliston) keskuudessa, josta se pikkuhiljaa suodattuu alaspäin muihin väestönsiiin. Valtion roolin muuttuminen, sen väkivaltamonopolin vahvistuminen näyttelee tässä tärkeää osaa. Näyttäisikin siltä, että eliitit luopuvat väkivallasta ensin, mutta alempiin sosiaaliryhmiin, etnisiin vähemmistöihin ja erilaisiin alakulttuureihin se vielä jää. Julkinen väkivalta myös vähenee, mutta perheiden sisällä sitä edelleenkin esiin-

tyy suhteellisen runsaasti. Väkivalta on usein itseapua, oikeuden ja rankaisun toteuttamista omin käsin.

On arvioitu, että vielä sydänkeski-ajalla hyvin nuori aristokraattimies oli jo surmannut 1–2 ihmistä; korkeaan statukseen kuului tappaminen oleellisena osana. Surmat olivat kaksintaisteluja, verikostoja, joukkotappeluja tai pelkästään huvittelua. Aatelisten pojilla saattoi olla tapana huvitella surmaamalla kaupunkien kaduilla yöllä kerjäläisiä tai muita asunnottomia. Eliittien harrastama väkivalta tuo myös kriminologiaan uusia аспектеja. Väkivallassa täytyy olla kysymys muustakin kuin vain dysfunktionaalisuudesta, psyykkisistä häiriöistä ja taloudellisesta sekä koulutuksellisesta syrjäytyneisyydestä.

Vielä kaukaisempi historia on vielä väkivaltaisempaa. Metsästäjä- ja keräilijäheimoja on joskus romanttisesti

pidetty väkivallattomina paratiiseina, mutta todellisuus on ollut toisenlainen. Eräs Amazonasin viidakkoalueella elävän yanomamö-heimon nuori edustaja on arvioinut kehittyneempää pääkaupungin oikeusjärjestelmää (de Waal 1998):

Hän kertoi minulle innoissaan, että oli ollut kuvernöörin vieraana ja pyytänyt tätä antamaan lait ja poliisin myös hänen kansansa käyttöön, jotta enää ei tarvitsisi käydä kostosotia ja elää jatkuvassa pelossa. Monet hänelle lähisukua olevat miehet olivat kuolleet väkivaltaisesti ja olivat vuorostaan aiheuttaneet kostokuolemia. Häntä huolesti, että hän oli potentiaalinen kostojen kohde, ja hän teki tiettäväksi kaikille, ettei aikonut osallistua näihin retkiin.

Pinker arvioikin, että noin 10 000 vuotta sitten miehen todennäköisyys kuolla toisen käden kautta oli monilla alueilla peräti 60 prosenttia. Jos 1900-luvulla sota- ja henkirikoskuolleisuusaste olisi ollut samaa luokkaa, kuolleiden määrä olisi hänen mukaansa ollut 2 miljardia 100 miljoonan sijaan. Toki vaihtelu väkivaltaisuuden suhteen oli suurta sekä ajallisesti että paikallisesti, mutta yleensä yksinkertaisten, ei-valtiollisten yhteisöjen väkivalta- ja henkirikosluvut ovat olleet korkealla tasolla. Väkivaltaisimpia näyttäsivät olleen atsteekit, viisi prosenttia väestöstä kuoli toisen tappamana. Jopa rauhanomaisten inuitien (eskimot) keskuudessa väkivalta oli nykyisen Detroitin tasoa.¹

Sivilisaatio on kuitenkin antanut tilaa meidän "paremmille enkeileillemme" (Pinker). Itsekontrolli, empatia, hyvä moraalit ja järkipärisyydet lisääntyvät. Pinker viittaa mm. ns. Flynn-efektiin: ihmisten älykkyyssosamäärän keskiarvo nousee koko ajan. Tämän kautta pystymme irrottautumaan sellaisista välittömän kokemuksen perspektiiveistä, joihin ihmiset ennen olivat sidottuja. Samanlainen prosessi on mahdollisesti tapahtumassa moraalin alueella.² Yhdysvaltain presidentti **Barack Obama** piti jokin aikaa sitten puheen, jossa hän tuomitsi kaikenlaisen kiusaamisen. Jos puhe olisi pidetty 40 vuotta aiemmin, sen pitäisi olisi tehnyt itsensä naurunalaiseksi.

Vaikka väkivaltaa esiintyy vielä perheissä runsaastikin, siinäkin voidaan nähdä merkittäviä muutoksia. Vielä 1970-luvun puolessavälissä ns. parisuhdeväkivallan uhriina kuoli noin 3000 ihmistä Yhdysvalloissa vuosittain; miehiä lähes yhtä paljon kuin naisia. Nyt määrä on puolittunut ja erityinen vähentyminen on tapahtunut mustien naisten tekemissä surmissa. On tapahtunut "alittiina olemisen vähentyminen" (exposure reduction). Avioerojen helpottuminen, turvakodit ja -puhelimet, muutokset poliisin toiminnassa ja asenteissa ovat tämän taustalla. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö väkivalta voisi taas uudelleen saada alaa. Yksi riskitekijä tässäkin voi olla ilmastonmuutos ja sen yhteiskunnalliset seuraukset.

Sydänkeskiajalta lähtien väkivalta on merkittävästi alentunut, ainakin jos sitä mitataan henkirikosasteella. Henkirikosasteeksi Euroopassa 1300-luvulla ja 1400-luvun alussa on arvioitu noin 35 surmattua 100 000 asukasta kohden vuositasolla. Uuden ajan alussa väkivalta kääntyy jyrkkään laskuun, ollen toki vielä 1600-luvulla noin 15–20/100 000. Esimerkiksi Skandinavian henkirikosasteeksi on laskettu vuonna 1600 noin 22/100 000 ja Italian vielä peräti 40/100 000. Kahdensadan vuoden kuluttua (1800) vastaavat luvut olivat 1–2/100 000 ja 13/100 000. Euroopan aste putoaa ja on jo 1700-luvulla alle viiden ja on nykyään noin 1–2/100 000. Tosin viimeisen 60 vuoden aikana henkirikoslukuissa on nähtävissä lievää nousua koko Euroopan tasolla.

Merkittävää on tässä muistaa, että tällä hetkellä Euroopassa on yksi valtio, jossa henkirikosluvut ovat keskiajan tai ainakin 1600-luvun tasoa. Tuo valtio on Venäjä. On myös olemassa yksi ryhmä, jonka uhrinumisessa on tapahtunut lähes täydellinen loppuminen. Tuo ryhmä on monarkit. Vuosien 600–1800 välisenä aikana noin 15 prosenttia kuninkaista tai kuningattarista kuoli murhan uhriina. Henkirikosaste oli 1000/100 000 hallitsijavuosi.

Norbert Elias muistutti, että väkivallattomuus on ihme, ei väkivalta:

Kun tutkitaan fyysisen väkivallan ongelmaa ihmisten yhteiselämässä, kysymys asetetaan usein väärin. Ky-

syttään, kuinka on mahdollista, että ihmiset jonkun yhteiskunnan sisällä vahingoittavat ja tappavat toisiaan tai että heistä tulee terroristeja. Oikeampaa ja hedelmällisempää olisi kysyä toisin: kuinka on mahdollista, että niin monet ihmiset ylipäänsä voivat elää keskenään rauhassa, tarvitsematta pelätä jonkun vahvemman käyvän heidän kimppuunsa ja tappavan heidät – niin rauhanomaisesti kuin nykyisin eletään Euroopan, Amerikan, Kiinan tai Venäjän suurissa valtioyhteiskunnissa. Liian usein jätetään huomiotta, että koskaan aiemmin ihmiskunnan historiassa yhtä monet ihmiset, miljoonat ihmiset, eivät ole eläneet yhtä vapaina fyysisen väkivallan pelosta. Ehkä tämän havaitsee vasta sitten, kun käsittää, kuinka paljon väkivaltaisempaa ihmisten keskinäinen kanssakäyminen oli ihmiskunnan kehityksen aiempina kausina.

Valtio on hieno keksintö. Joskin ajoittain sekin voi olla kauhistuttava kone. ■

¹ Väkivallalla ja kansanmurhilla näyttäisi olevan valitettavasti yhteytensä heimoutumiseen, oli sitten kyse vanhoista tai uusheimoista. Moosesin antama käsky "älä tapa!" koskee sekin vain omaa heimoa, mikä tosiseikka usein unohtetaan. Tuoreeltaan käskyn antamisen jälkeen Joosualla ei ollut mitään vaikeuksia suorittaa joukkoteurastusta (myös naiset ja lapset) useissa alueen kaupungeissa. Ohje tästä tuli suoraan Jumalalta: "Julistakaa nämä kaupungit Herralle kuuluvaksi uhriksi ja hävittäkää ne ja niiden asukkaat, heettiläiset, amorilaiset, kanaanilaiset, perissiläiset, hivviläiset ja jebusialaiset, niin kuin Herra, teidän Jumalanne, on teitä käskenyttä."

² Jos tällaista efektiä ei olisi kehittynyt, Kuuban kriisi olisi melkoisella varmuudella johtanut ydinsotaan. Kompromissiin suostuminen olisi merkinnyt "kunnian" menettämistä.

LÄHTEITÄ:

Pinker, Steven: *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined?* New York: Viking, 2011.

Spierenburg, Pieter: *A History of Murder: Personal Violence in Europe from the Middle Ages to the Present.* Cambridge: Polity, 2008.

British Journal of Criminology 51 (2011): 3.

Laine, Matti: *Tappamisen moraalit.* Yhteiskuntapolitiikka 65 (2000): 3, 255–267.

de Waal, Frans: *Hyväluontoinen: Oikean ja väärän alkuperä ihmisessä ja muissa eläimissä.* Helsinki: Terra Cognita, 1998.

■ JUKKA - PEKKA TAKALA

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Tilannetorjunta ja rationaalisen valinnan teorian järki

Rikosten tilannetorjunnan perinne on hakenut malleja mm. rationaalisen valinnan teoriasta. Tämän vuoksi on usein nähty, että tilannetorjunta toimisi korkeintaan sellaisten rikoksen ehkäisyssä, joissa tekijä pyrkii taloudelliseen tai vastaavaan hyötyyn. Monesti tilannetorjunta toimii kuitenkin, vaikka motiivi vaikuttaisi järjettömältä eikä rikoksesta tuntuisi olevan tekijälleen mitään hyötyä.

Ensiksikin monet tilannetorjunnan menetelmät, kuten kohteen suojaaminen, toimivat pitkälti riippumatta siitä, miten potentiaalinen rikosentekijä järkeilee. Toiseksi rationaalisen valinnan teorian nimi johtaa vähän harhaan: ajattelumalli kehottaa ottamaan ehkäisytoimien suunnittelussa huomioon, että rikosentekijän päätöksenteko ei ole puhtaasti rationaalista vaan kyse on tilansidonnoisista ratkaisuista, joissa tiedot ovat puutteellisia ja arviot voivat värittyä ja vinoutua monella tapaa. Ihmisten päätöksenteon yleisistä ”epärationalisuuksista” on yhä enemmän tietoa. Samoin on kriminologisen tutkimuksen tuottamaa tietoa siitä, miten erilaisten rikosten tekijät valitsevat kohteitaan ja päättävät rikokseen ryhtymisestä tai siitä luopumisesta.

TILANNETORJUNTA TÄYDENTÄÄ MUITA MENETELMIÄ

Viime vuosikymmenien rikosentorjunnan keskeinen uusi idea on rikosten tilannetorjunta, englanniksi *Situational Crime Prevention*. Kun Suomessa vuonna 1989

perustettiin rikosentorjuntaneuvoston edeltäjä, rikosentorjunnan neuvottelukunta, suunnittelemaan ”toimia rikosten ehkäisemiseksi”, painotti asetus, että huomiota on ”kiinnitettävä erityisesti siihen, miten muilla toimilla kuin rangaistuksilla ja yleisen järjestyksen voimassa pitämisellä rikollisuutta voitaisiin vähentää”. Tällaisiksi vaihtoehtoisiksi tai täydentäviksi keinoiksi asetus hahmotti vaikuttamisen ”rikostilaisuuksia synnyttäviin ja rikoksia edistäviin olosuhteisiin”.

Tekniikkana tilannetorjunta ei tietenkään ole uusi. Ovia on lukittu ja tärkeitä kohteita valvottu ennenkin. Uutta on se, että rikostilanteisiin vaikuttaminen on tullut järjestelmällisen ja laajan pohdinnan ja soveltamisen kohteeksi. Aikaisemmin rikosten ehkäisemistä koskeva ajattelu pysyttäytyi paljolti rangaistuksissa ja kasvatuksessa: miten rangaistusuhalla voi estää rikoksia (tai rangaistuksilla ”parantaa” rikosentekijöitä) ja miten lasten, nuorten ja muidenkin ihmisten ominaisuuksiin voisi vaikuttaa niin, että heistä ei tulisi rikollisia. Rikosten tilannetorjunta-

ajattelu ei tietenkään pyri syrjäyttämään eikä korvaamaan muita keinoja, kuten rikosoikeusjärjestelmää tai sosiaalista rikosentorjuntaa (eli toimia joilla ehkäistään rikosalttiuden kehittymistä lapsissa, nuorissa ja aikuisissakin). Tilannetorjunta täydentää näitä.

TILANNETORJUNNAN TAUSTALLA KOLME TEORIAA RIKOSTEN SYISTÄ

Rikosten tilannetorjunnan taustalla ei ole Suurta Teoriaa rikollisuuden syistä. Se on pikemminkin lähestymistapa ja analyysimetodi, jonka käyttövoimana ovat käytännön tarpeet ja havainnot sekä rikostilanteiden systemaattinen erittely. Kokonaan epäteoreettinen tämä lähestymistapa ei kuitenkaan ole, vaan se hyödyntää monia kriminologisia ja ihmisen toimintaa kuvaavia teorioita. Tilannetorjunnan keskeisen kehittäjän **Ronald Clarcken** mukaan ajattelu käytti alkuvaiheissa hyväkseen kolmea teoriaperinnettä: 1) *rutiinotoimintojen teoriaa*: rikostilaisuuksia syntyy, kun yhteiskunnan rutiinotoiminnot tuovat yhteen mo-

tivoituneita tekijöitä ja otollisia kohteita kunnan valvonnan ulottumattomissa; rutiinitoimintojen muuttuminen luo uusia ja poistaa vanhoja rikostilaisuustyyppettä, 2) rikollisuuden esiintymisrakenteen teoriaa: rikokset kasautuvat ajallisesti ja paikallisesti ja 3) rationaalisen valinnan teoriaa: rikoksentekeä edeltää ainakin jossain määrin tilanteen piirteitä huomiioon ottava päätöksenteke, joka sisältää ainakin jossain suhteessa järkiperaisiiä elementtejä, vaikka se muista näyttäisi järjettömältä.

Tilannetorjuntastrategiassa pyritään vaikuttamaan tilanteisiin siten, että rikokset tulevat epätodennäköisemmiksi tai mahdottomiksi. Ajatteluperinteen alkuvaiheessa pyrittiin siihen, että 1) rikos on vaikeampi tehdä, 2) sen tekemiseen liittyy suurempia riskejä tai 3) siitä aiheutuu vähemmän hyötyä. Myöhemmin lisättiin kaksi ”psykologisempaa” tavoitetta: pyritään 4) ehkäisemään tai lieventämään rikokseen yllyttäviä provokaatioita (esimerkiksi jonotuksen sujuvuus ja ystävällinen palvelu) sekä 5) kumoamaan tai heikentämään rikosta neutraloivia verukkeita tai puolusteluja (yleisten käymälöiden tai roskisten saatavuus, tilan käytösääntöjen näkyvä esilläpito).

Kuten mitkä tahansa ongelmien ratkaisumenetelmät, täytyy myös tilannetorjunnan menetelmät alistaa eettiseen puntariin. Menetelmien pitää olla moraalisesti ja sosiaalisesti hyväksyttäviä; lääke ei saa olla pahempi kuin sairaus. Euroopan rikosentorjuntakilpailun vanhojen sääntöjen mukaan rikosentorjuntahankkeiden paremmuutta punnittiin mm. sillä kriteerillä, miten hanke vaikuttaa elämänlaatuun yleensä. Hanke ei saa huonontaa elämän laatua.

TILANNETORJUNTA YMMÄRTÄÄ GRAFFITIEEN MOTIIVEJA

Mutta onko järkevää valita järkevän valinnan teoria yhdeksi tilannetorjunnan peruslähtökohdaksi? Monet katsovat, että vaikka osa rikoksista voidaan ehkäistä rangaistuksen uhalla tai rikoksentekeä vaikeuttavilla tilannetorjunnan keinoilla, nämä menetelmät eivät kuitenkaan pysty ehkäisemään ekspressiivisiä, tunnekuhun vallassa tehtyjä rikoksia tai sellaisia rikoksia, joilla ei tavoitella mitään varsinaista hyötyä.

Esimerkiksi **Hille Koskelan** mukaan rationaalisen valinnan teoriaan perustuvan tilannetorjunnan ”ymmärryksen ulottumattomiin putoaa sellainen rikollisuus, joka ei perustu edun – taloudellisen tai muunkaan – tavoitteluun, vaan alakulttuurin toimintatapaan tai elämäntapaan.” Koskelan mielestä esimerkiksi graffitien tekeminen on ”esimerkki siitä, että rationaalisen valinnan teorian merkitys on kääntynyt pääläelleen. Jos maalaamiselle on määriteltävissä jokin etu tai hyöty, se on alakulttuurin piirissä saavutettu ’feimi’.”

Maine ja asema ovat kuitenkin rationaalisen valinnan teorian peruskauraa. Graffitien, töhryjen ja piissien tekijöiden motiivit – olivat ne sitten taiteellista itseilmaisua, maineen hankkimista omassa piireissä, oman alueen merkitsemistä jengien reviirikamppailussa tai kosta ja uhmaa valtakoneistoa vastaan – mahtuvat hyvin tilannetorjuntien ymmärrykseen. Jo 1993 Clarke ja **Felson** määrittelivät, että rikosten tekeminen on ”tarkoituksellista toimintaa, joka tähtää täyttämään rikoksentekejän tavanomaisia tarpeita, tuottamaan sellaisia asioita kuin raha, status, seksi ja jännitys.” Näiden tarpeiden tyydyttäminen ”edellyttää päätöksiä ja valintoja (joskus varsin perusmuotoisia sellaisia), joita rajoittavat käytettävissä olevan ajan niukkuus ja osaamisen puutteet sekä asiaan liittyvän tiedon rajallisuus.”

YLLYTTÄÄKÖ TEON VAIKEUTTAMINEN JOITAIN TEKIJÖITÄ?

Koskela kirjoittaa myös, että teon vaikeuttaminen saattaa muuttaa sen tekemisen kiinnostavammaksi. ”Kun potentiaalinen rikoksentekejä ajattelee taloudellisen laskelmoinnin sijaan päättelyketjulla ’mitä vaikeampi paikka, sitä kiehtovampi keikka’, tekemisen vaikeuttamisella tai etujen minimoinnilla ei ole toivottavaa vaikutusta.”

Joskus teon vaikeuttaminen varmaan yllyttää joitakuita yrittämään sen tekemistä vielä kovemmin. Mutta tuskin se pätee keskimäärin edes laittomien graffitien tai töhryjen tekemiseen, vaikka Helsingin tiukka ja kaikesta päättäen ylilyönnejä sisältänyt töhrykampanja näyttää provosoineen joitakin tekijöitä uhmakkaiksi. Tuore pamfletti siteeraa paria tekijää:

”Yksi syy, miksi me maalataan, on se,

että [vartiontifirma] vituttaa meitä. Näytetään, että ei me lähdetä minnekään. Mitä kovemmat otteet, sitä kovempaa tulee takaisin.”

”Ainut ettei graffiteja näe, kun niitä on puhdistettu isolla rahalla. Ei se mihinkään tule loppumaan, meillä riittää maalia pidempään kuin teillä riittää rahaa.”

Helsinki on kuitenkin pysynyt melko siistinä. Eri menetelmien vaikutuksista tähän ei ole varmaa tietoa, mutta laittomien ja häiritsevien graffitien nopea puhdistaminen lienee yksi tärkeimpiä tekijöitä. Menetelmä mainitaan Clarken 25-soluisessa tilannetorjunnan menetelmätaulukossa teon hyötyjen vähentämisen alla. Ainakin New Yorkin metron vaunujen säännöllisen puhdistamisen osoitettiin vähentävän graffiteja.

2000-luvulla Vancouverissa toteutetun laittomien graffitien vastaisen ohjelman väitetään vähentäneen graffiteja 80 prosentilla kolmessa vuodessa. Jos tiedot Vancouverista pitävät läheskään paikkansa, se osoittaa, että kaupunkikuva saadaan siistiksi myös, vaikka seinämaalauksia sallittaisiin ja jopa monissa paikoissa rohkaistaisiin, kuten Vancouverissa tehty. ■

LÄHTEET

25 Techniques of Situational Prevention. www.pop-center.org/library/25%20techniques%20grid.pdf.

Brunila, M., Ranta, K., & Viren, E. (2011). *Muuttaman töhryn tähden*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Clarke, R. V. (1997). Introduction. In R. V. Clarke (Ed.), *Situational crime prevention. Successful case studies, 2nd edition* (pp. 2–43). New York: Harrow and Heston.

Farrall, G. (2010). *Situational crime prevention and its discontents: Rational choice and harm reduction versus ‘Cultural Criminology’*. *Social Policy & Administration*, 44(1), 40–66.

Kelling, G. and Sloan-Hewitt, M. A. (1992). *Subway graffiti in New York City: ‘Getting’ up’ vs. ‘meanin’ it’ and ‘cleanin’ it’*. Teoksessa R. V. Clarke (ed.), *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, Albany, NY: Harrow and Heston.

Koskela, H (2009). *Pelkokierre: pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.

Spicer, V. (2007). *The portrait of a vandal: how Vancouver reduced graffiti by 80% over three years*. Presentation to the 18th Annual Problem-Oriented Policing Conference held at Madison, Wisconsin. (viitannut Farrall 2010).

RIIKKA KOSTIAINEN

Rikksentorjunta vaatii kunnilta pitkäjänteistä työtä

Rikksentorjuntaneuvosto ja Helsingin kaupunki järjestivät syyskuussa kuntien rikksentorjuntaa käsitelleen kaksipäiväisen seminaarin otsikolla "Turvallisesti kotona, asuinalueilla ja liikenteessä". Työryhmissä keskusteltiin vilkkaasti mm. etnisten vähemmistöjen, joukkoliikenteen ja rakennetun ympäristön turvallisuudesta sekä kuntien rikksentorjuntatyön edistämisestä.

Seminaarin pääluennossa professori **Matti Kortteinen** Helsingin yliopistosta puhui turvattomuuden alueellisesta vaihtelusta. Tutkimusten mukaan väkivaltaisimpia ovat logistiset solmukohdat tai palvelukeskittymät, joiden ympärille on keskittynyt asumaan keskimääräistä enemmän sellaista työikäistä väestöä, joka elää pysyvästi vailla työtä. Turvattu muutta voidaan vähentää kiinnittämällä huomiota alueelliseen huono-osaisuuteen ja toisaalta alueen liikennejärjestelyihin ja palvelurakenteen. Kortteinen kävi keinoja läpi kahden tapaustutkimuksen, Riihimäen Peltosaaren ja Vantaan Tikkuri-

lan, avulla. Konsultti **Ulf Malm** puolestaan esitteli ruotsalaista suuren vuokra-asuntoyhtiö Svenska Bostäderin hanketta, jonka tavoitteena oli vähentää rikksia ja lisätä asukkaiden turvallisuuden tunnetta. Lisäksi yleisluennoissa käsiteltiin Lasta Lyömätön Satakunta -hanketta ja ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ehkäisyä.

Oikeusministeri **Anna-Maja Henriksen** totesi tervehdyksessään paikallisen turvallisuusyhteistyön merkityksen. – Kunnissa on tiedostettu, että turvallisuusongelmia ei poisteta eikä edes ratkaisevasti vähennetä kertatoimin vaan turvallisuuden parantaminen edellyttää pitkäjänteistä työtä. Esimerkkejä tästä ovat kuntien panostukset perheiden tukemiseen, nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn ja yhdyskuntasuunnitteluun. Parhaimmillaan ehkäisyyn panostamisella voidaan paitsi välttää suuri määrä rikksista aiheutuvaa inhimillistä kärsimystä myös säästää paljon rahaa, joka muuten menisi jälkien korjaamiseen.

Seminaariraportti ja -aineistot ovat saatavilla osoitteessa www.rikksentorjunta.fi.

Icehearts edusti Suomea ECPA-kilpailussa

Icehearts-toimintamalli valittiin Suomen ehdokkaaksi Euroopan rikksentorjuntakilpailuun 2011 (*European Crime Prevention Award, ECPA*), jonka voittaja ratkesi joulukuussa Puolassa. Kilpailun teemana oli "Urheilu, tiede ja taide lasten ja nuorten rikosten ehkäisemisessä".

Icehearts-toiminta on ennaltaehkäisevää, moniammatillista lastensuojelutyötä. Toiminnan ideana on koota syrjäytymisuhan alla olevien poikien ryhmä, jonka kasvattajaksi valittava henkilö sitoutuu ryhmäänsä 12 vuoden ajaksi. Pe-

rustoimintana on jokin urheilulaji, jossa joukkueen kasvattaja valmentaa poikia. Lisäksi kasvattaja tukee poikia koulussa, kodeissa ja vapaa-ajalla kohdatuissa ongelmatilanteissa. Toiminta alkaa poikien ollessa 6-vuotiaita ja päättyy heidän saavutettua täysi-ikäisyyden. Icehearts-toiminta on alkanut vuonna 1996. Tällä hetkellä toiminnassa on yhteensä 11 joukkuetta, jotka toimivat Helsingissä, Vantaalla, Ulvilassa ja Lahdessa.

Lisätietoa www.icehearts.fi

RTN:n johtoon Marita Ruohonen

Valtioneuvosto on nimittänyt uuden rikksentorjuntaneuvoston toimikaudeksi 29.9.2011–28.9.2014. Neuvoston uusi puheenjohtaja on Suomen Mielenterveysseuran toiminnanjohtaja **Marita Ruohonen**. Hän on toiminut rikksentorjuntaneuvoston jäsenenä ja sen väkivaltajaoston puheenjohtajana vuodesta 2006. Myös jäsenistössä tapahtui henkilövaihdoksia. Varapuheenjohtajana jatkaa poliisiylijohtaja **Mikko Paatero**.

Marita Ruohonen on ensimmäinen järjestöjä edustava puheenjohtaja, edeltäjät ovat tulleet mm. oikeuslaitoksesta, yliopistolta ja viimeisin kunnallishallinnosta.

– Rikksentorjuntaneuvosto kokoaa eri alojen toimijoita rikollisuuden ehkäisytyöhön. Maassamme tehdään paljon hyvää työtä rikollisuuden vähentämiseksi, mutta toiminta on aivan liian usein sektoroitunutta ja yhteistyön tuottama lisäarvo jää syntymättä. Haluan puheenjohtajana edistää erityisesti toimijoiden välistä vuoropuhelua ja uudenlaisten yhteistyöhankkeiden kehittymistä, Ruohonen sanoo.

– Syrjäytymisen ehkäisy ja yhdenvertaisuuden edistäminen on rikollisuuden vähentämisen perusta. Sosiaalisen pääoman kasvattaminen luo osallisuutta ja motivaatiota toimia yhteiskuntaa rakentavasti, ei tuhoavasti.

Kolmatta sisäisen turvallisuuden ohjelmaa valmistellaan

Valtioneuvosto asetti marraskuussa hankkeen laatimaan sisäisen turvallisuuden ohjelma vuosille 2011–2015. Hallitusohjelman tavoitteena on, että Suomi on Euroopan turvallisim maa, jossa ihmiset ja eri väestöryhmät kokevat yhteiskunnan yhdenvertaisena ja oikeudenmukaisena. Sisäisen turvallisuuden ohjelman sisältö muodostuu arjen turvallisuuden ongelmien ennaltaehkäisystä ja ratkaisusta. Keskeisimmät kotimaiset

haasteet ovat syrjäytyminen ja yhteiskunnan jakautuminen. Ohjelma laaditaan laajan turvallisuuskäsityksen pohjalta.

Ohjelma muodostuu seuraavista kokonaisuuksista:

- arjen ja asumisen turvallisuuden parantaminen
- nuorten turvallisuuden parantaminen
- alkoholi- ja muiden päihdesidonnaisen turvallisuushkien torjuminen
- väkivaltaisen ekstremismin ehkäisy

■ rikoksen uhrien tukipalveluiden kehittäminen

■ ikääntyneiden turvallisuus

■ yritystoiminnan turvallisuuden parantaminen

Ohjelman koordinoinnista vastaa sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä. Valmistelussa ovat laajasti mukana eri viranomaiset, järjestöt ja elinkeinoelämä. Ohjelma valmistuu toukokuuhun 2012 mennessä.

Kritsin 10-vuotisseminaari: Rikollisten auttaminen ei myy

Kriminaalihuollon tukisäätiön, Kritsin, juhlaseminaarin avannut säätiön hallituksen puheenjohtaja, professori **Lasse Murto** totesi, että rikosseuraamusasiakkaiden parissa tehtävässä työssä kohdataan ihmisen elämän ilkeimpiä ongelmien koko kirjo: rikolliseen käyttäytymiseen yhteydessä olevaa päihdeongelmaa, köyhyyttä, asunnottomuutta, fyysistä ja psyykkistä sairastavuutta, lasten kaltoin kohtelemista ja muita perheongelmia.

– Aikaisempaa ponnekkaammin korostetaan sitä, että sosiaalinen vastuu on yksilön vastuuta itsestään ja perheestään. Tuottamattomien ja riippuvaisten kansalaisten auttamiselle on yhä vaikeampi löytää perusteluja. Kuitenkin Krits-toimijoiden eettinen velvollisuus on kysyä, missä kulkee yksilön ja yhteiskunnan vastuun raja ja mikä on monimutkasiin vaikeuksiin ajautuneiden ihmisten aito kyky etsiä apua ja asettua vastuuseen.

Kritsin toiminnanjohtaja **Jukka Mäki** käsitteli kriminaalihuollon suuria kysymyksiä. – Melkoinen helpotus sekä palvelu- että seuraamusjärjestelmän paineisiin saataisiin vastuullisemmalla ja tutkimustietoon perustuvalla yhteiskuntapolitiikalla, kuten rajoittavalla alkoholi-

politiikalla ja riittävän sosiaaliturvalla.

Erityisesti Mäki arvosteli julkisen vallan järjestöiltä edellyttämiä ostopalvelusopimuksia. Ne rajavat pois vapaaehtoistyön mahdollisuuksia pitkäjänteiseen ja asiakkaiden tarpeista lähtevien palvelujen kehittämiseen.

HEUNIn johtaja **Kauko Aromaa** pohti talouskriisin vaikutuksia rikollisuuteen ja sen kontrolliin. Hänen arvionsa mukaan parhaassa tapauksessa taloudellinen pakko saattaa lopulta aikaan sen, mihin humanistisesti ajatelleet asiantuntijat eivät ole pystyneet. Pahimmassa tapauksessa talouskurimus voi johtaa ”yö-vartijayhteiskunnan” syntymiseen. Esimerkiksi seuraamusjärjestelmää saataan yksityistää niiltä osin, joista voidaan saada taloudellista voittoa. Turvallisuutta saavat ne, joilla on varaa hankkia sitä.

Oikeusministeri **Anna-Maja Henriksson** kertasi Kritsin vaiheita ja arvioi vankien jälkihuollon tilannetta. Hänen mielestään vapautuvien vankien aseman kohentamiseksi tarvittaisiin nykyistä kiinteämpää yhteistyötä seuraamusjärjestelmän, vapautuvan kotikunnan ja palvelujen tuottajien välillä. Ainakin suuremmissa kunnissa tarvittaisiin työntekijöitä, jotka olisivat

perehtyneet nimenomaan rangaistuksesta vapautuvien erityisongelmiin.

Lisäksi erikoistutkija **Henrik Lindborg** kertoi lyhytaikaisvankien elämästä ja tarpeista. Heille tulisi tarjota palveluja keskitetysti monen toimijan yhteistyönä.

KRIMINAALIHUOLLON PALKINTO KRIS-TAMPEREELLE

Seminaari yhteydessä jaettiin ensimmäinen kriminaalihuollon palkinto (10 000 e). Sen sai entisten vankien perustama KRIS-Tampere ry:n vertaistuki. KRIS-Tampereen auttamina kymmenet vapautuneet vangit ovat onnistuneet muuttamaan elämänsä ja pääsemään töihin tai opiskelemaan. Palkinnon saajan valitsi lääkäri **Ilkka Taipale**.

– Itse palkinnon perustaminen on symbolinen ja arvokas teko siinä kovassa ilmapiirissä, jota rangaistusten koventamisvaatimukset heijastavat yhteiskunnassamme, jossa eriarvoisuus muutenkin on kohtuuttomasti kasvanut. Tässä atmosfäärissä KRIS puolestaan on melkein raamatullinen ilmestys, edustaahan se mustia lampaita ja kotiinsa palaavia tuhlaajapojkia – mutta siten, että nämä ovat alkaneet etsiä vertaisiaan ja tukemaan heitä.

Lähisuhdeväkivalta voi katketa viranomaisyhteistyöhön

Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen poliisin, sosiaaliviranomaisten, terveydenhuollon ja muiden ammattilaisten tiiviillä yhteistyöllä vaikuttaa toimivalta. Lahdessa, Oulussa ja Helsingin Itäkeskuksessa vuoden ajan kokeillun MARAK (moniammatillinen riskinarvioinnin kokous)-hankkeen ensimmäisiä tuloksia esiteltiin Helsingissä marraskuussa. Menetelmän tarkoituksena on arvioida lähisuhdeväkivallan uusiutumisen riskiä ja parantaa väkivaltaa kokeneen turvallisuutta.

THL:n kehittämispäällikkö **Minna Piispa** kertoi, että palautteen mukaan MARAK on selvästi lisännyt eri toimijoiden tietämystä toistensa mahdollisuuksista auttaa väkivallan uhria ja siten tehnyt yhteistyötä helpommaksi ja joustavammaksi. Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet uudenlaiset

työmenetelmät hyödylliseksi keskusteluavuksi myös niiden asiakkaiden kohdalla, jotka eivät kuulu hankkeen piiriin. Joissakin kodeissa tilanne on rauhoittunut jo sen myötä, että asiakkaat ovat huomanneet eri viranomaistahojen vaihtavan tietoja keskenään, esimerkiksi poliisilta saadut faktat ovat helpottaneet sosiaalityöntekijän asiakastapaamisia. Ajan myötä yhteistyö eri viranomaisten välillä tuo myös säästöjä, kun saman asiakkaan ei tarvitse olla yhteydessä moniin eri tahoihin.

Seminaarin pääpuhujana, brittiläisen *Standing Together* -järjestön toiminnanjohtaja **Anthony Wills** painotti, että kotiväkivallan ehkäisyyn täytyy olla koko yhteiskunnan vastuulla. Willsin mukaan poliisi on avainasemassa, mutta taistelu ei voi olla

yksin heidän – kotiväkivaltaa, sen syitä ja vaikutuksia on ymmärrettävä koko julkisella sektorilla ja toimittava tehokkaasti.

Myös poliisiylijohtaja **Mikko Paatero** nosti moniammatillisen yhteistyön tärkeimmäksi toimintamuodoksi lähisuhhteessa tapahtuvan väkivallan ehkäisyssä ja ongelmien ratkaisussa. Hän painotti, että lähisuhdeväkivallan rikosprosessin on tapahduttava nopeasti ja tehokkaasti. Pelkkä rikosoikeudellinen vastuu ei riitä, vaan keskenään hyvin erilaiset tapaukset vaativat myös erilaisia ratkaisukeinoja. Parhaiden ratkaisujen löytämiseksi tarvitaan moniammatillista yhteistyötä esimerkiksi niissä tapauksissa, joissa jonkinlainen suhde uhrin ja tekijän välillä jatkuu ja yhteisten lasten elämään vaikuttavista olosuhteista tehdään ratkaisuja.

HAASTE vuonna 2012

Haaste-lehden aikataulut ovat ensi vuonna seuraavat:

- 1/12 ilmestyy 9.3. (aineisto 6.2.)
- 2/12 ilmestyy 8.6. (aineisto 7.5.)
- 3/12 ilmestyy 28.9. (aineisto 27.8.)
- 4/12 ilmestyy 14.12. (aineisto 12.11.)

Toimitus ottaa mielellään vastaan artikkeliehdotuksia, keskustelupuheenvuoroja ja juttuideoita. Yhteystiedot löytyvät tämän lehden sivulta 3 ja Haasteen verkkosivuilta **www.haaste.om.fi**, jossa on myös tarkempia kirjoitusohjeita. Myös ensi vuoden teemoista tulee tietoa verkkosivuille.

Viharikoksia edellisvuotta vähemmän

Poliisiin tietoon tulleiden viharikosten määrä laski viime vuonna 15 prosenttia. Poliisiammattikorkeakoulussa tehty selvitys kertoo, että poliisi kirjasi vuonna 2010 ilmoituksen yhteensä 860 sellaisesta epäilystä rikoksesta, jota voidaan pitää viharikoksena. Edellisenä vuonna tapauksia oli 1 007.

Suurimmassa osassa rikosilmoituksista tapaus sisälsi rasistisia piirteitä, ja yleisin rikosnimike oli edellisvuosien tapaan pahoinpitely.

Viharikoksiksi on määritelty henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutia tai näiden edustajaa kohtaan tehdyt rikokset, joiden motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntapaa, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen

ilmaisuja tai vammaisuutta kohtaan.

Poliisiin tietoon tulleiden viharikosten määrää on seurattu nykyisessä laajuudessaan vuodesta 2008 alkaen. Rasistisesta rikollisuudesta, joka sisältyy viharikoksiin, on tilastoja jo yli kymmenen vuoden ajalta.

Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna poliisiin tietoon tulleiden rasististen rikostapausten määrä on kasvanut. Viharikosten tilastointi perustuu poliisin valtakunnallisiin rikosilmoitustietoihin. Tilaston lukuihin vaikuttaa esimerkiksi se, missä määrin tapauksista ilmoitetaan poliisille. Aiheesta tehtyjen tutkimusten perusteella vain pieni osa viharikoksista tulee poliisiin tietoon.

Niemi, Jenni (2011): Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2010. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 95.

Piilorikollisuuden tutkimuksen nousu

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusjohtajalta **Janne Kivivuorelta** on ilmestynyt uusi teos, *Discovery of Hidden Crime*, jonka on julkaissut Oxford University Press. Teos käsittelee rikollisuuden tutkimuksen historiaa mutta sisältää myös vahvan kriminaalipoliittisen ja tiedonsosiologisen juonteen.

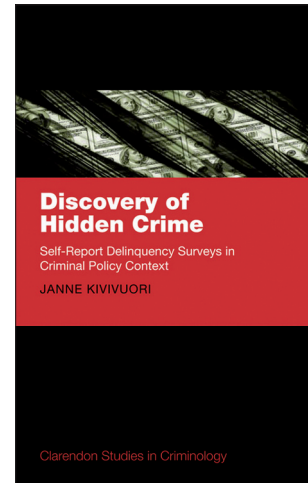
Moraalitulosten aikakaudella 1800-luvun alusta aina 1930-luvulle asti rikollisuuden tutkimus nojautui pääasiassa rikosseuraamusjärjestelmän ja hoitojärjestelmän tuottamiin tilastotietoihin. Riippuvuus moraalitulastoista johti kriminologian kriisiin, koska piilorikollisuuden massaan ei pystytty pureutumaan systemaattisesti ja kvantitatiivisesti.

Ratkaisevaan läpimurtoon päästiin 1930-luvulta alkaen, kun Yhdysvalloissa kehitettiin itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimusmenetelmä (*self-report delinquency survey*). Piilorikollisuuden systemaattisen tutkimuksen alku heijasti sekä tieteen sisäisiä (moraalitulosten ongelmat, kyselymenetelmien yleinen kehitys) että ulkoisia tekijöitä (aatehistoria, kriminaalipoliittiset tavoitteet, tieteenalojen välinen konflikti).

Itse ilmoitetun rikollisuuden menetelmän syvät juuret olivat 1900-luvun alun amerikkalaisessa populismissa, joka her-

kisti sosiologian näkemään korruptiota ja rikollisuutta, nimenomaan piilorikollisuutta, yhteiskunnan ylä- ja keskiryhmissä. Varhaisen populismin vaikutus oli osin paradoksaalista, koska menetelmän kehittäjät vastustivat rankaisumielistä populismia ja näkivät kyselyt keinona suhteellistaa ”rikollisten” ja ”lainkuuliaisten” välistä vastakkainasettelua. Kyselythän osoittivat, että jonkinasteinen rikollisuus oli yleistä ja tilastollisesti normaalia. Kun melkein kaikki olivat tehneet rikoksia, kiinni jääneiden ankara kohtelu nähtiin kohtuuttomaksi. Kolmanneksi menetelmän kehittämiseen vaikutti keskeisesti tieteenalojen välinen kamppailu. Korostamalla rikollisuuden tilastollista normaalisuutta sosiologia haastoi psykologian ja psykiatrian ja onnistuikin saavuttamaan johtoseman kriminologian kentällä. Teoksessa kuvataan myös, miten empiirinen tutkimus tuotti myös tuloksia, jotka eivät olleet tutkijoiden odotusten ja tavoitteiden mukaisia – esimerkiksi runsaasti rikoksia tekevä vähemmistö pysyi ongelmana.

Teos kuvaa erikseen piilorikollisuuden tutkimuksen nousua Pohjoismaissa 1950-luvun lopulta alkaen. Myös täällä menetelmän käyttöönotto liittyi toisaalta tieteen sisäiseen kehitykseen ja toisaalta

Janne Kivivuori (2011) *Discovery of Hidden Crime. Self-Report Delinquency Surveys in Criminal Policy Context*. Oxford University Press, Oxford.

Lisätietoja www.oup.com/uk/isbn/9780199639199

kriminaalipoliittisiin tavoitteisiin ja tieteenalojen väliseen konfliktiin.

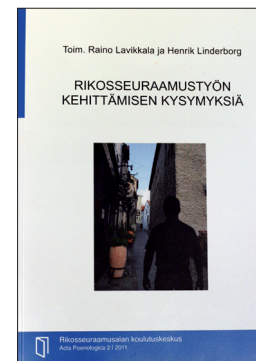
Kiviuoren teos on suunnattu rikollisuuden tutkimuksesta ja yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden historiasta sekä tiedonsosiologiasta kiinnostuneille. Siitä on hyötyä myös niille, jotka käyttävät kysely- ja haastattelumenetelmiä sensitiivisten aiheiden tutkimukseen. Teos soveltuu yliopistolliseksi oppikirjaksi rikollisuuden, kriminaalipolitiikan sekä aate- ja tieteenhistorian tutkimuksen alueilla ja laajemmin yhteiskunta- ja oikeustieteissä.

Uusi kirja rikosseuraamustyöstä

Rikosseuraamustyö on ympäri maailmaa nopeassa ja syvässä muutoksessa. Muutos on koskenut käytäntöjä sekä niiden taustalla olevaa kriminaalipoliittista ajattelua. Rikosseuraamustyön odotetaan vaikuttavan yhä moninaisempiin rikollisen käyttäytymisen taustatekijöihin. Samalla työn odotetaan olevan rangaistuksellisesti uskottavaa. Suomessa jo pitkään on ollut tavoitteena kehittää rikosseuraamustyötä niin, että se edistää

rikollisuudesta irtautumista ja yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Artikkeleista koostuva teos valottaa rikosseuraamustyön kehittämiskysymyksiä monesta eri näkökulmasta. Sen tarkoituksena on lisätä tietämystä rikosseuraamustyötä koskevasta yleisestä keskustelusta, tukea tätä keskustelua ja tietoon perustuvaa kehittämistyötä Suomessa. Teos on tarkoitettu alalla toimiville, sitä opiskeleville ja siitä kiinnostuneille.

Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Toim. Raino Lavikkala ja Henrik Linderborg. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. *Acta Poenologica* 2/2011.

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus-alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + ALV 9%. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + ALV 9% / 4 numeroa / 12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
- määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikosentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki